

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşegül SUNAL

MEDYADA KADIN ASKER TEMSİLİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşegül SUNAL

MEDYADA KADIN ASKER TEMSİLİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ

Danışman

Prof. Dr. Gönül DEMEZ

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ayşegül SUNAL'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Doç. Dr. Ayşad Gökdeleli İlhan

Üye (Danışmanı)

: Prof. Dr. Gonül Demirel

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi. Meral Timurtaş

Tez Başlığı: Medyada Kadın Asker Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 28/06/2019

Mezuniyet Tarihi :/...../2019

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Medyada Kadın Asker Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

...../...../ 2019

İmza

Ayşegül SUNAL

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Ayşegül SUNAL
Öğrenci Numarası	20155246001
Enstitü Ana Bilim Dalı	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet
Programı	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Prof.Dr.Gönül DEMEZ
Tez Başlığı	Medyada Kadın Asker Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi
Turnitin Ödev Numarası	1150444050

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 145 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 09/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 12

alıntılar dahil % 19'dur.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

09/07/2019

(imzası)

Danışmanın Unvanı-Adı-SOYADI
Prof.Dr.Gönül DEMEZ

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KURAMSAL VE FEMİNİST YAKLAŞIMLAR

1.1. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Kavramlarının Tanımı ve Toplumsal Cinsiyet Düzeni.	5
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	10
1.1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Ataerkil Düzen	12
1.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	15
1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı	15
1.2.2. Biyolojik Kuram	16
1.2.3. Sosyal Rol Kuramı.....	19
1.2.4. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	21
1.2.5. Bilişsel Gelişim Kuramı.....	23
1.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ile İlgili Geliştirilmiş Feminist Kuramlar	23
1.3.1. Feminizm	23
1.3.2. Feminist Kuramlar	28
1.3.2.1. Liberal Feminizm.....	28
1.3.2.2. Marksist Feminizm	30
1.3.2.3. Radikal Feminizm.....	32
1.3.2.4. Kültürel Feminizm.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Oluşumunda Medyanın Rolü.....	37
2.2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Medyada Kadın Temsili.....	39
2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Ataerkil İdeoloji Bağlamında Medyada Kadın Temsili.....	39
2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Medyada Kadın Asker Temsili	48
2.2.3. Medya Yönetiminde ve Üretiminde Kadın Temsili	50

2.3. Feminist Medya Çalışmaları Alanında Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Gelişimi .	51
2.3.1. Türkiye’de Feminist Medya Çalışmaları	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN ASKERLERİN TOPLUMSAL KONUMU VE MEDYADA KADIN ASKER TEMSİLİ

3.1. Toplumsal Cinsiyet, Kadın Askerler ve Ordu	54
3.1.1. Askerlik, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet	54
3.2. Dünyada Ordularda Kadın Askerler	73
3.3. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Askerler	76
3.3.1. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Personel Mevcudu.....	77
3.3.2. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kadın İstihdamını Arttırma Nedenleri	77
3.3.3. Türk Modernleşmesi, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet	79
3.3.4. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kadın Asker İstihdamının Tarihi Süreci	81
3.3.5. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Subaylar.....	82
3.3.6. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Astsubaylar	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADIN ASKERLE İLGİLİ HABER VE RÖPORTAJLARA İLİŞKİN METİNLER VE ÇÖZÜMLEMELERİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	88
4.2. Araştırmanın Yöntemi	89
4.3. Araştırma Tekniği.....	90
4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	90
4.5. Araştırmanın Evreni	92
4.6. Verilerin Çözümlemesi ve Değerlendirilmesi.....	92
4.6.1. Kadın Askerlerin Anne ve Eş Rollerini Bağlamında Temsili	93
4.6.2. Kadın Askerlerin Doğal Eşit Varlık Olarak Temsili	105
4.6.3. Kadın Askerlerin Cinsel Kimlikleriyle Temsili	110
4.6.4. Kadın Askerlerin Ordunun Yumuşak Yüzü-Vitrini Olarak Temsili	111
4.6.5. Kadın Askerlerin Medyatikleştirildikleri Temsiller	115
4.6.6. Kadın Askerlerin “Gözbebeği, Kadın, İlk ve Tek” Tanımlamalarıyla Temsili .	116

SONUÇ..... 120

KAYNAKÇA..... 123

Ö Z G E Ç M İ Ş 134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Kadınlar Asker Olursa.....	69
Şekil 3.2 Kadınlar Asker Olursa.....	72

ÖZET

Kurumların toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üreten mekanizmalar olması bağlamında Türk toplumunda ordu kültürü, sosyo-kültürel yapıyı, yaşam şeklini ve anlayış örüntülerini biçimlendiren bir özelliğe sahiptir. Ordu ve silahlı kuvvetler genelde maskülen bir alan ve askerlik erkek mesleği olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle çalışmada toplumsal cinsiyet örüntülerinin en keskin hissedildiği, erkekliğin yeniden inşa edildiği ve yeniden üretildiği bir alan olması nedeniyle Türk ordusunda görev alan kadın askerler ele alınmıştır.

Kadının toplum içindeki yeri ve geleneksel rolüne ilişkin tanımlamaların rahatça gözlemlenebildiği medya, kadının toplumsal cinsiyetinin analiz edilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu sebeple çalışmada medya toplumsal gerçekliği yansıtan önemli bir araç olduğu için, medyada toplumsal cinsiyet temsili kadın askerlerin medyada yer alma biçimleri üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada, medyada kadın askerlerin temsilinde kadınların genel olarak maskülen bir iş olarak görülen ve zor olan askerlik mesleğini layıkıyla yerine getirdikleri vurgusu yapılmakla birlikte kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri olan iyi ve fedakâr anne ve eş olma rolleri üzerinde durularak üstü kapalı da olsa toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yapılmaya devam edildiği ve kadınların profesyonel anlamda askerlik yapmasının sıra dışı bir olaymış gibi gösterilmeye çalışıldığı, kadının asker kimliğiyle yüceltildiği, diğer yandan da medyanın toplumsal cinsiyet örüntülerini yeniden ürettiği, cinsiyetçi bir dil kullandığı iddia edilmektedir.

Çalışmanın amacı, Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli kadın subay ve astsubayların medyada temsil edilmiş biçimlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesidir. Ataerkil ideolojiler tarafından meydana getirildiği düşünülen kadının toplumsal konumunun ve bu çerçevede kurgulanan imajının yazılı ve görsel medyada kadın askerler ile ilgili yapılan haber ve röportajlar aracılığıyla detaylı bir incelemesinin yapılacağı çalışmada medyanın toplumsal cinsiyet örüntülerini yeniden üreten önemli bir araç olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır.

Tez için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında yazılı ve görsel medyada kadın askerler ile ilgili yer alan haber ve röportajlar incelenerek medya metinlerinin içerik çözümlemesi yapılmıştır. Kadın askerlerin toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl temsil edildikleri, medyanın kadın askerler ile ilgili yapılan haber ve röportajlarda cinsiyetçi bir dil kullanıp kullanmadığı ortaya konulmuştur. Haber ve röportajlar (random) örnekleme yöntemi (rastgele/tesadüfî örnekleme) ile seçilmiştir. Elde edilen sonuçlar çözümlenip analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Militarizm, Ordu, Kadın Askerler, Medya.

SUMMARY

REPRESENTATION OF FEMALE SOLDIERS IN MEDIA IN THE CONTEXT OF GENDER

In the context of the mechanism that reproduce the gender patterns constantly, the army culture has a feature that shapes the socio-cultural structure, life style and the patterns of understanding. The army and the armed forces are generally regarded as a masculine field and a male profession. Therefore, this study focus on women soldiers in the Turkish Army, where masculinity is rebuilt and reproduced repeatedly and the gender patterns are felt most deeply.

Media is a stage where women can be easily observed in terms of their place and traditional role in society, and it plays an important role in analyzing the gender roles of women. Also media has an important role that reflects social reality. As a result, in media it is emphasized that women fulfill the military profession that described as a “sacred” and “difficult” work, which is generally seen as a masculine area. However it is seen that gender discrimination continues to be made even though it is covered by focusing on the roles of gender roles assigned to women as self-sacrificing parents and being a good wife. Also it is claimed that women are tried to be shown as an extraordinary being in the professional way, that the woman is glorified by her military identity while the media reproduces gender patterns and uses a sexist language.

The aim of the study is to reveal the representation of the female military officers and military sergeants who serve for the Turkish Armed Forces in the context of gender. For this purpose, it is aimed to show that the media is an important instrument for the reproduction of gender patterns in the study where the social position of the woman thought to be created by patriarchal ideologies and the image of the woman constructed in this context through a news and interview about women soldiers in written and visual media.

Firstly, related literature has been reviewed. After that, the content and discourse analysis of the media texts were made by examining the news and interviews about the female soldiers in the written and visual media. These linguistic examinations of randomly selected news and interviews about women soldiers let us know about how women are represented in the context of gender, whether the media uses a sexist language.

Keywords: Sex, Gender, Militarism, Army, Women Soldiers, Media.

TEŞEKKÜR

Üniversiteden 2001 yılında mezun olduktan tam on dört yıl sonra sevgili annem Nezihe SUNAL'ın yoğun ısrarları neticesinde yüksek lisans yapmaya karar verdim. 2004 yılında Jandarma Kadın Astsubayı olarak Türk Silahlı Kuvvetlerine girmemle birlikte kendimi maskülen bir alanda bulmanın vermiş olduğu tüm zorluklar ve beraberinde getirdiği sivil hayattan kopuş beni tekrar üniversite ve arkadaşlık ortamı arayışına götürdü. Tamamen kaderin bir cilvesi de diyebileceğim tatlı bir tesadüf neticesinde 2014 yılında Antalya'da düzenlenen Kadın Kurultayında tanıma fırsatı bulduğum Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı Başkanımız Prof.Dr.Nurşen ADAK'a, tezimi yazarken umutsuzluğa kapıldığım her anda beni cesaretlendiren, desteğini esirgemeyen ve insaniyeti ile kendisini örnek aldığım saygıdeğer tez danışmanım Prof.Dr.Gönül DEMEZ'e, başta Yeliz KOÇ AY ve Simge ÖZ DEMİRAL olmak üzere bütün yüksek lisans arkadaşlarıma, beni her zaman destekleyen eski meslektaşım emekli kadın Astsubay ve şehit eşi Ayşegül Şener'e ve meslektaşım Bedriye TAYLI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayşegül SUNAL
Antalya, 2019

GİRİŞ

Kurumların toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üreten mekanizmalar olması bağlamında Türk toplumunda ordu kültürü, sosyo-kültürel yapıyı, yaşam şeklini ve anlayış örüntülerini biçimlendiren bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle bu çalışmada toplumsal cinsiyet örüntülerinin en keskin hissedildiği, erkekliğin yeniden inşa edildiği ve yeniden üretildiği bir alan olması nedeniyle Türk Ordusu'nda görev alan kadın askerlerin medyada temsili incelenmiştir. Buradan hareketle, konuya ait kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümünde, toplumsal cinsiyetin ne olduğu, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişki, kadın-erkek eşitliği, kadınlık ve erkeklik rollerinin ne biçimde algılandığı, ordu ve toplumsal cinsiyet örüntüleriyle medya ve toplumsal cinsiyet örüntüleri üzerinde durulmuştur.

Eğitim, ekonomi, sağlık, sivil toplum gibi etkinlik alanlarında kadınların konumu, işlevi, yaşadıkları sorunlar çeşitli disiplinlerin araştırma konusu yapılmış olmakla birlikte, kadın askerleri bu bakış açısıyla ele alan bir çalışma yok denecek kadar azdır. Kadın çalışmalarında ve medyada çeşitli meslekler hakkında ve sosyal kurumlarda kadının toplumsal konumunu araştıran çalışmalara rastlanılmasına karşın, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki kadın askerlerin medyada temsilini ve Türk medyasında kadın askerleri inceleyen çalışmalara sınırlı sayıda rastlanması bu çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın profiline baktığımızda, kadın askerlerden başka, askeri hemşireler, öğretmenler, sivil memurlar ve işçiler görev yapmaktadır. Kadın işçiler orduda aşçı, temizlikçi gibi daha çok kadının toplumsal cinsiyet rollerine uygun görevlerde, kadın sivil memurlarsa daha çok masa başı işlerde ve askeri görevlerin dışında orduda yer almaktadır. Orduda kadın askerler dışındaki kadın personelin cephe önünde veya gerisindeki görevlerde bulunmak, nöbet tutmak, askeri eğitim süreçlerinde bulunmak gibi görevleri yoktur. Bu saydığımız statüdeki kadınların ordu içerisindeki sayıları da kadın askerlere oranla azdır. Yapmış oldukları görevler ve statülerinden dolayı medyatik olma rolleri de kadın askerlerle karşılaştırıldığında yok denecek kadar azdır.

Türk Silahlı Kuvvetlerine kadın subayların alınışı diğer dünya ordularında da olduğu gibi hemşirelerle başlatılmıştır. Hemşireler subay sınıfında görev almıştır. Kadın asker deyince ilk akla gelen genellikle sadece kadın subaylardır. Oysaki Türk Silahlı Kuvvetleri'leri envanterinde sadece kadın subaylar değil kadın astsubaylar da bulunmakta olup, 2003 yılından beri orduda görev almaya başlamıştır. Bu sebeple kadın askerler konu edilirken Türk Silahlı Kuvvetleri envanterindeki kadın subay ve kadın astsubaylar çalışmanın kapsamına alınmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın subaylar statüleri ve üstlenmiş oldukları görev

ve sorumlulukları gereği daha ön planda ve görünür konumdadır. Kadın subaylar daha çok karargah ve kurumlarda şube müdürü, kısım amiri, askeri hakim gibi yönetici ve karar verici rolündeki görevlerde, kıtalarda da birlik komutanı, bölük komutanı gibi komuta görevlerinde ve daha çok erkeklerin tercih edildiği pilotluk, savaş pilotluğu gibi görevlerde çalıştıklarından dolayı ordudaki bu üst düzey konumdaki rolleri gereği daha ön plana çıkmış durumdadır. Bunun yanı sıra “Savaş Pilotu, Askeri Hakim, İlçe Jandarma Komutanı, vb. görevler sadece subay statüsündeki kadın personelin yapabileceği görevler olup, kadın astsubayların statüleri gereği bu tip görevlendirmeleri yoktur.

Kadın subay ve astsubayların orduda görevlendirme ve istihdamlarına ilişkin Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yayınlanan devamlı emirler gereği, kadın subaylar nokta ataması ile uygun kadro görev yerlerine, kadın astsubaylar ise birlik komutanlıklarının emrine atanmaktadır. Kadın astsubayların orduya ilk alınış amaçları genel olarak hareket, emniyet, asayiş ve eğitim görevlerinde istihdam edilmeleridir. Ancak, Jandarma'nın mülki ve adli görevlerinin icrasında öncelikli olarak kadınlara yönelik görevleri yürütmek üzere temin edilen ve yetiştirilen kadın astsubayların, gelişen görev ihtiyaçlarına göre görev sahalarında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Günümüzde artan teknolojik imkanlar, ulaşım sektöründeki gelişmeler ve bilgiye ulaşmadaki gelişen faktörler, suç ve suçlu profilini değiştirdiği gibi suçun oluşumunu ve işleniş biçimlerini de değiştirmektedir. Bu bağlamda, orduya ve özellikle Jandarma'ya tevdi edilen birçok görevin icrasında kadın personelin görevlendirilmesinin önemi artmaktadır. Bu doğrultuda da kadın astsubayların görevlendirme ve istihdamlarına ilişkin olarak bünyesinden kadın astsubay barındıran kuvvetler tarafından yayınlanan devamlı emirler, yönerge ve talimatlar gereği kadın astsubaylar; topluma açık yerlerdeki kadınların aranması, muhtelif suçlar nedeniyle gözaltına alınan kadınların aranması ve kontrolü, uyuşturucu madde bağımlısı ve kuryesi haline gelen kadınların aranması, ceza ve tutukevlerinin kadın bölümlerinin aranması, kadın hükümlü ve tutukluların mahkeme ve sağlık kurumlarına sevk ve nakilleri, toplumsal olaylarda kadınların etkisiz hale getirilmesi, kadın sürücülerin ve yolcuların kontrolü, cezaevlerine giren tutuklu ve hükümlülerin yakınlarının aranması gibi görevlerde yer almaktadır (JGY:51-10 Sözleşmeli Subay ve Astsubay Yönergesi, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliği, <http://www.jgnk.tsk./>).

Görevlendirmelere genel olarak bakıldığında, uygulamada daha çok kadın astsubaylar karargah ve kurumlarda daha alt statüdeki görevler olan ve subayların emir komutası altındaki çeşitli şube müdürlüklerinde kısım amirliği, işlem astsubaylığı, idari işler astsubaylığı gibi icracı görevlerde, kıtalarda da ilçe jandarma komutanlıkları ve karakol komutanlıkları

bünyesindeki asayiş tim komutanlığı görevlerinde ve cezaevlerinde idari birimlerde görev almaktadır. Kadın astsubaylar daha çok sahada halkla yüz yüze ve halkın içinde görev yapmaktadır. Bu noktada görev ve sorumlulukları kadın subaylardan ayrılmaktadır. Kadın astsubaylar sahadaki bu rolleriyle askerlik mesleğini yapan bir kadın hem de kanun koyucu olarak toplum ve medya açısından göze çarpmaktadır. Ordunun yumuşak yüzü ve vitrini anlamında Türk Silahlı Kuvvetleri'ni temsil etmektedirler. Genel anlamda subay ve astsubay arasındaki temel fark statü kaynaklıdır ve hiyerarşiktir. Bu nedenlerle de almış oldukları vazife ve sorumlulukları da farklılık göstermektedir. Kadın subaylar emir ve komuta eden, kadın astsubaylar ise verilen emir ve vazifeleri yerine getiren konumdadır diyebiliriz. Bununla birlikte zaman içerisinde kıdem ve rütbe alıp mesleki anlamda ilerleyen ve belirli başarılar göstermeleri neticesinde, kadın subaylar kadar büyük birliklere ve personele emir komuta etmeselerde karakol komutanlığı, kısım amirliği gibi görevlerde kadın astsubaylar da görülmektedir. Kadın astsubay sayısı gün geçerek artmakta ve ilerleyen süreçte literatür çalışmalarına konu edilebilecekleri değerlendirilmektedir. Literatürde kadın subaylarla ilgili çalışmalara rastlanmakla birlikte kadın astsubaylarla ilgili hiçbir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bunun sebebinin de Türk Silahlı Kuvvetleri'ne kadın astsubay alımının 15 yıl kadar öncesi gibi kısa bir geçmişi olduğu düşünülmektedir.

Ataerkil toplumsal cinsiyet düzeninin oluşturduğu cinsiyetçi iş bölümünün medyadaki toplumsal cinsiyet temsillerine yansımaları maskülen bir alan olan ordudaki kadın askerlerin medyadaki temsilleri üzerinden incelenmek istenmiştir. Ordu cinsiyetlendirilmiş bir alan olması bakımından kadın askerlerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında medyada temsil ediliş biçiminin incelenmesi bu anlamda önemli olmakta ve çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Medya da ordu gibi cinsiyetçi ideolojilerin ve söylemlerin egemenliğinde bir alandır. Günlük hayatımız medyanın etkisi altındadır. Yaşantımızı resmetmekte referans noktası olarak işlev gören medya neredeyse tüm faaliyetlerimize yön vermektedir. Medyada yer alan toplumsal cinsiyet temsilleri hem kadın hem de erkeğe nasıl bir kadın veya nasıl bir erkek olması gerektiğini gösteren temsillerdir. Medya kişilerin düşünce, davranış ve değer yargılarının oluşturulmasında hatta bu davranış ve değer yargılarının değiştirilmesinde etkili olan çok önemli bir araçtır. Medyanın etkileme gücünün toplumsal cinsiyet temellerine yaptığı vurgu, bizleri bu temsiller üzerinde düşünmeye yönlendirmektedir. Medya toplumsal gerçekliği yansıtan önemli bir araç olması ve toplumsal cinsiyet temsilleri üzerindeki etkisi nedeniyle, medyada toplumsal cinsiyet temsillerini kadın askerlerin medyada yer alma biçimleri üzerinden analiz etmek bu çalışmanın çıkış noktası olmuştur.

Ataerkil ideolojilerce üretildiği düşünölen kadının toplumsal konumu ve bu çerçevede biçimlenen imajının kadın askerler ile ilgili yapılan görüşmeler ve haberler aracılığıyla izlenmesi amaçlanmıştır. Kadın askerlerin medyada nasıl yer aldıkları, medyanın kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde cinsiyetçi bir dil kullanıp kullanmadığı, haberler ve röportajların döküman incelemesi ve içerik çözümlemesi yöntemiyle ortaya konulmuştur. Çalışmada, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında medyada olumlu olduğu kadar olumsuz bir şekilde yer alan kadın asker temsilleri incelenmiştir. Söz konusu röportaj ve haberler “random” örnekleme yöntemi (rastgele-tesadüfi örnekleme) ile seçilmiştir.

Çalışmada kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlara hangi sıfatlar ve nitelendirmeler yüklendiği incelenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda; 01 Ocak 2003- 30 Nisan 2019 tarih aralığındaki yayın döneminde ulusal medyada kadın askerlerle ilgili yapılan 23 haber ve röportajın içerik çözümlemesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KURAMSAL VE FEMİNİST YAKLAŞIMLAR

Çalışmanın bu bölümünde cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ataerkillik, toplumsal cinsiyet düzeni, toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili kuramsal yaklaşımlar, feminist kuramlar ve Türkiye’deki feminist çalışmalar ele alınmıştır.

1.1. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Kavramlarının Tanımı ve Toplumsal Cinsiyet Düzeni

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları literatürde çeşitli tartışmalara neden olmuş, bireylerin “cinsiyetlerinden” ve “toplumsal cinsiyetlerinden” söz edilmeye başlanılmıştır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının önemi, anlamları ile ilgili tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Tartışmalar nedensellik konusu üzerinde odaklanır. Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların biyolojik kökenli olduğunu savunanlar söz konusu farkların “cinsiyet” terimiyle, kadın ve erkekler arasındaki farklılıkların temelini sosyo-kültürel olduğunu savunanlar söz konusu farklılıkların “toplumsal cinsiyet” kavramı ile ifade edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunlara karşılık tüm bu farklılıkların hem kültürel hem de biyolojik temelli olduğunu savunanlar da vardır. Feministler toplumsal cinsiyet kavramını, erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkların sosyo-kültürel açıklamalarını belirtmek için kullanırken, kimileri de cinsiyet terimini politik açıdan yanlış bulmaları nedeniyle kullanmış, bazıları da bu iki kavramı birbirinin yerini alacak biçimde kullanmıştır (Dökmen, 2016: 17-19). Bu noktada toplumsal cinsiyetin tanımını yapmadan önce cinsiyeti tanımlamak gerekir.

Toplumun bireylerini oluşturan insan kadın veya erkek cinsiyetiyle doğar. Dökmen’e (2016: 19) göre cinsiyet terimi “kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade eder ve biyolojik bir yapıya karşılık gelir”. Kadın ve erkeğin cinsiyet özelliklerine baktığımızda hangisinin biyolojik hangisinin toplumsal kültürün bize öğrettiği özellikler olduğunu ayırmaktansa her ikisinin de iç içe geçmiş olduğu görülmektedir.

İnsanlar kız ve erkek çocuklar olarak biyolojik cinsiyetleriyle dünyaya geldikten sonra erkek ve kadın olmayı öğrenmektedir. Öğrenme süreci doğumdan önce erkek ve kız bebeklere verilen isimlerle başlamaktadır. Örneğin; Ceren, Aslan veya Gül, Çınar gibi. Kız ve erkek bebeklere verilen bu isimler onlarla ilgili isteklerimizi de yansıtmaktadır. Kız çocuklarının ceylan gibi güzel ve zarif, erkek çocuklarının da aslan gibi yırtıcı ve güçlü olmasını isteriz. Kız ve erkek çocuklara verilen isimler, yaşadığımız toplumda erkeklik ve kadınlığa yönelik

değer yargılarıyla ilişkilidir. Bu noktada erkeklik ve kadınlığın toplumsal olarak inşa edilen ve öğrenilen kalıplar olduğu görülmektedir. Doğuştan önce başlayıp devam eden bu süreç (cinsiyetin bu şekilde kurulması) bizim nasıl birer birey olduğumuzu, neleri yapıp yapmadığımızı, neyin hayalini kurduğumuzu ve nelerden vazgeçtiğimizi belirlemektedir (Bora, 2008: 12).

Dişi ve erkek çocuklar olarak dünyaya gelen insan, yetiştirilirken, sosyalleşme evresi ile birlikte toplumun erkek ve kız çocuklardan beklediği roller çerçevesinde büyütülürler. Sosyalleşme sürecinde, erkek ve kız çocukları kişilik özelliklerini, nesnelere, aktiviteleri, meslekleri ve oyunları öğrenirler. Erkek bireylerle ilişkilendirilen davranışlar erkeksi “maskülen”, kadın bireylerle ilişkilendirilen davranışlar kadınsı “feminen” olarak adlandırılmaktadır (Saraç, 2013: 27).

Toplumsal cinsiyetin kalıplaşmış değer yargılarının toplamı ya da sabit bir yapı olarak değil, süreç içinde oluşan bir performans olarak ele alınması gerektiğini savunan Maral (2004: 128), kadınlık ve erkekliğin birbirlerini üreten metaforlar olduğunu ve karşılıklı etkileşim süreci içinde her iki cinsiyetin birbirlerinin oluşumunu ve dönüşümünü sağladığını savunur.

Connell'e (2016: 42-45) göre cinsiyet ve toplumsal cinsiyet örüntüleri, insanın hayatının çok önemli bir özelliği olmayıp, bu örüntüler “toplumsaldır”. Toplumsal cinsiyet örüntüleri, gelir eşitsizliklerini, kurumların işleyişini, iktidar paylaşımını, işbölümünü ve diğer toplumsal kavramları içerir. Toplumsal cinsiyet örüntülerinin “doğal” olduğunu ve böylelikle bireylerin erkekliğinin veya kadınlığının her tür meydan okumaya karşı bir kanıt olduğunun düşünülmesi bu örüntülerin toplumsal olmadığı konusunda bireyleri rahatlatmaktadır. Bu düşünce doğrultusunda batılı entelektüeller, büyük felsefe ve toplum analiz sistemleri, kendi dönemlerinin toplumsal cinsiyet düzenlemelerini “doğal” olarak kabul etmişlerdir. Uzlaşım politikaları da kadınlarla ilgili konuları marjinalleştirmektedir.

Biyolojik farklılaşmanın dışında erkeğin ve kadının toplumsal tanımını içeren cinsiyet kavramı, erkeğin ve kadının toplumsal konumunu ve davranışlarını belirlemektedir. Bu anlamda “cinsiyet” kavramı toplumsal olarak oluşturulmuş bir kavramdır. Bu nedenle değişkendir yani kültürden kültüre ya da zaman içinde değişebilmektedir. Bu noktada, cinsiyet kavramı “toplumsal cinsiyet” olarak da adlandırılabilir. Bireylere toplum tarafından biçilen roller hakkındaki toplumsal istekler, onların birbirlerinden farklı olmalarına neden olan biyolojik özelliklere değil, toplum tarafından kadınlık ve erkeklik hakkında belirlenmiş niteliklere göndermede bulunmaktadır (Kaypakoğlu, 2003: 12-13). Bu noktadan hareketle, toplumsal cinsiyet kavramı, toplum tarafından kadınlık ve erkeklik rollerinin paylaştırılmış

olduklarını ve her iki cinsiyetin de kendisiyle özdeşleştirilen bu görev ve sorumlulukları benimsediğini temel alan bir kavram olarak görülebilir.

Demez'in (2005: 16) ifade ettiği şekliyle; "kadın ya da erkek olmak doğuştan getirilen biyolojik özellikler sonucu mudur, yoksa sosyalleşme sonucu oluşan bir öğrenme süreci midir", her dönem tartışılan bir konu olmuş, yenilenen her dönemde var olan değerlerin değişmesi sonucunda erkeklik ve kadınlık tanımlamaları yeniden üretilmeye devam etmiştir. Hangi mekanda kadın ve erkek olarak bulunulduğunun da toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesinde önemli etkileri vardır. Bu noktada çalışmanın konusu olan kadın askerlerin ordudaki statü ve görevleri gereği üstlendikleri toplumsal cinsiyet rollerinin incelenmesi araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çünkü askerlik erkeklerle ilişkilendirilen ve erkek işi olarak görülen bir meslek olup, eril iktidarın en görünür alanlarından biri olan ordudaki kadın varlığı kadınlık ve erkeklik rollerinin değişiminin tartışılabileceği en görünür alandır.

Toplumsal cinsiyetin algılanışının ve sunuluş şeklinin kültürel bir olgu olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramının toplumsal bir yapı taşı olma özelliğiyle hayata yansımış şekli her dönemin kendine özgü niteliklerini içinde barındırmaktadır. Her toplumda ve aynı toplumda değişik dönemlerde her iki cinsi birbirinden ayıran ve toplumsal rollerini belirleyen bir dizi toplumsal ve kültürel değerler zinciri bulunmaktadır. Bireylerin sahip oldukları biyolojik özelliklerin insanlar tarafından algılanması ve bu özelliklere yüklenen değerler, bu özelliklerin bireye sağladığı avantajlar veya dezavantajları belirleyen sosyo-kültürel yapının özellikleridir. Kadın erkek arasında bireysel özellikler ve farklılıklar olmasına rağmen bireyler yaşadığı toplumun değer yargılarının ve toplumsal rollerinin etkisi altında yaşamına devam etmek ve ona göre davranmak zorundadır, çünkü toplumsal değer yargıları bireyleri, onlar farkında olmadan doğal bir süreçte biçimlendirme, denetleme ve yönlendirme gibi çok önemli özelliklere sahiptir. Söz konusu davranış ve düşünce biçimleri bireyleri zorlayıcı ve emredici bir güce sahiptir (Durkheim, 1985: 42). Buradan hareketle, toplumsal cinsiyet kavramı erkekler ve kadınlar arasındaki toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik davranış kalıplarının tanımlanması ve farklılıkların anlatılması olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda kadın ve erkek toplumsal rolleri, aynı şekilde toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde özü ve görüntüyü kodlayan giyisi, jest ve mimik gibi bir takım seremoniler içerisine girerek benimsenir ve kendisi de böylelikle içinde yaşadığı toplum tarafından kabul görür. Zaman içerisinde toplumsal değişmelerin gereği toplumsal cinsiyet kavramına ait kabuller de değişebilmektedir (Demez, 2005: 22). Buradan da anlaşılacağı gibi toplumsal

değişimler neticesinde değişebilen toplumsal cinsiyet rolleri statik bir kalıplar bütünü olmayıp dinamik bir sürecin varlığı söz konusudur.

Connell'in (2016: 11) ifade ettiği şekliyle; toplumsal cinsiyet hakkındaki iddiaları tartışılır hale getiren bir varsayımına göre, "biyolojik veya doğal" olanın toplumsal olandan daha gerçek olduğu savunulmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin medya, okul veya aile kurumu gibi yapılar aracılığıyla toplumsal olarak meydana getirilmeleri nedeniyle "yapay" oldukları 1970'li yılların başlarında çoğu kez savunulmakla birlikte, cinsiyetçi klişeler hatırı sayılır bir dayanıklılık ve elastikiyet göstermiş ve bireylerle birlikte varlıklarını sürdürmeye devam ettirmiştir.

İkinci dalga feminist hareket ile birlikte, toplumsal cinsiyet terimi akademik alanda tartışılan bir konu haline gelmiştir. Kadının toplum içindeki ötekileştirilmesinin nedenlerini araştıran ikinci dalga feministler kadının toplum içindeki yerini sorgularken, cinsellik, toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkilerini ataerkil düzen bağlamında sorunsallaştırmıştır (Baştürk Akca ve Tönel, 2011: 16). Toplumsal cinsiyet terimi, kadın çalışmalarının alanını genişletmekle kalmamış, kadınlık ve erkeklik rollerinin inşasını ve birbirleriyle olan etkileşimini araştırma ve analiz etme imkanı sağlamıştır.

Bireyler arasındaki farklılıkları sosyolojik ve kültürel anlamda vurgulamak için tercih edilen kavram, toplumsal cinsiyet kavramıdır (Omay, 2011: 138). Kırık ve Korkmaz'a (2014: 3) göre toplumsal cinsiyet toplumun cinsiyeti demektir. Dündar'a (2010: 102) göre toplumsal cinsiyet kültürel olarak inşa edilen, yaşadığı toplumun sosyo-kültürel yapısına ve zamana göre değişen, "yaşadığımız yerdeki toplumsal adresimizdir".

Baştürk Akca ve Ergül'ün ifade ettiği şekliyle; toplumsal cinsiyet terimi, kadın ve erkeği birbirinden ayıran biyolojik nitelikleri belirten cinsiyet teriminden farklı olarak, karmaşık toplumsal ilişkiler örüntüleri içinde kurgulanan kadınlık ve erkeklik özelliklerini, kadınlık ve erkeklikle ilişkilendirilen anlamları, onlardan beklenen davranışları ifade etmek için kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, herkes tarafından kabul edilen anlamları içermeyen, kültüre ve zamana göre değişen bir süreç olarak değerlendirilmektedir (2016: 17). Cinsiyet terimi kadın ve erkeğin doğuştan getirdikleri biyolojik özelliklere denk gelen bir tanımlama içerirken, toplumsal cinsiyet terimi, süreç içinde gelişen ve kültürden kültüre aktarılan ve yaşatılan toplumsal değer, inanış ve beklentilerin ürünü olarak gelişen ve canlılığını koruyan bir kavram olarak nitelendirilebilir.

Kişiler arasındaki erkek ya da kadın olmalarına dayanan biyolojik anlamdaki farklılıklar belirgin ve yaygındır. Sadece biyolojik özellikleri kapsamına almayan cinsiyet terimi, toplumsal bir kategori olarak zaman içerisinde anlam kazanır. Bireylerin biyolojik

cinsiyetini temel alan bir dünya oluşurken, meydana gelen süreç toplumsal cinsiyettir. Bireylerin belirli bir cinsten olduğuna yönelik bilgiye ve bu bilgi doğrultusunda toplum tarafından onlardan beklenen ve onlarla ilişkilendirilen rollere ve toplum içerisindeki konumlarına işaret eden kavram “toplumsal cinsiyet” kavramıdır. Bireylerin toplum tarafından kendilerine atfedilen bu rol ve beklentiler doğrultusunda toplumsal konumları belirlenmektedir (Vatandaş, 2007: 29).

Somut iktidar ilişkileri içinde oluşan cinsellikle ilgili tanımlar, gelenekler, inançlar ve davranışlar kendiliğinden oluşmamaktadır (Berktaş, 2009: 61). Erkekler tarafından üretilen somut ve soyut iktidar kalıpları kadınların toplum içerisindeki konumlarını, davranış ve rollerini belirli kalıplar içerisine sokmaktadır. Söz konusu davranış ve düşünce kalıpları toplumsal cinsiyeti oluşturmaktadır (Kırık ve Korkmaz, 2014: 4). Toplumsal cinsiyet kalıplarının oluşumunda temel alt yapıyı oluşturan iktidar ilişkileri sosyo-kültürel yapının oluşumunda etkili olan önemli bir yapı taşı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dökmen’in (2016: 19-20) ifade ettiği şekliyle toplumsal cinsiyet kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder; kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özellikleri de içerir. Toplumsal cinsiyet, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psikososyal özelliklerdir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleri birbirlerinden farklı mıdır, bu kavramları birbirinden ayırmak mümkün müdür? Dökmen’e göre bu mümkün değildir; çünkü kültürün kadından ve erkekten bekledikleri (toplumsal cinsiyet) kadının ve erkeğin fiziksel bedenlerine (cinsiyet) ilişkin gözlemlerden tamamen ayrı değildir. Buna göre, toplumsal cinsiyetin kültürel yapılandırmaları bir anlamda biyolojik cinsiyeti de içerir”. Dolayısıyla, bireyler arasındaki farklılıkların nedeni aynı zamanda kültürel ve de biyolojik kökenlidir.

Erkeklik ve kadınlık kodları ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri, bir toplumun toplumsal cinsiyet düzeni aracılığıyla üretilir. Toplumsal cinsiyet düzeni, erkeklerle kadınlar arasındaki güç ilişkilerinin düzenli olarak geliştiği ideolojik ve maddi hareketler örüntüsüdür. Toplumsal cinsiyet düzeni kavramını geliştiren Jill Matthews (1984)’e göre toplumlar, kadın ve erkekleri birbirinden farklı bir biçimde ayırmıştır. Söz konusu ayırımın muhakkak hiyerarşik, eşitsiz ve baskıcı olması gerekli değildir. Bu bağlamda bir toplumsal cinsiyet düzeni ataerkil olabileceği gibi anaerkil veya eşitlikçi olabilir (akt. Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 18).

Yavuz’a (2016: 12) göre erkeklik ve kadınlık kodları ve bu kodların birbirleri ile olan ilişkileri bir toplumda var olan toplumsal cinsiyet düzeni aracılığı ile üretilip, yaygınlaştırılıp, doğallaştırılıp, yeniden üretilmektedir. Baştürk Akca ve Ergül (2016: 18) toplumsal cinsiyet

düzeni kavramını, kadınların erkeklerin etkisi ve baskısı altında görüldüğü ataerkil sistemden farklı olarak, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin üretilmesinde bireylerin aktif rol oynadıkları ve bunun sonucunda toplumsal değişimin gerçekleşmesine imkan tanıyan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Chodorow (1974: 66), toplumsal cinsiyet düzeninin temelini araştırırken ilk olarak kültür kavramının tanımlanmasının gerekliliğini savunur (akt. Aktaş, 2013: 56). Çünkü kültür nesilden nesile aktarılan ve toplumsal düzenin inşasında temel yapı taşlarından biri olan canlı bir olgudur. Her kültürün ve toplumun toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulması ve bireylere aktarılmasında farklı bakış açıları ve uygulamaları mevcuttur.

Erkekler, kadınların biyolojik annelik rolleri dışındaki kadınlarla ilişkilendirilen rolleri üstlendiklerinde, cinsiyetçi sosyo-kültürel düzen ve cinsiyet hiyerarşinin varlığının ortadan kalkabileceği düşünülmektedir. Toplumsal kurumlar aracılığıyla meydana getirilen kadınların karşı karşıya kaldıkları toplumsal baskı ve ayrımcılık her seferinde yeniden üretilerek cinsiyetlendirilmiş kişilikleri yaratmaya devam etmektedir. Aile kurumunda anne ve babanın eşit rol paylaşımı sayesinde toplumsallaşma sürecinin boyutu değişerek, toplumsal cinsiyet düzenindeki bireyler arasında var olan farklılıklar önemli ölçüde ortadan kalkacaktır. Böylelikle, toplumsal düzenin hem kamusal hem de özel alanda cinsiyetçi özellikler taşıması yerine bireylerin kendi çabalarıyla oluşturdukları eşitlikçi bir düzen oluşturulmasından ve eşitlikçi ideolojilerden bahsedilebileceği düşünülmektedir (Aktaş, 2013: 56-57).

Kadınlık ve erkeklik rollerinin biyolojik cinsiyetleri gereği mi yoksa sosyo-kültürel yapı gereği mi belirlendiği tartışmaları, çağımızda yaşanan hızlı sosyal değişimler doğrultusunda canlılığını toplumsal kurumların her alanında hissettirmekte ve bunun sonucunda da toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl biçimlendiği konusu bilimsel araştırmaların gündeminde yer almaya devam etmektedir. Ordunun kamusal ve cinsiyetleştirilmiş bir alan olması bağlamında “orduda kadın asker varlığı” kadınlık ve erkeklik rollerinin biyolojik cinsiyetleri gereği mi yoksa sosyo-kültürel yapı gereği mi belirlendiği tartışmalarının ve toplumsal cinsiyet rollerinin oluşum süreçlerinin tartışılabilmesi çok önemli bir durumdur.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal değişimlerle birlikte aynı şekilde toplumsal yaşamın ürünü olarak oluşan toplumsal cinsiyet rolleri kadınların ve erkeklerin elbirliği ile ürettikleri ve içselleştirerek tekrarladıkları rollerdir. Bu bağlamda, her toplumda toplumsal cinsiyet bakımından farklı algılanan kadın ve erkek birbirini tamamlamakta ve birinin konumu diğerinin duruşuna göre belirlenmektedir (Demez, 2005: 16-20). Ataerkil düzenin kadına ve erkeğe yüklediği

özellikler bu rollerin oluşumunda ve toplum tarafından benimsenerek bu rollerin bireylere dayatılmasında yadsınamaz bir etkiye sahiptir.

Güzel (2014: 187) toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel, tarihsel, ekonomik ve siyasal bir temeli olduğunu, bu rollerin toplumlar tarafından yeniden üretildiğini, böylelikle doğal ve normal oldukları fikrinin güçlendiğini savunur. Ilgaz Büyükbaykal'a (2011: 20) göre ataerkil düzene bağlı toplumsallaşma sürecinde kadınlarla ilişkilendirilen özellikler yeniden üretilmektedir. Kadınların yaşadığı toplumdaki davranış ve rolleri ataerkil düzene uygun biçimde oluşmaktadır. Kadının toplumsal düzen içindeki konumu, sosyal, ekonomik ve siyasal yönlerden belirlenmektedir. Kadının ev içi rolleri olan iyi bir eş ve anne olmak, tarihsel süreçte kadının toplumsal düzendeki günlük yaşam pratikleri arasında yer almıştır. Geçmişten günümüze hemen hemen tüm toplumlarda kadının konumu, geleneksel toplumun ataerkil düşünce sistemi çerçevesinde özel alanla sınırlandırılmıştır. Kadın çağdaş toplumlarda kamusal alanda görünür olmaya başlamıştır. Çağımızda kamusal alanda çalışan kadınlar çoğunlukla feminen işler olarak bildiğimiz öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik gibi işleri tercih etmektedir. Kadınlar, erkek egemenliğinde gözükken iş alanlarındaki yönetim kademelerinde az sayıda da olsa bulunmaktadır. Günümüzde kadınların halen askeri, ekonomik ve siyasi alandaki görünürlüklerinin erkeklere oranla çok daha az olduğu bilinen bir gerçektir. Aktaş'a (2013: 70) göre özel alan ile sınırlandırılan kadın bu alan dışındaki sosyal, ekonomik ve kültürel yaşam alanlarına katılırken çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Bu engelleri, kadınların/kız çocuklarının eğitim imkanlarının kısıtlanması, ucuz işgücü alanlarında çalışmaları, erken yaşta evlilik olarak sıralayabiliriz.

Ataerkil görüş kadınlık ve erkekliği birbirinden çok farklı iki kavram olarak görmektedir ve cinsiyet rollerini birbirinden belirgin çizgilerle ayırmaktadır. Erkeklerden; başarılı, sert, iktidarı elinde bulunduran, güçlü, kararlı, yargılayıcı, başarılı, egemen, hırslı, sorunları çözümlen ve etkin bireyler olmaları beklenirken kadınlardan; yumuşak, uyumlu, kararsız, güçsüz, çaresiz, başarısız, kabullenici, erkeklere bağımlı ve edilgen bireyler olmaları beklenmektedir. Böylelikle ataerkil düzen cinsiyet rollerinin bir kısmını erkeğe diğer kısmını kadına tanımlayarak, bireyleri birbirine bağımlı, birbirinin tamamlayıcısı, etken ve edilgen insanlar durumuna getirmiştir (Navaro, 1996: 29). Kadın ve erkek bu noktada kendilerine atfedilen özelliklerin, toplumsal kültür ve değerlerin birbirleri tarafından aktarıcısı ve belirleyicisi konumunda yer almış olur.

Davis'in (1997: 58) ifade ettiği şekliyle; kadına ve erkeğe uygun görülen meslekler toplumsal cinsiyetin içinde sınıflandırıldığı alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve

çoğu zaman bireylerin cinsiyetleri ile çakışmaktadır. Bu noktada kadına ve erkeğe uygun görülen mesleklerin toplumsal cinsiyet örüntüleri ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Kız veya erkek çocuklar, kültürel deneyimlerin öğrenildiği en küçük birim olan ailede toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmekte, anne ve babaları tarafından ileride onlardan istenen rol kalıpları doğrultusunda eğitilmektedirler. Bu roller zaman içerisinde kız ve erkek çocuklar tarafından içselleştirilmektedir (Burger, 2006: 561; Güzel, 2014: 189). Toplumsallaşma sürecinde kız ve erkek çocuklara öğretilen roller, cinsiyet temelinde farklılaşır. Kız çocuklarına konuşma yetenekleri gibi sosyal beceriler, fiziksel çekicilik gibi dış görünüş ile ilgili özellikler ile ev ve ailenin, çocukların sorumlulukları gibi özellikler aktarılırken, erkek çocuklarına, teknik beceriler gibi işle ilgili yetenekler, liderlik, fiziksel güç ve iktidarı elinde bulundurma gibi duygu, düşünce ve beceriler aktarılmaktadır. Anlatılan toplumsallaşma sürecinde bireylerin cinsiyetleriyle ilişkilendirilen beklentiler, roller, beğeniler ve meslekler oluşmaktadır. Kız çocukları geleneksel anne ve eş rolleri ile uyumlu alanlar olan öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik, doktorluk gibi işlere yönelmekte, erkekler ise, teknik beceri, liderlik ve iktidarlarını geliştirebilecekleri alanlar olan polis, askerlik, mühendis, sporcu ve yönetici, gibi işlere ilgi duymaktadır. Böylelikle, toplumsal cinsiyet rolleri erkeği kamusal alanda, kadını ise özel alanda sınırlamaktadır. Bireyler arasında cinsiyet temelli bir farklılaşma ve iş bölümü yaratılmaktadır (Dündar; 2010: 100). Bireylerin toplum tarafından oluşturulan değerler doğrultusunda kamusal ve özel alandaki bu ayrışması onların kendilerini birbirlerinin hakimiyet alanında olan alan ve rollerde temsil edebilme kabiliyetlerini sınırlayan bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum bireylerin yaşamsal özgürlüklerini hayata bakış açılarını ve bu doğrultuda ileriye yönelik adım atma ve birey olarak kendilerini ispatlamalarını engelleyen bir durumdur. Bu noktada toplumsal cinsiyetin ve oluşturulma şeklinin toplumların ve temelde bireylerin gelişimindeki rolü yadsınmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Ataerkil Düzen

Radikal feministler, soyda, temel olarak babayı ele alan ve çocukları babanın soyuna mal eden düzen, pederşahilik anlamına gelen “ataerkillik” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ccdeb18a87983.22758365 (erişim tarihi: 10.05.2019) kelimesini, erkeğin kadın üzerindeki tarihsel süreçteki baskısını anlatmak için kullanmaktadır. Erkekler kadınlar üzerindeki egemenlikleriyle egolarını tatmin etmektedir, kadınları ekonomik anlamda ev içerisindeki ücretsiz emekleri üzerinden sömürmektedir. Erkeklerin elindeki bu güç siyasal, ekonomik, sosyal ve cinsel alanda kadınlara baskı

uygulamalarına fırsat vermektedir. Bununla birlikte, bireyler arasındaki toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkların, kadınlık ve erkeklikle ilişkişendirilen toplumsal cinsiyet rollerinin, doğal ve değişmez olduğu kabul edilen biyolojik cinsiyete bağlı olduğu varsayımına dayandırılmaktadır. Bireylerin toplumsal cinsiyetinden kaynaklanan farklılıklar temelinde, kadınlar üstünde uygulanan şiddetin, ayrımcılık ve eşitsizliğin meşrulaştırıldığı görülmektedir (Atan, 2015: 8-12; Bora, 2012: 35).

Kadının ezilmişliğinin nedenlerine odaklanan ikinci dalga feministler, kadının toplum içindeki yerini sorgularken, cinsellik, toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkilerini ataerkillik temelinde sorunlaştırır (Baştürk Akca ve Tönel, 2011: 16).

Tarihin güç ve iktidar çekişmesinin neticesinde şekil aldığı fikri kabul edildiğinde, kadın ve erkeğin yaşamının belirlenmesinde de iktidar arayışlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin toplumda kadına göre avantajlı konumda oldukları ve iktidarı ellerinde bulundurdukları tartışılmaz bir gerçektir. Geleneksel ataerkil toplum düzeninin devamlılığı her iki cinsin de tekelinde olmayan bir durumdur. Kadın ve erkek doğuştan itibaren kendini ataerkil toplumun değer ve davranış kalıpları içerisinde bulur ve bunları görünmez birer elbise gibi zaman içinde özümseyerek benimser ve bu düzene uyum sağlamak için fazla bir çaba göstermek zorunda kalmaz (Demez, 2005: 16). Çünkü etrafındaki diğer bireyler de doğuştan itibaren aynı süreçlerden geçmişlerdir. Bu bağlamda her iki cins de birlikte hareket ederek ataerkil devamlılığına ve tekrar tekrar oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

Cemal ve Güzel'e göre (1996: 70; 2014: 187) ataerkil düşünce sisteminin var olduğu toplumlarda erkeklerin kadınlardan üstün ve ayrıcalıklı olarak görülmesi ve erkeğin toplum içindeki konumundan dolayı kadınların "zayıf cinsiyet" olarak tanımlanması ve kadının toplumsal cinsiyet rollerinin erkekler üzerinden tanımlanması biyolojik farklılıklarla açıklanamaz. Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkları biyolojik temellere dayandıran görüşlerin aksine, cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nedenleri; siyasi, ideolojik, ekonomik ve kültürelidir.

Toplumun belirli istek ve ideallerini yansıtan toplumsal değerler sistemi toplumsal gerçeklikle birebir örtüşmeyebilir, ancak bu değerler toplumun beklediği ve olmasını istediği hedeflerdir. Hemen hemen her toplumda değişik şekillerde tanımlanan kadınlık ve erkeklik tanımlamaları toplum tarafından oluşturulan kültürel kimliklerdir. Ataerkil toplumlarda kadınlar erkeklere bağımlı ve onlardan aşağı bir statüde tanımlanmıştır. Bu tanımlama neticesinde toplum içerisinde kadınlar aleyhine bir düzen oluşarak, olumsuz bir ayrımcılık meydana gelmiştir (Dündar, 2010: 92). Bu noktada kadınlar aleyhine oluşan negatif ayrımcılığın önüne geçebilmek ve bu ayrımcılığı önce eşit haklar seviyesine daha sonrasında

da pozitif ayrımcılığa dönüştürebilmek büyük önem arz etmektedir. Kadınların bireysel anlamda ve aile içinden başlamak üzere toplumsal kurumların hemen hemen her alanında erkeklerle eşit haklara sahip olabilmeleri için birlikte hareket etmelerinin gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir. Bu doğrultuda, Atabek'in (1989: 12) ifade ettiği şekliyle; "Kadınları hayata katılmamış, kadınları toplum dinamiğine katılmada engellenmiş, kadınları bastırılmış hiçbir toplum demokrasiye ulaşamamıştır, özgürleşememiştir, çağdaş olamamıştır".

Kadının erkeğe göre tanımlandığı ataerkil düzende erkek ya da "eril" olmak olumlu değerleri içermektedir. Kadın ya da "dişillik" ise olumsuz değerleri içermektedir. Bu durum, sosyo-kültürel ve ekonomik alanda ötekileştirilen kadının, hem kendine hem de topluma yabancılaşmasını beraberinde getirmektedir. Kadınların sosyo-kültürel ve ekonomik alanlarda kendini gösterme ve kabul ettirme çabalarını, kadını ötekileştiren olumsuz nitelendirilmelerin ışığında sabit, değişmez ve tekrarlara dayalı olduğu kabul edilen kadın tanımlamaları ya da kadınlığın eril bireyler tarafından değişik şekillerde üretilen kavramlar olmadığını düşündüğümüzde görme fırsatımız olacaktır. Geleneksel toplumsal yapı ataerkil düşünce sisteminde kadınların sorumluluklarını ve yaşam alanlarını belirlemektedir. Kadınların kamusal alanda görünmesiyle birlikte kadının özel alandaki cinsel kontrolü babasının veya eşinin elinden kamusal otoriteye geçmiştir (Aktaş, 2013: 68-70). Buradan çıkaracağımız sonuç, kadının hem geleneksel hem de çağdaş toplumlardaki sınırlarının hem özel alanda hem de kamusal alanda kontrol altında tutulduğudur.

Berkem'e (1995: 164) göre günümüzde kadınlar, postmodern olduğu düşünülen çağdaş toplumlarda dahi diğer toplumsal kurumlar tarafından tekrar tekrar üretilen ataerkil normları içselleştirmektedir. Kadınların benliklerinin bir parçası haline gelen bu normlar doğrultusunda kadınlar, kişisel ve sosyal kimliklerini biçimlendirmektedir. Buradan çıkaracağımız sonuç, kadınların toplumsal yapı değişimlerine karşı kısa sürede tepki veremedikleri ve ataerkil değerlerden hemen kurtulamamalarıdır.

Toplumsallaşma sürecinin yapıtaşlarından olan kadın erkek eşitliği demokrasinin olmazsa olmaz temel ilkelerinin başında gelmektedir. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri erkeğin kadından daha üstün olduğunu düşüncesi bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte toplumları yetiştiren ve geleceğe hazırlayan varlıklar olmaları sebebiyle, ataerkil toplumlarda dahi kadına verilen önem yadsınamaz derecede büyüktür. Kadının toplum içindeki yeri ne kadar güçlü ve iyi olursa o toplumun seviyesini de o derece yüksek olacaktır. Bir toplumun demokrasinin gerektirdiği çerçevede, kadınları ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda ne kadar ilerlemiş ve bu doğrultuda güçlü bir konuma gelmişse o toplumda cinsiyet eşitliğinden söz edilebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi ve toplumda iyi bir yer

edinebilmesi için kadınların kamusal alanda görünür olması ve eşit eğitim hakkından faydalanması sağlanmalıdır (Kırık ve Korkmaz, 2014: 2-14). Çağdaş ve modern toplumlardan en ilkel seviyedeki toplumlar seviyesinde dahi kadın toplum içinde demokratik anlamda ve anayasal çerçevede hak ettiği yerde olabilmeli, bunun için de öncelikle erkeklerle eşit haklara sahip olmalı, bundan da öteye geçilerek pozitif ayrımcılık noktasındaki haklarından da faydalanabilen, çağdaş ve modern toplumların bir bireyi haline gelebilmelidir.

Toplumda kadın ve erkeklerin çoğunluğunun her iki cinsin mutlak eşitliğini kabul ettiği, ev içi roller olarak kabul edilen özel alanla sınırlanan çocuk bakımı, evin bakımı gibi tüm işlerin ve sorumlulukların ortak olarak paylaşıldığı, toplumsal cinsiyet rollerinin eşit dağıtıldığı ve her iki cinsin de özgürce rollerini seçebilecekleri çağdaş ve modern bir toplumsal düzenin inşası, kadın ve erkeğin birey olarak kendisini geliştirmesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dengelenebilmesi için önem arz eden bir durumdur.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Toplumsal cinsiyetin ne ifade ettiğini tam olarak anlayabilmemiz için çalışmanın bu kısmında, erkek ve kadını birbirlerinden ayıran cinsiyet rollerine ilişkin toplumsal cinsiyet kuramları olan “Toplumsal Cinsiyet Şeması, Biyolojik Kuram, Sosyal Rol Kuramı, Sosyal Öğrenme Kuramı ve Bilişsel Kuram” lar ele alınmıştır.

1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Sandra Lipsitz Bern tarafından ortaya atılan toplumsal cinsiyet şeması kuramı çocukların cinsiyetlerine ilişkin düşünce, tutum ve davranışları nasıl kazandıklarına açıklık getirmeye çalışmıştır. Bern, gelişmekte olan çocukların yaşadıkları toplumun kadınlık ve erkeklik tanımlamalarını öğrendiklerini iddia eder. Erkek ve kız çocuklar, kendi öz benlikleri dahil büyürken edindikleri bilgileri toplumsal kültürün erkeklik ve kadınlık tanımlamalarına göre kodlar (Dökmen, 2016: 68-69).

Kurama göre, cinsiyet rolleri ile ilgili toplumsal ve bilişsel şemalar vardır. Bireyler bu şemalar aracılığıyla kadınsı veya erkeksi davranışları öğrenirler ve bu şemaların istediği şekilde davranma zorunluluğu hisseder. Toplumsal cinsiyet şeması, kadın ve erkek rollerinin algılanmasında ve bilginin işlenmesinde temel bir çerçeve oluşturmaktadır. Kadınsı ve erkeksi niteliklerin belirlendiği her toplumda, kadın ve erkeğin toplumsal konumu, yapabileceği işler ve üstlenecekleri roller cinsiyetleri temelinde belirlenmekte ve tanımlanmaktadır. Çocuklar da gelişim süreci içinde yaptığı gözlemler neticesinde algıladıkları cinsiyet çağrışımlarına göre kadın ve erkeğe özgü davranışları, görev ve sorumlulukları benimseyerek, cinsiyet rollerini öğrenmekte gelişen toplumsal cinsiyet şemaları vasıtasıyla içinde yaşadığı toplum ve kültür

tarafından kendisine aktarılan bilgi ve deneyimleri örgütleme ve kodlamayı öğrenmektedir (Bern, 1981: 354-364; Dökmen, 2016: 69). Bu noktada, çocuklar toplumsal cinsiyet şemalarını öğrenirken kadın ve erkek arasındaki temel farkları gözlemler, kendi cinsiyetiyle ilgili bilgi ve deneyimler edinir ve öğrendikleri doğrultusunda kendi cinsiyetini seçer. Örneğin cinsiyet şeması için fiziksel güç erkek çocukları için uygunken, fiziksel çekicilik kız çocukları için uygun olan şema bileşenidir. Çocuklar öğrendikleri cinsiyet şemaları aracılığıyla, içinde buldukları toplumun erkeksi ve kadınsı tanımlamalarına uygun bir biçimde kendi davranış ve rollerini belirlemeye çalışmaktadır. Şematik seçicilikle kendi öz benliklerini oluşturan çocuklar, kendi cinsiyetlerine uygun olan rol kalıplarını seçerek öğrenmekte ve öz benliklerini oluşturmaktadır. Böylelikle çocukların öz benlik kavramları seçmiş oldukları cinsiyetlerine göre gelişir; düşünce, fikir ve eylemlerinde farklı iki cinsiyet şeması “kadın ve erkek” oluşturulur (Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 105).

Kurama göre, yüksek oranda erkeksi, düşük miktarda kadınsı özellikler gösteren erkekler “erkeksi”, yüksek oranda kadınsı düşük miktarda erkeksi özellikler gösteren kadınlar “kadınsı” olarak tanımlanmaktadır. “Kadınsılık” veya “erkeksilikten” bahsedilmekle toplum tarafından kabul gören cinsiyet rollerine uygun davranış ve tutumlar sergilemekten bahsedilmektedir (Özbay vd., 2011: 61). Kurama göre, “nazık” ve “bülbul” gibi özelliklerin kadınsı kategorisine, “atılgan” ve “kartal” gibi özelliklerin erkeksi kategorisine yerleştirilmesinde olduğu gibi her iki cinsiyetle ilişkilendirilmeyecek tutum ve davranışlar da kadınsı veya erkeksi olmakla nitelendirilir (Anar, 2011: 26).

1.2.2. Biyolojik Kuram

Bireylerin davranışlarının biçimlenmesi hakkındaki en eski kuramlardan biri olan biyolojik kuram, bireyler arasındaki cinsiyete rollerine dair farklılıkları, psikolojik faktörlere ve beyin ve zihin yapısı, hormonlar ve üreme organları gibi biyolojik özelliklere dayandırmaktadır (Anar, 2011: 20; Dökmen, 2016: 48; Ünlü, 2001: 5). Noam Chomsky ve Jean Piaget bireylerin davranışlarının şekillenmesinde biyolojik yani doğuştan gelen özelliklerin belirleyici olduğunu savunmaktadır. Edward Wilson’ın 1970’li yıllarda sosyobiyolojik teoriyi ortaya atmasıyla biyolojik kuram ve cinsiyet farklılıkları arasındaki ilişki önem kazanmaya başlamıştır. Hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen deneylerle eril ve dişil olmak üzere iki cins arasındaki farklılıkların belirlenmesinde önemli katkılar sağlayan Wilson’un teorileri ve David Buss’ın toplumsal cinsiyet farklılıklarını açıklamakta biyolojik kuram üzerinde durması önemli bir rol oynamıştır (Caporael, 2001: 608-609).

Bireyler doğumla birlikte beraberlerinde getirdikleri biyolojik özelliklerinden kaynaklı çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu noktada her iki cinsin toplumsal rolleri birbirinden ayrılmaktadır (Buss, 1995: 164). Kadınlık ve erkeklik rollerinin belirlenmesinde iki cins arasındaki en temel belirleyici kadınların biyolojik cinsiyetinden kaynaklı doğurganlık özelliğidir. Bu noktada her iki cinsin üstlendikleri roller birbirinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla, erkekler kadınların üreme yetenekleri nedeniyle ev dışındaki dünyayla mücadeleden sorumlu tutularak “başat davranış örüntülerini” üstlenirken, kadınlar içerdeki dünya ile yani evle ilgi işlerden sorumlu tutularak “edilgen davranış örüntülerini” üstlenirler (Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 101). Kadın doğurganlığı nedeniyle daha güçsüz ve edilgen bir konuma sahiptir. Bu nedenle de “beslenme, korunma ve barınma” gibi ihtiyaçlarının erkekler tarafından yerine getirilmesi kaçınılmazdır. Kadınların doğurganlık özellikleri neticesinde yaşanan bu doğal süreç neticesinde, kadın ve erkeğin doğuştan getirdikleri biyolojik özellikler psikolojik anlamda birbirlerinden ayrılmaktadır (Buss, 1995: 165).

Bilim adamları toplumsal cinsiyet farklılıklarına değişik açıklamalar getirmişlerdir. Örneğin; Aristoteles kadın ve erkeği kıyaslarken, kadının erkeklere göre daha sevecen, içten, samimi ve kıskanç gibi nitelendirmelere tanımlarken bu özelliklerin bir tür biyolojik salgıdan ileri geldiğini savunur. Annelik duygusunun içgüdüsel bir duygu olduğunu savunan bilim adamlarına göre de bu duygu beynin bir bölümünde veya kadınların üreme organlarında yer almaktadır. Aynı şekilde erkeklerin, erkeklik hormonları gereği mimarlık, mühendislik gibi işlerde ve sanat dallarında kadınlardan daha başarılı olduğunu savunmuşlardır. Kadın ve erkeğin beyin yapılarının birbirinden farklı olduğunu savunan biyolojik yaklaşımlar bu durumun bilişsel işlevlerde farklılaşmaya neden olduğunu öne sürmektedir. Burada hormonlara dayandırılarak açıklanmaya çalışılan toplumsal cinsiyet farklılıkları; genetik mekanizma-hormonal, aktivite-davranış üçgeninde belirginleşmektedir (Dökmen, 2016: 48-51).

Biyolojik kuram savunucularına göre, kız ve erkek çocuklar arasındaki rol farklılıklarının çoğunluğu erken yaşlarda görülmektedir. Kız ve erkek çocuklar için dünyaya gelmeleri ile birlikte yaşamlarının ilk dönemlerinde biyolojik farklılıklar önemini korumakla birlikte, içinde buldukları toplumsal çevre ve biyolojik özelliklerin etkileşimi sonucunda ilerleyen dönemlerde davranış, düşünce ve tutumları şekillenmektedir. Doğal bir süreç içerisinde kız ve erkek çocuklar yetiştiren aileler farklı bir yaklaşım şekli göstermemelerine rağmen, kız ve erkek çocuklarının tutum ve davranışları, ilgi gösterdikleri nesnelere farklılık göstermektedir. Örneğin; kız çocuklar bebeklerle oynarken, erkek çocuklar silah ve arabalarla oynamaktadır. Erkek çocuklar birbirleriyle oynarken hiyerarşik bir düzen kurma

eğilimindeyken, kız çocuklar evcilik oynamakta ve erkek çocuklarda gözlenen iktidarı elinde bulundurma gibi tutum ve davranışlar görülmemektedir. Erkek çocuklar sertlik, teknik beceri ve güç gerektiren faaliyetlerde ve sportif aktivitelerde bulunurken (koşma, atlama, yarışma, uçak veya araba taklidi yapma) kız çocuklar içinde sosyallik, sevecenlik, duygusallık, hassaslık barındıran tutum ve davranışlarda (dokunmak, sarılmak, konuşmak, öpmek) bulunmayı tercih etmektedir (Dökmen, 2016: 50; Eşel, 2005: 138-139).

Toplumun her iki cinsten beklediği rollerin farklılaşması sonucu; kadın ve erkek kendilerinden beklenen bu rolleri içselleştirmektedir. Kadının doğurganlık özelliği ve fiziksel olarak erkeklere göre güçsüz oldukları varsayımına dayanarak, çocuk bakımı ve ev işleri kadınlara uygun görülen roller olmuştur. Fiziksel olarak kadından güçlü olduğu düşünülen erkeklerse bu güç gereği fiziksel yapılarına uygun güç gerektirecek ve bu gücü kullanabilecekleri alan olan ev dışındaki işleri üstlenmiştir. Bireyler arasındaki cinsiyet farklılıklarının biyolojik etkenlere dayandırılması erkek üstünlüğünün kabullenilmesi anlamına gelmektedir. Erkeklerin dışarıdaki varlıkları ve toplumsal cinsiyetleri gereği üstlendikleri ev dışındaki görevleri kadınların ev içi rollerini arttırmıştır. Biyolojik kuram çerçevesinde; Freud'un "anatomi" kaderdir ilkesi "biyoloji" kaderdir ilkesine dönüşmektedir. Bu durum kadın haklarının ve faaliyetlerinin kısıtlanması gibi riskler taşımaktadır. Bu noktada biyolojik zorunluluklar iki cinsiyet arasında sosyal eşitliğin varlığını imkansız hale getirir (Dökmen, 2016: 52; İmançer, 2006: 7).

Kadınlık ve erkekliği sosyal tanımlamalardan ayrı biyolojik bir özellik olarak ele alan biyolojik kuram savunucularından farklı olarak, bir kısım feminist düşünür kadının önemi ve değeri üzerinde durmaktadır. Onlara göre kadın olmak, kadınların sahip oldukları özellikler ve özellikle de anne olmaları nedeniyle kadınlar, toplumun iyileşmesi için örnek model olarak alınması gereken cinstir. Bu noktada erkeklerin kadınlar karşısında üstün olduklarını kabul eden görüşü dengelemeye çalışmışlar, "kadın karşıtı biyoloji" anlayışı yerine "kadın için biyoloji" anlayışını geliştirmeye çalışmışlardır (Dökmen, 2016: 52). Çağımızda, doğum kontrol yöntemlerinin gelişmesi, çekirdek ailelerin yaygınlaşması ve gelişen teknolojiler neticesinde erkeğin fiziksel gücünü göstermesi gereken alan ve koşulların azalması nedeniyle erkeğin fiziksel gücüne dayanan rol dağılımında yaşanan farklılaşmalar büyük oranda ortadan kalkmıştır (Güldü ve Kart, 2009: 101). Zaman içinde meydana gelen bu değişimler, kadının iş yaşamında ve sosyo-kültürel yaşamda görünürlüğünü arttırırken, eğitim olanaklarına katılımını da arttırmıştır. Kadın askerlerin erkek işi olarak genel kabul gören askerlik mesleğini erkeklerle aynı şartlarda ve aynı ortamda maskülen bir alan olan orduda yapmaları biyolojik kuram çerçevesinde savulan normları çürütür nitelikte bir durum olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Çalışmanın 4. bölümünde biyolojik özelliklerin kadınların erkek işi olan ve erkeğin fiziksel gücüne dayalı olarak yaptığı iddia edilen askerlik mesleğini eğitim ve çalışma sahaları bakımından aynı şartlarda yaptıklarını gösteren örneklere yer verilmiştir.

1.2.3. Sosyal Rol Kuramı

Sosyal rol kuramını ortaya atan düşünürler, biyolojik farklılıkların toplumsal cinsiyeti açıklamada yetersiz kaldığını savunur. Kurama göre, toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyetle açıklanamayan ataerkillik, ataerkil düzen, toplumsal sınıf, politika ve içinde bulunulan toplumdaki üretim şekilleri ile farklı bir anlam kazanmaktadır (Savcı, 1999: 30).

Sosyal rol kuramı, kadın ve erkeklere atfedilen farklı sosyal rollerden ortaya çıkan davranışsal cinsiyet farklılıklarını açıklamaya çalışmıştır. Kurama göre, kadın ve erkek arasındaki farklılıklar, içinde yaşadıkları toplum tarafından her iki cinse yüklenen farklı sosyal roller üstlenmelerinden kaynaklanmaktadır. Öğrenme ve bilişsel mekanizmalara göre biçim alan ve kültürel yapılardan çok, içinde yaşanılan aile ve toplum gibi yapılar tarafından şekillenen cinsiyet rollerinin sonradan kazanıldığına vurgu yapılmaktadır (Wood ve Eagly, 2002: 699; Ridgeway ve Smith, 1999: 198-199). Örneğin, doğuran, duyarlı, narin, sıcak, zarif ve anaç gibi özellikler kadınlarla ilişkilendirilirken; bağımsız, rekabetçi, kendini ortaya koyan, hırslı, mücadeleci ve kararlı gibi özellikler de erkeklerle özdeşleştirilmektedir (Karakılıç, Alay ve Koçak, 2008: 222). Bireyler, toplum içerisinde üstlendikleri birbirlerinden farklı roller kapsamında kendi biyolojik cinsiyetleri ile ilgili doğuştan gelen psikolojik eğilim ve rollere sahip olmayıp, sahip oldukları cinsiyetleriyle ilgili rol farklılıklarında sosyalleşme süreçleri etkili olmaktadır (Schmitt, 2003: 309-312).

Bireyler toplum tarafından kendilerinden beklenen rolleri yerine getirirken biyolojik cinsiyetleri gereği doğumla birlikte getirdikleri ve sonradan kazandıkları özellikleri birleştirirler ve kendilerinden beklenen cinsiyetlerine özgü toplumsal roller oluşturur (Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 102). Herhangi bir toplumsal grup içerisinde bulunan bireyler kadınların yemek yapması, erkeklerin para kazanması gibi sürekli tekrarlanan davranış ve eylemlerde bulunuyorlarsa bu davranış ve eylemler için gereken yetenek ve cinsiyet özelliklerine sahip oldukları düşünülmektedir. Böylelikle, toplumsal yapı ve toplumsal istek ve beklentiler doğrultusunda genel geçerlilikleri söz konusu tekrarlar sonucunda beliren kadınlık ve erkeklik rolleri gereği bireylerin özellikleri birbirlerinden ayrılmaktadır. Toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirilen işleri yapmak ve davranmak için gereken niteliklerse cinsiyet kalıp yargılarını oluşturmaktadır (Dökmen, 2016: 82-84).

Kadın ve erkeğe toplum içinde birbirinden farklı statü ve konumlar verilmektedir. Toplumsal yapı içerisindeki bu hiyerarşide erkek kadından daha yüksek statüdeki rollere ve konuma sahip olmuştur. Bu farklılığın yansımaları da toplum tarafından kadın ve erkekte beklenen roller üzerinde oluşmuştur. Kadınlar ev içi rolleri gereği özel alan ile sınırlı kalmaktadırlar. Bu nedenle de kamusal alandaki varlıkları nedeniyle ekonomik güç ve statüyü elinde bulunduran erkeklere göre daha az ekonomik kaynağı kontrol altında tutabilmektedir. Bu sosyal yapılanma sonucunda cinsiyetler arasında hiyerarşik bir düzen oluşmaktadır. Bu düzen feministler tarafından ataerkil düzen olarak adlandırılmaktadır (Eagly, 1983; Wood ve Eagly, 1999: 412).

Kadın ve erkek toplum tarafından benimsenen değerler ve normlar doğrultusunda sosyal baskılar vasıtasıyla kendi içinde belirlenmiş rollerle örtüşen davranış ve tutumlar göstermeye yönlendirilmektedir (Dökmen, 2016: 82). Kadınlara çocukluklarından itibaren yemek pişirmek, dikiş dikmek, çocuk bakmak gibi ev içi rollerle ilgili yetenek ve beceriler öğretilirken, erkeklere evin dışındaki hayatta ekonomik anlamda sahip olacakları güç ve statü için kullanabilecekleri beceriler öğretilmekte ve geliştirilmektedir. Bu roller toplum tarafından desteklenerek yeniden üretilip, süreklilik kazanmaktadır. Kadın, anne ve eş olma rollerinden kaynaklı rol ve özellikler alanında çocuk ve bireylerle ilgili fiziksel ve duygusal bakım ve ilgi gerektiren iş ve rollerle bağdaştırılırken, erkekler hırslı, bağımsız, güçlü davranışlar gösterebilecekleri işlere yönlendirilmektedir. Bu yönlendirmeler sonucunda, kadınlar için uygun görülen meslekler bireylerin ve çocukların eğitim ve bakımlarına yönelik öğretmenlik, hemşirelik veya sosyal hizmetler gibi işler olurken; erkekler ekonomik kaynak ve mülk sahibi olarak kadınlara göre daha ön planda ve daha güçlü konumlarda ve işlerde yer almaktadır (Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 103).

Kadınların askerlik, polislik, mühendislik, yönetici gibi erkek egemenliğindeki meslek dallarında yer alarak kamusal alandaki görünürlükleri ve elde ettikleri ekonomik güç neticesinde eril iktidar değerlerinin kadınların eline geçmesi veya bu güç ilişkilerinin dengelenmesi gerektiği görülmektedir. Bu böyle olmazsa kadın özel alandaki yetersiz kaynaklarla elinde bulundurduğu sınırlı güç neticesinde ötekileştirilmeye ve erkeklerin iktidarı altında cinsiyet özgürlüklerini kısıtlı bir şekilde yaşamaya devam etmek zorunda kalacaktır. Orduda son zamanlarda eski dönemlere kıyasla daha çok görünür hale gelen kadın askerlerin varlığıyla kadının bu güç dengelerini bozabilecek çok iyi bir konumda olacağı ve eril iktidar söylemlerine meydan okuyabilecekleri düşünülmektedir.

1.2.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilen davranış ve tutumların bireyler tarafından sonradan öğrenilerek kazanıldığını savunan Bandura tarafından ortaya atılan sosyal öğrenme kuramı, kadın ve erkeğin farklı rol kalıplarını buldukları toplum içinde erkek ve kadınları gözlemleyerek öğrendiğine vurgu yapmaktadır. Kuram “edimsel koşullanma” ve “model alma ve taklit” (Bandura, 1977: 3) olmak üzere iki öğrenme metodu üzerinde durmaktadır. Kız ve erkek çocukların, ebeveynleri veya toplum tarafından kabul gören, ödülle karşılanan veya olumlu sonuçları görülen tutum ve davranışları ileriki zamanlarda tekrarlama ve içselleştirme oranı artmaktadır. Ödül ve ceza sistemine dayalı kurama göre, cinsiyetine uygun davranışlar sergileyen çocuk ödüllendirilirken, cinsiyetine uygun davranışlarda bulunmayan çocuk cezalandırılmaktadır (Dökmen, 2016: 60). Kız ve erkek çocuklar tarafından sergilenen davranış ve tutumlara ebeveynleri, öğretmenleri ve diğer bireyler tarafından gösterilen olumlu veya olumsuz tepkiler karşısından kız ve erkek çocuklar neleri yapıp yapmamaları gerektiği konusunda deneyimler kazanmaktadır. Örneğin bir kız çocuğu ağladığında ona sevgi ve şevkatle yaklaşılması neticesinde ve herhangi bir kızgınlık veya onaylamama tepkisi verilmediğinde kız çocukları tarafından bu davranışın tekrarlanmasında herhangi bir sakınca olmadığı ve ileride de devam ettirilebileceği algısı oluşmaktadır. Erkek çocuklar içinse bu durum hoş karşılanmadığından erkek çocuklar tarafından ileride bu davranış modeli segilenmemektedir. Kız çocuklarının aksine sert ve saldırgan bir tutum sergilediklerinde bu davranışlar pekiştirilirken, kız çocuklarında devam ettirilmemesi ile ilgili tepkiler verilmektedir.

Çevresel faktörlere dayandırılan öğrenme metodu olan model alma ve taklitte ise, kız ve erkek çocuklar tarafından gözlemlenen anne, baba, öğretmen, diğer bireyler ve medyadaki herhangi bir kahraman rol model olarak alınır ve taklit etme yoluyla roller öğrenilerek gerekli zamanda uygulanmaktadır. Kuramın savunucuları aynı zamanda çocukların cinsiyetlerine uygun rolleri dolaylı yollardan da öğrenebileceklerini ifade etmektedirler. Cinsiyetlerine uygun davranış kalıplarını “dolaylı pekiştirme” yoluyla, kendileri dışındaki bireylerin davranışlarını gözleme ve onların hangi tutum ve davranışlar neticesinde onay, kabul, ödül, ceza ve kabul görmemelerine göre öğrendikleri öne sürülmektedir (Dökmen, 2016: 60).

Model almanın basit bir taklit etme biçimi olmadığını savunan Bandura (1977: 5) öğrenmeyi etkileyen üç farklı modelden bahsetmektedir. Bunlar; “canlı model, “sembolik model” ve “sözlü direktifler” olarak adlandırılmaktadır ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Keskin ve Ulusan, 2016: 56). Canlı modele örnek olarak; kız çocuklarının mutfakta yemek yapan annelerini, erkek çocukların ise arabasını

tamir eden babalarını taklit etmelerini gösterilebiliriz. Medyada; televizyon programlarında, filmlerde, çizgi film ve kitaplarda rol alan karakter ve kahramanlar sembolik örneklerdir. Sözlü direktifler ise, bireyin nasıl davranması gerektiği ile ilgili açıklamaları içerir (Dökmen, 2016: 60). Canlı modele örnek olarak; kadın askerlerin askerlik mesleğini seçmelerinde erkek ebeveynlerini rol model olarak almaları gösterilebilir. Aşağıdaki örnekte; kadın subayın çocukluğunda, ailesinde askerlik mesleğini yapan erkek ebeveynler olan babası ve dayısından etkilenecek orduya katıldığı ve askerlik mesleğini seçtiği görülmektedir.

“...Yüksekova daha önce 4 yıl İstanbul’da görev yapan Ç. Üsteğmen’in ikinci görev yeri. O aslında bir asker çocuğu. Babası emekli bir astsubay. Dayısı ise emekli bir deniz albay. Babasına asker olacağını söylediğinde çok sevinmiş...”¹.

Sembolik model örneğinde kitle iletişim araçlarının çocukların cinsiyet rollerini öğrenmelerinde önemli bir işlevi olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin; kadın askerlerin bu mesleği seçme nedenleri sorulduğunda verdikleri cevaplardan “çocukluk hayalimdi” söylemi çocukların cinsiyet rollerini öğrenirken rol model olarak medyada izledikleri savaş filimlerinden, film ve dizi kahramanlarından etkilenecek asker olmayı tercih ettikleri söylenebilir. Kadın Jandarma subay ile ilgili yapılan haberde kadın subayların söylemleri şu şekildedir:

“...T., küçük yaştan beri asker olmak istediğini ifade ederek, çevresindekilerin çocukluk hevesi olarak gördüğü bu mesleği yapmaya babasını kaybettiği 12 yaşında karar verdiğini kaydetti...”².

“...S. C., asker olmanın hayalini çocukluğundan beri kurduğunu ifade ederek, “çok istediğim bir şeydi ama harp okulu okumamız gerektiği için bir türlü başvuramamıştım...”³

Medyanın cinsiyet rollerinin öğrenilmesindeki önemi en az çevresel faktörler, kişiler ve kurumlar kadar büyüktür. Özellikle çocuklar için önemli modeller sunabilen televizyon, zamanını televizyon izliyerek geçiren çocuklar için çok önemli bir araçtır. Bunun yanında diğer tüm yazılı ve görsel medya araçları çocukların gelişiminde ve cinsiyet rollerinin pekiştirilip öğrenilmesinde hatırı sayılır bir etkiye sahiptir.

Cinsiyet rol beklentilerinin açık olarak tanımlandığı ve katı olarak uygulandığı geleneksel toplumlarda, her iki cinsiyetin davranışlarında belirli bir tutarlılık görülmektedir. söz konusu bu tutarlılık elbetteki zamanın koşullarına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

¹ <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/49363-yasam-dogu-nun-kadin-komutanlari-/16>, (erişim tarihi: 20.08.2017)

² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya-kadinlar-gunu/jandarmanin-goz-bebegi-refika-tegmen-/1082050> (erişim tarihi: 25.04.2019).

³ <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/06/30/komando-seher-55-yil-sonra-bir-ilke-imza-atti> (erişim tarihi: 30.04.2019).

Toplum tarafından uygulanması beklenen cinsiyet rollerini sergileyen “tutarlı modellerin” varlığı ile her iki cins tarafından uygulanan davranışlar pekiştirilmekte, böylelikle geleneksel cinsiyet rolleri kuşaktan kuşağa aktararak devam ettirilmektedir (Dökmen: 2016: 62).

1.2.5. Bilişsel Gelişim Kuramı

Kohlberg’in geliştirdiği bilişsel gelişim kuramına göre de, bireylerin kendileri ve dünyaya ilişkin tutarlı ve dengeli bir bakış açısı sürdürmek için bilişsel bir tutarlılığa ihtiyaçları vardır. Kurama göre, bilişsel tutarlılığın temelinde, toplumca onaylanan özelliklere sahip bir erkek veya kız çocuğu olmak yatmaktadır. Bu bağlamda, çocukların davranışları toplumsal cinsiyet normlarına göre tasarınırlar. Çocuklar ilk kez kendi cinsiyetlerine ilişkin bilgiyle tanıştıklarında, bir kız veya erkek gibi düşünmek ve davranmak arasında karşılıklı bir etkileşim gerçekleşir. Böylece durağan bir cinsiyet rolü kazanılmış olur (Franzoi, 1996; Bussey ve Bandura, 1999 akt; Güldü ve Ersoy Kart, 2009: 105). Cinsiyetleriyle ilgili kalıplaşmış tutumların farkına varan kız ve erkek çocuklar bireylerin kadın ve erkek olmak üzere iki gruba ayrıldığını ve onları birbirinden ayıran nitelikleri öğrenir ve sonrasında cinsiyet damgalı davranışlar gösterir (Çıtak, 2008: 14).

Birey çevreden gelen bilgileri mevcut cinsiyet şemasına göre algılar, kodlar ve örgütler (Bem, 1985, 1998). Cinsiyet şemasına göre fiziksel güç erkek çocukları için uygunken, fiziksel çekicilik kız çocukları için uygun olan şema bileşenidir. Bu cinsiyet şemalarına göre çocuklar, toplumsal kültürün erkeksi ve kadınsı tanımına uygun olarak kendi davranışlarını düzenlemeye güdülenmektedir. Kurama göre çocukların kadınsı ve erkeksi özellikleri özümsemeleri kendilerini bu şekilde kimliklemeyi istemelerinin bir sonucu olarak görülmektedir (Franzoi, 1996).

1.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ile İlgili Geliştirilmiş Feminist Kuramlar

Çalışmanın bu kısmında feminizmin tanımı, kısa bir tarihçesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik feminist kuramlar olan, radikal, liberal, Marksist ve kültürel feminist kuramlardan bahsedilmiştir.

1.3.1. Feminizm

Kadınların haklarını savunmak amacıyla ortaya çıkan ve 19. yüzyılın yarısı ile 20. yüzyıla damgasını vuran siyasi bir ideoloji olan feminizm (Atan, 2015: 1), kadının kimliği ile ilgili siyasal ve kültürel bir dönüşüm hareketidir. Feminist gruplar insanların kadın ve erkek hakkındaki toplumda varolan geleneksel norm ve düşünceleri değiştirmeyi amaç edinmiş,

toplumda kadınlar ile ilgili var olan düşünce yapısında değişiklik yapmayı hedeflemiştir (Aktaş, 2013: 69).

Geleneksel ataerkil toplumlarda kadının erkekler tarafından ötekileştirilerek aşağılanması, dışlanması, ezilmesini ve kendine yabancılaştırılmasını inceleme konusu yaparak, kadınların maruz kaldıkları bu baskılardan kadınları kurtarma çabalarını yansıtan bir yaklaşım olan feminizm tarihsel süreçte karşılaşılan akımlar içerisinde bir “üst kavram” (Notz, 2012: 9) olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal teorilerde önemli bir yer tutan kadın sorunu, temelinde cinsiyetler arasında eşitsizliğin yattığını kabul eder. Kadın sorununun temelinde kadınların erkeklere göre ikincil bir konumda yer almaları yatmaktadır. Kadın sorununun ele alınmış şekli, kadın ve erkek arasında var olduğu düşünülen eşitsizliğe neden olan etmenlerin hangisinin temel alınması gerektiğinin kabul görmesine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar geniş bir feminist literatürün oluşmasını sağlamıştır. Kadınların erkekler karşısındaki ikincil konumlarında etkili olduğu düşünülen psikolojik, biyolojik, sosyal, dilsel, ekonomik, sosyal ve düşünsel faktörlerden hangilerinin belirleyici olduğu ve temel alındığı konusundaki tartışmalar feminist literatürde farklı düşünce akımlarının oluşmasına neden olmuştur (Demir, 2014: 9-12).

18. ve 19. yüzyıllardan itibaren kadının özel ve kamusal alandaki konumunu sorgulayan ve birçok alanı etkileyen kadın hareketi, kadının konumunun değişmesinde önemli dönüşümlere sebep olmuştur. Aktaş’ın (Aktaş, 2013: 60) Mary Wollstonecraft’tan aktardığı şekliyle, 18. yüzyılda kadınlık yapay olarak yaratılmış bir kavram olmakla birlikte doğal ve değişmez olarak kabul edilen ve doğumla birlikte ilk günden itibaren öğrenilen bir kavramdır. Yine Aktaş’ın Sarah Girmke’den aktardığı şekliyle, 19 yüzyılda “erkeklerin görevleri ve kadınların görevleri, erkeklerin alanı kadınların alanı hakkındaki fikirler sadece keyfi fikirlerdir”. Burada toplumsal alanların, toplumsal cinsiyet ilişkilerine göre ve bu ilişkiler temelinde oluşturulduğu vurgusu yapılmaktadır. İlk dönem feminist hareket savunucuları kadınların toplumsal alandaki varlığını güçlendirmek ve siyasal alanda oy kullanma hakkı, idari ve devlet organlarında yönetime katılma hakkı, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bütün işlere girme hakkı konularında savaşım vermiştir. Bahsedilen hakların elde edilebilmesi için de eşit koşullarda eğitim alabilme hakkı için mücadele etmişlerdir. Buradan hareketle, istenilen bu hakların uygulanacağı alanlar olan kamu yönetimi, iş hayatı ve eğitim sektörlerinin toplumsal cinsiyet kavramı temelinde biçim aldığı görülmektedir. Mary Wollstonecraft’ın oluşturduğu “Kadın Haklarının Savunması” feminizmin gelişiminde önemli metinler arasında sayılmaktadır. Kadın hakları ile ilgili çalışmaların başında gelen oy kullanma hakkı ve bu hakkın elde edilmesi çabaları zamanla tek başına yeterli görülmemiş,

kadın hakları ile ilgili çalışmalar çeşitliliğini arttırarak diğer alanlarda da varlığını hissettirmeye başlamıştır (Atan, 2015: 3).

Kadının sosyal yaşamdaki konumunu anlayabilmek için kadınların geleneksel yapılarla olan ilişkisinin sorgulanması gerekmektedir. Ataerkil toplumlarda, erkeklerin kadınlar üzerinde oluşturdukları sistematik ve kurumsallaşmış tasarruf hakkı toplum içerisinde yerleşmiş eril iktidar ile doğru orantılı işlemektedir. Ataerkil düzen kadını ev içi alanla sınırlamakta ve toplumsal yaşamdan dışlamaktadır. Bu durum feminist tepkilerle karşılaşınca kadın sorununun farklı açılardan incelenmesi gerekliliği ortaya çıkar. Kadınların toplum tarafından kendilerine dayatılan kimlik tanımlamaları yerine kendileri adına gerçek ve bağımsız bireyler olabilme anlamında alternatif tanımlar yaratma mücadelesi ve ataerkilliğin eril söylem ve iktidarını sorgulayan feminist söylemler sayesinde kadına ilişkin alternatif bakış açıları doğmuştur. Buradan hareketle, feminist düşünce sistemi erkek merkezli değerler sistemine alternatifler sunarken, kadınların toplumdaki kişisel ve sosyal rollerini biçimlendirme noktasında önemli bir rol üstlenmiştir (Aktaş, 2013: 53).

Sanayileşme, eğitim, ekonomi, siyasal alanlardaki gelişmeler ve modernleşme ile birlikte çalışma yaşamına katılımları sonucunda ekonomik haklarını elde etmeye başlayan kadınlar, haklarını savunma noktasında daha bilinçli hale gelmiş ve sonrasında gelişen ikinci dalga feminist hareketle birlikte; kadınlar “kişisel olan politiktir” sloganı ile özel alanda ve cinsiyete dayalı iş bölümünde de kendileri lehine çeşitli değişim ve dönüşümlerin gerçekleştirilmesini talep etmiştir (Atan, 2015: 3).

“Simone de Beauvoir ikinci dalga feminizmin sembolü haline gelen ve 1949 yılında yayımlanan *Le Deuxieme Sexe* “İkinci Cins” adlı eserinde kadınlar ve erkekler arasındaki hiyerarşiyi, geleneksel ataerkil toplumda kadınların erkeklere göre ikincil konumunu ve ötekiliğinin kurulma şekillerini incelemiştir. Simone de Beauvoir “kadın doğulmaz”, “kadın olunur” demekle her iki cins arasındaki temel farkların, kişilerin toplumsallaşma süreçlerinden kaynaklandığına dikkat çekmiştir. Bu vurgu toplumsal cinsiyet kimliklerinin- diğer kimlikler gibi- inşa edilmişliğinin kabul edilmesi adına önemlidir. İkinci dalga kadın hareketi, kadınların kamusal alanlardan ev içi mekanlara kadar her alanda karşılaştıkları eşitsizlikleri gündeme getirerek, kadınların yaşamın her alanında eşitlikçi bir biçimde var olma mücadelesine aracılık etmiştir (Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 17).

Kadınların dışlandığı alanların başında siyaset ve bilim gelmektedir. Kadınları eğitim sisteminin meşru bir parçası haline getirmeye çalışan feministler, kadınlarla ilgili konuların üniversitedeki çalışmalardan dışlandığını tespit etmiş, bu nedenle de 1960’lı yıllarda üniversitelerde kadınları ele alan dersler verilmiştir. 1970 yılında San Diego State

Üniversitesi'nde Amerik Birleşik Deletleri'nde ilk resmi Kadın Çalışmaları Bölümü'nün kurulmasına öncülük etmişlerdir. Bu tarihten günümüze kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları hem akademik alanda hem de toplumsal yaşamda önemli ilerlemeler göstermiştir (Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 18).

Kadınlığın hangi anlamları içerdiği ve kadınların gündelik hayattaki rolleri feminist çalışmaların temelini oluşturmuştur. Altuntaş ve Karaçay'ın (2009: 35) ifade ettiği şekliyle, kadının en temel görevinin “erkeklere hizmet etmek olduğu” anlayışının toplumsallaşma sürecinde öğrenildiği düşüncesi, feminizmin temel argümanlarından biri haline gelmiştir. Buradan hareketle feminizme göre, kadınların haklarını elde etmelerinde sınırlayıcı bir etkiye sahip olduğu bilinen toplumsal örüntüler düzeyinde yenilikler gereklidir. Feministler, kadınların sadece yasal haklarının kazanılması için mücadele etmemiş, toplumsal temelde köklü değişim ve dönüşümler gerçekleştirmek için çaba göstermiştir. Söz konusu değişim ve dönüşümlerin temelinde kadının özel alan ile sınırlandırıldığı aile kurumu yer almaktadır. Kadının özel alan ile sınırlandırılan dar bir çerçevedeki hareket alanının genişletilmesi, hakların elde edilmesi için sorunların çözümünde öncelikle olarak özel alandan hareket edilmesi, kamusal alandaki varlığı için de gerekli çabanın gösterilmesi gereklidir. Bu noktada özel alan ve kamusal alan ayrımının tartışılması gerektiği görülmektedir.

Aktaş'ın (2013: 57) ifade ettiği şekliyle; kadına ilişkin bakış açılarının ve kültürel nitelendirmelerin ortak noktası, aile ve toplum içinde şekillenmeleridir. Kadını toplumsal alanlardan dışlayan geleneksel bakış açısı, kadının yaşam alanlarını da sınırlamaktadır. Bu bağlamda ataerkil sistem kadını egemenliği altına alarak, kadını ev içi rolleriyle, özel alan ile sınırlarken, diğer yaşamsal fırsatlardan yoksun bırakmıştır.

Çaha'nın (1996) ifadesiyle, kadın-erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasi bir hareket olan feminizm; her iki cins arasındaki ilişkiyi aile, iş hayatı, eğitim, politika, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpaze içinde sorgulamaktadır. Bu bağlamda, feminizmi, ataerkil düzende var olan erkek egemen toplumsal normların yerine kadın merkezli normları ikame ettirmeyi amaçlayan ve siyasal bir hareket olarak gelişen entellektüel ve politik bir hareket olarak da tanımlayabiliriz.

İkinci dalga feminist hareket; Simone de Beauvoir'in “kadın doğulmaz, kadın olunur” görüşlerinden yola çıkarak kadınların erkeklerden farklı donanımlara ve farklı bir kültüre sahip oldukları bu noktada da erkeklerden farklılaştıkları düşüncesinden beslenmektedir. Bu düşünce akımı ile beslenen feminist söylemler 1960'ların sonlarından başlayarak yeni bir boyut kazanmıştır. İkinci dalga feminist hareket savunucuları, kadının ezilmesinin ana nedeninin toplumsallaşma yoluyla yaratılan eşitsizlikler olmadığını düşünmektedir. Aksine

kadınların erkeklerden farklı yanlarını kadın özgürleşmesinde temel faktör olarak görmektedirler. Erkeklik ve kadınlık arasındaki zıtlıkları en aza indirmektense, kadınların psikolojik ve tarihsel bilgi ve görgülerinden faydalanarak onları erkekler karşısında daha güçlü kılacak özellikler bulup kadınları tanımlamaya çalışmışlardır (Kılıç, 1998: 359).

Ataerkil toplumsal yapı içinde kadının erkeklere göre ya da erkeklere rağmen tanımlandıkları görülmektedir. Buradan hareketle çağdaş feministler tarafından geliştirilen kadınların öznelliğine yönelik tüm yaklaşımların temelinde; kadınların ne tür ilişkiler ve sınırlamalar içerisinde tanımlandıkları sorusu yatmaktadır (Aktaş, 2013: 67).

Feminist yaklaşımların çoğunda kadın ile ilgili sosyal, kültürel ve siyasal alanda yapılan vurgulamalar “ataerkillik” ve “kültür” kavramları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ataerkil toplumsal düzene ve erkek egemenliğine karşı bir duruş sergileyen feministler, kapitalist ilişkilerden kaynaklanan metalaşma sürecinin ataerkil sistemi yeniden ürettiğini savunmaktadır. Kadınların toplumsal düzen içerisindeki rollerinin feminist yöntemlerle dönüştürülebileceğini savunan feministler, kadınların metalaştırılmasına karşı farklı bir tutum geliştirerek, ataerkil düzenin kadının cinselliğine yüklediği anlamları eleştirmiştir. Feministler, toplumdan topluma ve zaman içinde değişebilen, bu yüzden de birbiriyle çatışabilen bir kavram olarak gördükleri kültürü; kadınlar için hem ayrımcılık hem de güçlenme kaynağı olarak benimsemişler ve kültürün kadınlara yüklediği anlamı tartışmıştır. Ataerkil düzende, kadınlar kültürel anlamları şekillendirecek bir iktidara sahip değildir. Buna karşılık, birbirinden farklı toplumsal yapıların kadınlara farklı iktidar imkanları sunduğu bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda, kadınların ataerkil düzene itaat etmelerinin yanında, geleneksel yapıya karşı koyma stratejilerini içine alan bir “kadın kültürü”nün varlığından söz edilebilir. Bu noktada kadınları erkek hegemonyası altındaki “pasif kurbanlar” olarak nitelendirmek doğru değildir. Elbetteki kadınlar toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamdaki her türlü engel karşısında kendilerini savunabilecekleri stratejiler üretebilir (Aktaş, 2013: 68; Kırcı, 2001: 28).

Kadınlara ilişkin toplumsal ayrımcılıkla ilgili mücadeleler araştırıldığında, farklı ülke ve bölgelerde teorik altyapılar da göz önünde bulundurulduğunda birbirinden farklı feminizlerin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte çoğu feminist düşünce akımı kadını bir kurban ve obje olarak nitelendirmemekte, eyleme geçen veya geçmesi gereken aktif ve etken bireyler olarak tanımlamaktadır. Bu noktada feminizmi kadın hareketinin teorik ve bilimsel bir çabası, kadınlık üzerindeki ayrımcılıklara karşı pratik ve bilimsel bir bilgi ve görgü bariyeri, bu ayrımcılığın üstesinden gelme hareketi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda feminizm toplumsal bir hareketi temsil etmemekte, kadınların yaşam şanslarında bir

düzelme ve iyileştirme olması için pratik ve siyasi tedbirler organize eden, kampanya ve eylemler düzenleyen, ayrımcılık ve kötü şartların kaldırılması için “müttefik” kazanmaya çalışan bir toplumsal hareket olarak tanımlanabilir (Notz, 2012: 10).

Kadınlara toplumsal yaşamın istisnasız tüm alanlarında herhangi bir kısıtlama ve hak kaybına fırsat vermeyecek bir şekilde, siyasi, ekonomik, kültürel, sağlık, eğitim, özgürlük ve bağımsızlık temelleri üzerinde daha eşitlikçi bir yer edinebilmeleri için kendi benliklerini kurabilecekleri alanlar oluşturulmalıdır.

1.3.2. Feminist Kuramlar

Batı dünyasında “aydınlanma” geleneği ile başlayan ve 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar egemen olan yaşam tarzının düşünsel arka planını oluşturan modernizm ile birlikte feminizm ile ilgili birçok yaklaşım geliştirilmiştir. Kadın sorununu siyasi bir çerçevede ele alan düşünürlerin bakış açılarını ve teorik çerçevelerini sınırlayan felsefi ve siyasi düşünce farklılıklarına göre birçok yaklaşım geliştirilmiştir. Kadınların ezilmişliği ve ötekileştirildiğini iddia eden ve bu durumlarından kurtarılmaları gerekliliğini savunan görüşler, “kadın hakları savunuculuğu anlamına gelen” feminizm kavramı altında geniş bir literatür oluşturmuştur (Demir, 2014: 11-44).

Birbirinden farklı kadın haklarını savunan feminist teoriler kadın hakları ile ilgili alternatif çözüm arayışları bulmaya çalışmıştır. Geliştirilen feminist teoriler birbirinden farklı kadın haklarını ele alarak savunmuştur. Kadınların ataerkil toplumsal yapı içinde değersizleştiklerini varsayan feminist teoriler bunun nedenlerini sorgulamıştır (Atan, 2015: 3, İmançer, 2002: 156). Çalışmanın bundan sonraki kısmında sırasıyla radikal, liberal, Marksist ve kültürel feminizm kuramları incelenmiştir.

1.3.2.1. Liberal Feminizm

Tarihsel süreçte en erken gelişen ve etkileri diğer feminist anlayışlardan daha ileride olan liberal feministler; liberal felsefenin ideallerinin sadece erkekler için değil kadınlar için de geçerli olması gerektiğini savunurken; bireyler arasındaki biyolojik, toplumsal ve kültürel kökenli ayrımcılıkları dikkate almamış, medyada ve eğitim kurumlarında kadınların hedef alındığı cinsiyetçilik ve ayrımcılığa karşı savaşmıştır (Giddens, 2008: 518). Liberal feministler kadınların toplumsal yapı içerisinde aile, iş ve siyaset ilişkilerinde erkeklerle eşit şartlara sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Notz, 2012: 19).

18. yüzyıla değin aile yaşantısının devamlılığını sağlayan ve toplum tarafından üretken olarak nitelendirilen ev içindeki işler kadın ve erkek tarafından birlikte yapılmaktaydı. Sanayişleşme ile birlikte üretken işgücü ev merkezli olmaktan çıkarak kamusal alana

taşınmaya başlamıştır (Wollstonecraft, 1992: 25-27). Bu durum erkeklerin evden uzaklaşmasına ve kadınların evde oturmalarına neden olunca, “burjuva” olarak tanımlanan kadınlar dar anlamda liberal feminist akımın, geniş anlamda da “kadın özgürlüğü hareketinin” öncüleri olmuştur (Arat, 1991: 45-53). 18. yüzyılda feministler erkeklerin sahip oldukları hakların doğallıkla karşılanması gibi kadınların da bu haklardan faydalanması gerektiği savunulmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde hakların doğal olarak edinilmesi gerektiğinden daha da ileriye gidilerek yasalar önünde eşitlik, oy kullanma hakkı gibi siyasi haklar, ekonomik haklar, mülkiyet hakkı, medeni haklar, eğitimde fırsat eşitliği üzerinde durulmuştur. 20.yüzyıla gelindiğinde ise kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin kadınlar lehine giderilmesi için devlet müdahalesinin gerekliliği savunulmuştur. Hatta daha da ileriye gidilerek erkeklerin sahip olmadıkları ve doğurganlık özellikleri nedeniyle kadınlara “çocuk emzirme” gibi bazı hakların verilmesi gündeme getirilmiştir (Demir, 2014: 47). Burada kadın hakları ile ilgili olarak kadına yönelik her türlü pozitif ayrımcılığın da kazanılması noktasında mücadele edildiği görülmektedir.

Liberal feminizm söyleme göre kadınlar erkek egemen alanlarda varlıklarını göstererek güç kazanmalı ve toplumda erkeklerle eşit bir toplumsal konum elde etmelidir. Bu noktada medya da kadın ve erkeği geleneksel olmayan rollerde göstermeli, cinsiyet eşitsizliği olmayan bir dil kullanmalıdır (Kaypakoğlu, 2003: 54). Kadının erkek egemen alanlara girmesi için hiçbir engelin bulunmadığı bir toplumda çalışmanın konusu olan “kadın askerlerin ordudaki varlığı” kadınların geleneksel rollerine tamamen zıt bir duruştur. Bu var oluş medyanın cinsiyetçi söylemlerinin etkisi altında kalmadan sunulduğu takdirde bir önem ifade edebilir. Aksi takdirde medyanın kullanacağı cinsiyetçi söylemler kadının erkek egemen alanlardaki varlığını olumsuz yönde etkileyebilecek sonuçlar doğurabilir. Medya kadınları üstlendikleri bu rollerde sıra dışı olarak göstererek onları yüceltmektedir. Ancak medyanın özel alana hapsolmek zorunda bırakılan kadınları, diğer alanlarda başarılı olan kadınlar üzerinden “ötekileştirilmesine” neden olmayacak bir dil ve söylem içerisinde bulunmalıdır. Bu durum medyanın toplumsal gerçekliklerin üretilip taşınmasındaki önemi bir kez daha ortaya koymaktadır.

Liberal feminizmin ilk temsilcilerinden olan Mary Wollstonecraft, kadınların eğitim ve zihniyet gelişimi üzerinde durmuştur. Bireylerin sahip oldukları zihinsel kapasiteyi vurgulayarak, sahip olunan bireysel kapasite yönünden kadın ve erkek arasında herhangi bir farklılığın olmadığını, eğitimde fırsat eşitliği ve eşit eğitim imkanlarının kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği ortadan kaldıracığını savunmuştur (Vargel Pehlivan, 2016: 19-20).

Liberal feminist düşünürler, kadınlar için başta eğitimde fırsat eşitliğinin gerekliliği üzerinde dururken, yönetim ve siyasette cinsler arası dengenin sağlanmasını, iktidar, güç, itibar, saygınlık ve ekonomik kaynakların kullanımında kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmesini istemiştir. “Cinsiyet eşitsizliğini, cinsiyet temelli toplumsal düzen yapısı içine yerleştiren” düşünürler kadınların kamusal alandaki varlıklarını kısıtlayan ve onları özel alan olan eve bağımlı duruma getiren uygulamaların kaldırılması için çaba göstermiştir (Günindi Ersöz, 2016: 48).

Liberal feminist medya çözümlerinin odağında dış görünüş, cinsiyete ilişkin rol stereotipleri, cinsiyete uygun davranış şekilleri, ilgiler, kabiliyetler ve kendini algılayışlar yer alır. Yapılan nicel içerik çözümleri neticesinde kadınların medyada nadiren yer aldıkları, eş, anne, sevgili rolleriyle gösterildikleri, kamusal alanda da sekreter, öğretmen, hemşire gibi geleneksel kadın mesleklerinde çalışırken veya seks objesi olarak sunuldukları görülmektedir. Bunun yanında güzel, alımlı ve genç olmaları ve iyi bir eğitim alamadıkları yansıtılmaktadır. Medya ve aile kız ve erkek çocuklara, kendilerine uygun cinsiyet rollerini öğretmektedir. Medyada devamlı olarak cinsiyet rolleriyle ilgili stereotiplerin gösterilmesinin temelinde; medyanın toplumda hakim olan değerleri yansıtması ve medya sektöründeki erkek yapımcıların bu stereotiplerden etkilenmeleri yatmaktadır (Vargel Pehlivan, 2016: 20). Söz konusu kadın askerler olduğunda da durum farklı değildir. Konu ile ilgili “Komutan Hanım”⁴ başlıklı haberde medyanın cinsiyet rolleriyle ilgili hakim toplumsal değerleri üretmedeki rolünü göstermektedir.

“...Hem Disiplinliyim Hem De Makyajlı” “Şırnak’taki Psikolojik Harekât Subaylığı’ndan tayin olan S. Y. disiplinden ve makyajdan taviz vermiyor...”

Medyanın askerlik mesleğini yapan ve ordudaki görünürlüğü çok az sayıda olan kadın subayı “makyajından taviz vermiyor” şeklinde nitelendirdiği bu söylemden anlaşılacağı gibi kadınla ilişkilendirilen cinsiyet rollerinin medya tarafından tekrar tekrar üretildiği görülmektedir.

1.3.2.2. Marksist Feminizm

19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde etkili olan Marksist feministler kamusal alan ve özel alanı ayırıştırarak kadınların kamusal alanda işçi sınıfının hareketlerine katılmaları gerektiği üzerinde durmuş, mülkiyet haklarının doğması ve beraberinde ticaretin gelişmesi ile kadının metalaştırılmasının aynı döneme denk geldiğini iddia etmiştir. Kadının erkekler tarafından sömürülen ve ezilen konumunun ancak bir devrimle düzeltilebileceği

⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/10/02/gnd104.html> (erişim tarihi: 01.05.2019)

üzerinde durmuşlardır (Günindi Ersöz, 2016: 49). Kadın emeğinin erkekler tarafından sömürüldüğüne dikkat çeken marksist feministler, sınıfsal, ırksal, dinsel, sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların kadınlar arasında eşitsizlikler yarattığının kabul edilmesinin gerekliliğini savunmuştur. Marksist feminist kuram savunucuları, alt sınıf olarak görülen kadınların ekonomik zorluklar nedeniyle üst sınıftaki kadınlara göre daha çok zorluk yaşayacaklarını düşünmüştür (Atan, 2015: 7).

Kadınların kamusal alanda daha düşük ücretli işlerde çalıştıklarını, herhangi bir ücret almadan eve geldiklerinde çalışmaya devam ettiklerini, erkeklerin işten geldikten sonra kadınlar gibi ev içi işlerle uğraşmayıp dinlendiklerini belirten feministler, kadınların toplumsal alanların her katmanında fırsat eşitlikleri açısından erkeklere göre daha az hak ve özgürlüklere sahip olduklarını ve yaşam alanlarının kısıtlandığını ifade etmiştir. Marksist feministler liberal feministlerin reformcu hedeflerini yeterli görmemiştir. Ailenin kurumunun yeniden inşa edilmesi, kadınların aile içindeki ezilmişliğinin önüne geçilebilmesi, çocukların bakımı ve yetiştirilmeleri yönünde eşit katılımı bulunması için çaba sarf etmişlerdir (Atan, 2015: 7). Bu noktada aile içi rollerin kadın ve erkek arasında eşit paylaşımın önemine dikkat çekilmektedir. Bu eşit paylaşım gerçekleştirildiğinde kadın ve erkeğin toplumsal katmanların her alanında birbirlerinin yerine geçebilecekleri rol paylaşımlarında bulunmaları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesinde önemli bir yapı taşı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamusal alanda ücret için çalışan kadınların, toplumsal emek gücüne katılmayı özgürleşmelerinin bir parçası olarak görmedikleri sürece, özel alandaki ücretsiz emeklerine devam etmek zorunda kalacaklarına dikkat çekilmektedir. Kapitalist düzende ev içi rol ve işlerle sınırlı tutulan kadınların, çalışma yaşamından dışlandıkları müddetçe toplumsal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olamayacakları ifade edilmektedir (Donovan, 2005). Bu noktada kadına hem kamusal hem de özel alanda çifte yük bindiği, her iki alandaki sorumluluklarını yerine getirmeye çalışan kadınların, iş hayatında yaşayacakları zorluklar neticesinde dışlanmalarının doğal bir süreç olacağı görülmektedir.

Kamusal ve özel alan ayırımına göre kurulan modern kentler, marksist feministlere göre, kadının kamusal alandaki varlığına engel olan en önemli etkidir. Modern kentler inşa edilirken, ekonomik ve sosyal faaliyetler olan eğitim, üretim, ticaret, gibi etkinliklerin tümü özel alandan uzak konumlarda yer almıştır. Bu nedenle de erkekler evden uzaktaki iş yerlerinde çalışırken, kadınlar evde çocukların bakımı ve ev işleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır (Çaha, 1996). Marksist feministler aile kurumunun kapitalizmle ilişkisi, kadınların evde yaptıkları işlerin gerçek birer üretken iş olarak görülmeyip değersizleştirildiği, kadınların neden sürekli olarak düşük ücretli işlerde çalıştırıldıkları ile ilgili sorular sormuşlar kadın ve

iş ilişkileri üzerinde durmuştur. Kadın emeğinin sömürüldüğünü düşünen feministlerin bu konudaki çözüm önerileri, kadınların yapmış oldukları işlerin ikincileştirilmekten kurtarılması olmuştur. Bu bağlamda da kökten çözümler arama yoluna giden feminisler “ev işlerinin toplumsallaştırılması ve ücretlendirilmesi noktasında buluşmuştur (Demir, 2014: 59-60).

Kadınların özgürlüklerini kendi savaşmaları ile hep birlikte hareket ederek kazanabileceklerini savunan feministler, erkeklerin bu mücadele içerisinde var olamayacaklarını, çünkü hak ve özgürlükler konusunda bir isteklerinin bulunmadığını savunmaktadır. Bu söylemi savunan kadınlar için erkeklere karşı “dişi” bir kültür ve söylem yaratmak gerekiyordu (Notz, 2012: 19). Toplumsal sınıf mücadelelerinden bağımsız olarak kadın sorunlarını anlamak ve çözüm getirmek mümkün olmayacağı gibi, mevcut sınıfsal yapılar ve temel çatışmalar devam ettiği sürece kadınların toplumsal alanların tüm katmanlarında yaşadıkları sorunların ortadan kaldırılması gerçekleşmeyecektir (Demir, 2014: 62).

1.3.2.3. Radikal Feminizm

Kadınların özgürleşme isteklerine tatmin edici çözümler bulamayan liberal ve Marksist ideolojilere bir tepki olarak gelişen radikal feminizm 1960’lı yıllarda ortaya çıkan bir kuramdır. Bu yıllarda kadınların toplumsal konumlarını ve kadın erkek ilişkilerini diğer feminist akımlardan farklı bir bakış açısıyla irdeleyen radikal feministler “cinsiyetçi sınıf sistemi, annelik anlayışı, evlilik kurumu, kadınların bedenlerinin denetimi, kültür anlayışı ve kadın sloganları” üzerinde durmuştur (Demir, 2016: 68). Radikal feminizm, liberal feminizm ile sosyalist feminizme göre yeni bir feminist akımdır. Toplumda yerleşmiş olan eski geleneklerin değişimi üzerinde büyük bir etki yapıp değişmelerine neden olan liberal feministler öğrenilmiş cinsiyet rollerini eleştirirken, sosyalist feministler kültürel ve ekonomik istismarları suçlamıştır. Radikal feministler, erkekleri suçlayarak kapitalizmin ya da diğer ekonomik düzenlerin kadınlar üzerinde baskının oluşmasında temel nedenler olmadığını savunurken kadınlar üzerindeki baskının ekonomik bir devrimle ortadan kalkacağını ileri sürmüştür. Sosyalist devrimi yeterli bir devrim niteliğinde görmeyen radikal feminizmin savunucuları “aile, cinsiyet, ataerkillik ve kadın tarihi” olmak üzere dört ana konu üzerinde durmaktadır (Bouchier, 1984: 74).

Kate Millett, Eva Figes, Germaine Greer gibi feministler ile radikal feminizmin temel yapıtlarından olan “The Second Sex” (İkinci Cins) adlı çalışması ile Simone de Beauvoir ve “The Dialectic of Sex” (Cinselliğin Diyalektiği) çalışması ile Shulamith Firestone radikal feminist kuramın oluşmasına öncülük eden feministlerdir. Firestone, Marksist düşüncenin

sınıf temelli ele aldığı feminizm kavramını, cinsel sınıf temelli ve biyolojik koşullara bir karşıtlık olarak ele almaktadır (Binici, 2013; Bouchier, 1984: 74; Demir, 2014: 64).

Toplumda ataerkilliğin önemi üzerine inşa edilmiş bir kuram olan radikal feminizm, kadınların erkekler tarafından sömürülmesinin ve toplumsal baskıların temel nedenin kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıklar olduğunu savunmaktadır. Kadın bedeninin ve cinselliğinin sömürülmesine şiddetle karşı çıkan radikal feministler kadın hakları ile ilgili savaşımalarını bu konu üzerinde yoğunlaştırmıştır (Atan, 2015:3; İmançer, 2006: 32). Kadınların ezilmişliğinin ve erkekler tarafından sömürülmelerinin alt yapısında ataerkil düzenin var olduğunu savunan radikal feministlerin en önemli amaçları bu düzenin yıkılması olarak görülmektedir (Aktaş, 2013: 16; Atan, 2015:8; Notz, 2012: 18). Cinsiyetin toplumsal olarak kurumsallaşmasını kadınların ezilmişliğinin temel unsuru olarak gören radikal feministlere göre; ataerkil toplum yapısının bir sonucu olarak bireyler arasındaki çatışmaların temelinde cinsiyetçi faktörler yatmaktadır (Aktaş, 2013: 16).

Kate Millett'e göre aile, ataerkil sistem içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye zorlayan ve eril iktidarın yeniden üretilmesini sağlayan bir kurum olarak görülmektedir. Aile kurumunu ret eden radikal feministler, "bedenimiz bizimdir" sloganıyla kadınlık kalıplarına karşı çıkmaktadır (İmançer, 2006: 32; Kaylı, 2013: 24). Radikal feministler, kadınlar üzerindeki baskının temel kaynağının kadınların doğurganlık ve annelik rolleri ile sınırlandıkları evlilik kurumu olduğunu savunmaktadır. Evlilik kurumu, kadınların erkekler tarafından çocuk doğurmalarının gerekliliğinin devamlı olarak hatırlatılması yoluyla, kadının özgürleşmesine ve bağımsız bir birey olarak hareket etmesine engel olan, hem de eril iktidarın devamlılığına hizmet eden bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Kadınlar çocuk doğurmadıkları takdirde "doğal ve temel" görevlerinin çocuk yapmak olduğu düşüncesine son verilebilecektir. Bu noktada, radikal feministler kadınların erkeklerle eşit koşullarda yaşama hakkını elde edebilmelerinin en temel önlemi olarak kadınlar tarafından cinselliklerinin kontrol altına alınmasını görmekte, kadınların kamusal alandaki görünürlüklerinin artmasını veya eğitim olanaklarından eşit anlamda faydalanabilmelerini kadının sosyal dönüşümünü sağlayan bir etmen olarak görmemektedir (Bouchier, 1984: 77-81; Demir, 2016: 52) . Burada kadının doğurganlık özelliğinin kadınlar tarafından sınırlandırılmasıyla bireysel haklarını kazanmaları konusunda fırsatlar yakalayabilecekleri savunulmaktadır.

Kadınların erkeklere bağımlı bireyler olmalarını biyolojik özelliklere değil, toplumsal özelliklere dayandıran feministlerden Mary Wollstonecraft, toplumsal, siyasi, kültürel, sosyo-ekonomik ve eğitimle ilgili engeller ortadan kalktığında kadınların bağımsız birer birey olabileceklerini iddia etmiştir (Berktaş, 2011: 4). Orduda var olan kadın asker istihdamı bu

anlamda önemli bir örnek olarak görülebilir. Askeri okullarda erkeklerle eşit şartlarda eğitim gören kadınların biyolojik anlamda erkeklere bağımlı olmadıklarını kanıtlar nitelikte bu görünürlük kadının toplumsal, kültürel, eğitimsel engeller ortadan kalktığında erkeklerden bağımsız ve onlarla eşit bireyler olabileceklerini göstermektedir. Kadın bir pilotun söylemlerinde de bu durum açık bir şekilde görülmektedir.

“...Kara Harp Okulu'nun eğitimleri gerçekten ağır. Ayrıca kadın-erkek ayrımı da kesinlikle yapılmıyor. Ama insan bir şeyi çok isterse bunların hiçbiri engel değil...”⁵

Radikal feministler, emek piyasasındaki toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirilen cinsel taciz konusu üzerinde durmuş, iş yerinde cinsel istismara uğrayan kadınların işten ayrılma kararını aldıklarını saptamıştır (Ecevit, 2013: 36). Kadının cinselliğine büyük bir saldırı niteliğindeki bu durum ancak, kadının kamusal alandaki haklarını hem kendi kendilerine bireysel olarak hem de bütünleşerek atacakları ve devlet eliyle desteklenen adımlarla ortadan kaldıracabilecekleri bir duruşa sahip olmalarıyla önlenabilir. Bu noktada kamusal alanda var olma mücadelesi veren kadınların birlikte hareket etmeleri ve iş birliği içerisinde bulunmalarının önemi yadsınamaz.

Ev içi alanla sınırlanan ve kamusal alandan dışlanan kadınlarla ilgili söylemler, kadınların sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yaşam alanlarına katılmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu dışlanmışlıkları neticesinde, özel alanla sınırlanan kadınlar ve kız çocukları eğitim ve öğretim haklarından erkeklerle eşit şartlarda faydalanamamakta, çocuk denilebilecek yaşlarda evlendirilmekte ve kadınların iş hayatındaki varlıkları ise düşük ücretlendirmelerin olduğu enformel sektörlerde gerçekleşmektedir.

Radikal feminizmin medya stratejisine göre kadınlar kendi iletişim araçlarını yaratmalıdır. Medya erkek patronların ve yapımcıların egemenliğinde olan bir alan olduğundan ataerkil sistemin çıkarlarına hizmet etmektedir. Eril toplumun bir sapkınlığı olarak görülen hiyerarşilere radikal feminizm anlayışında yer yoktur (Kaypakoğlu, 2003: 55-56). Toplumda var olan ve geleneksel ataerkil düzenin uzantısı olan iktidar ilişkileri her alanda olduğu gibi medyada da kendini hissettirmektedir. Bu noktada eril iktidarın bir sonucu olarak ortaya çıkan hiyerarşik düzenin kadınların lehine işleyebilmesi ve toplumsal alanın her iki kesiminde de kadınların erkeklerle eşit konumda ve onlarla eşit haklara ve rollere sahip olabilmeleri için kendi aralarında bütünleşmelerinin ve haklarının savunuculuğu anlamında birlikte hareket etmelerinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Medyanın eril iktidar söylemlerine hizmet eden bir araç olma özelliğiyle kendi içindeki kadın varlığının sayısal anlamda artmasının kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesinde ne kadar etkili olacağı

⁵ <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/49363-yasam-dogu-nun-kadin-komutanlari-/16> (erişim tarihi: 20.08.2017).

tartışılan bir konu olmakla beraber, asıl önemli olan feminizm savunucularının da katkılarıyla oluşabilecek toplumsal değişimlere olumlu katkıda bulunabilmesidir. Böylece medyanın cinsiyet rollerinin oluşumundaki ve nesilden nesile aktarılan toplumsal değerlerin iletilmesindeki kullandığı dil ve söylemin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

1.3.2.4. Kültürel Feminizm

Feminizmin çok parçalı yapısı içerisinde yer alan kültürel feminizm; kadınlıkla ilgili değerleri yüceltmeye çalışırken bu değerlerin önemine vurgu yapmıştır. Kültürel feministler; kadını ötekileştiren kültür ve değerlerin neler olduğu, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların “epistemolojik farklılığını” nelerin ortaya çıkardığı üzerinde çalışmıştır. Bu farklılıklar genetik kökenli değilse, yaşanan toplumun ürünleridir ve bu nedenle de değiştirilmeleri mümkündür (Aktaş, 2013: 65; Donovan, 2005: 127; Ecevit, 2011: 21). Kültürel feminist görüşe göre, kadınlıkla ilişkilendirilen kültürel tanımlar yaşadıkları toplumdaki çevresel faktörlerin ürünüdür ve biyolojik farklılıklardan ayrı tutulmalıdır. Geleneksel değerler sistemi kadınlar için öncelikli olarak özel alandan başlar ve kamusal alana doğru yayılır. Bu durumda kadına-kız çocuklarına ve erkeklere ilişkin nitelikler değişebilir. Bu kuram, kültürün cinsiyetsizleştirilmesini hedeflerken, kültürün maskülen özelliklerinin yanında feminen özelliklerini de ortaya koymaya çalışmaktadır (Donovan, 2005). Kuramın savunucuları, kadınların siyasi değerler sisteminin geleneksel kadın kültüründen türetilerek kamusal alana aktarılabilmesini düşünmektedir (Günindi Ersöz, 2016: 55).

Kültürel feminizmin savunucularından Fuller, kadınların “özgüvenlerini” geliştirmek zorunda olduklarını ve bunu yaparken birey olarak kendi özelliklerini geliştirme serbestliğine sahip olmakla birlikte, kadınların kendi kimliklerini anlamaya ihtiyaçları olduğunu iddia etmektedir (Donovan, 2005). Kültürel feministler, toplumun radikal bir şekilde yeniden inşa edilebileceği görüşündedir (Günindi Ersöz, 2016: 55). Söz konusu toplumsal değişim ve dönüşümlerin gerçekleştirilebilmesi için kadınların bir araya gelerek tek vücut halinde hareket etmeleri gerektiği üzerinde durulmaktadır. Burada kadınların kendi kültürel kimliklerini oluşturmalarında “özgür” olarak hareket edebilme kabiliyetlerinin tek başına yeterli olmayacağı, kadınların hep birlikte hareket ederek kendi kültürel kimliklerini ve kişilik özelliklerini kendi içlerinde özümseyip anlayabilmelerinin gerektiği ifade edilmektedir.

Kadınlar, ev içinde veya kamusal alanda işgücüne duyulan ihtiyaç, toplumsal baskılar, etik ve dini faktörler gibi sosyo-kültürel yapıdan kaynaklanan nedenlerle erkeklere oranla fırsat eşitliği bakımından eğitim olanaklarından daha düşük seviyelerde faydalanmaktadır (Mustafaoğlu, 2006). Bu bağlamda, kültürel feministler, kadınların ikincilliğini savunan bir

kültürel anlayışın, kadınları eğitim olanaklarından mahrum duruma getirdiğini gündeme getirmiştir.

Özel alanla sınırlandırılan ve dinsel temelde oluşturulan toplumsal işbölümü gereği eğitilen kadınlar aydınlanma dönemine kadar ilmi çalışmalara dahil edilmemiştir. Bu durum kadınların “ötekilik” konumununun pekişmesine neden olmuştur. Bu nedenlerle de kültürel feministler, kadınlara eğitim alanında tanınacak fırsat eşitliği sayesinde kadınların yaşadıkları toplumda etkin rol alabileceklerini ve bu doğrultuda toplumsal değişim ve dönüşümlerin kadınlar lehine gelişebileceğini düşünmektedir (Aktaş, 2013: 66). Bu noktada, eşit eğitim şartlarında kendini geliştirme fırsatı bulan kadınların özgüven duygusu gelişecektir. Aldıkları eğitimle kamusal alanda kendilerine yer bulma fırsatı edinen kadınlar hem kamusal hem de özel alanda daha güçlü bir konuma gelebilecektir. Toplumsal hayatın her alanında erkeklerle eşit temsil edilme hakkı bulan kadınlar toplumsal baskı ve ötekileştirilmelerden uzakta daha mutlu olabilecektir.

Mustafaoğlu'nun (2006) ifadesiyle kadınların “huzurlu ve güvenli bir geleceği amaçlayan kalkınma süreçlerine katılımını sağlamak açısından kültürel yapının değişimi ve dönüştürülmesi büyük önem arz etmektedir”. Bu noktada, kadınların özgüvenlerinin kazanmaları ve bu ötekilik adı altındaki tanımlamaların dışına çıkıp kendilerini toplumsal kurumların her alanında kanıtlayabilmeleri açısından ordudaki kadın varlığının önemi altı çizilmesi gereken bir durumdur. “Jandarma’ya Katılacak Kadınlara Eğitim Veriyor”⁶ başlıklı haberde, kadın astsubayın “aslanın dişisi de aslandır” söylemi bu özgüvenin yansıtılmasında önemli bir örnek niteliğindedir.

“...Yaptığımız iş kutsal bir görevdir. Bu iş, cinsiyet meselesi değil, memleket meselesidir. Aslanın dişisi de aslandır. Eli hamurdan çok silah tutan kadınlarz...”

Kadın astsubay “eli hamurdan çok silah tutan kadınlarz” ifadesiyle de bu özgüveni pekiştirmektedir.

⁶ <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/jandarmaya-katilacak-kadinlara-egitim-veriyor-354173.html> (erişim tarihi: 25.04.2019)

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Çalışmanın birinci bölümünde; toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili kuramsal yaklaşımlar ve feminist kuramlar incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, genelde kadınların ve özelinde de kadın askerlerin medyadaki temsilleri toplumsal cinsiyet-medya ilişkisi bağlamında araştırılmıştır. Kadının toplumsal konumu ve geleneksel rolleriyle ilgili tanımların rahatça gözlemlenebildiği medya, kadının toplumsal cinsiyetinin analiz edilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu sebeple çalışmada medya toplumsal gerçekliği yansıtan önemli bir araç olduğu için, medyada toplumsal cinsiyet temsili kadın askerlerin medyada yer alma biçimleri üzerinden analiz edilmiştir.

2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Oluşumunda Medyanın Rolü

Milyonlarca kişiye ulaşabilme gücünü elinde bulunduran medyanın, toplumsal cinsiyet rollerinin topluma aktarılması ve benimsetilmesi noktasında önemli bir güce sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Medyanın kadın hareketleri noktasında kullanımı gözlemlenebilmekle birlikte daha çok izleyici kitlesi çekmek için yapılan yayınlar ataerkil toplum yapısını körüklemektedir. Kitle iletişim araçları, toplumda var olan geleneksel düzenin dışına çıkmamak için geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde kalmaktadır. Ticari kaygıları da içerisinde barındıran medya kuruluşları, toplumsal çekincelerden dolayı toplumun geneline hitap etmek ve baskın düzene uymak adına toplumsal cinsiyet rollerine bağımlı bir yayın anlayışı içerisinde hareket etmektedir (Güdekli, 2016: 63-64).

Toplumsal cinsiyetin bilinçli bir kimlik olmadığını ifade eden Kaypakoğlu (2004: 93), toplumsal cinsiyetin çevrenin de etkisiyle mesaj ve anlamsal yapılara bağlı olarak ev, iş ve medya gibi ortamlarda devamlı bir şekilde oluşturulduğunu savunmaktadır. Medya toplumsal cinsiyet temelinde kadın ve erkek imajını aktaran bir mekanizmadır. Söz konusu imaj, cinsiyet rollerini anlamlandıran kültürel değerler veya beklentilerle örtüşmektedir. Medya toplum için nelerin önemli olup olmadığını ve toplumun neleri işitmesi ve görmesi gerektiğini belirleyen bir araçtır. Medyanın kadınlık ve erkeklik ile ilgili tanımlamaları, toplumda cinsiyet ile ilgili yaygın bir biçimde kabul edilen tanımlamaların oluşmasına ve bu tanımlamaların devam ettirilmesine veya değişebilmesine sebep olabilmektedir. Burada medya, toplumsal cinsiyet örüntülerinin ortaya çıkarıldığı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yavuz'a (2016: 15) göre bireyler, medyanın sık sık ve düzenli aktardığı iletiler içerisinden kendilerine örnek oluşturabilecek ve uygun olduğunu düşündükleri rol modelleri

ve onların davranışlarını gözlemlemektedir. Kitle iletişim araçları toplumdan örnekler sunarken aynı zamanda alternatif bakış açıları sunmakta, bu bakış açılarına göre bireyleri toplumsallaştırarak, içinde yaşanılan toplumun nasıl olduğunu da resmektedir. Televizyon, radyo, gazete, sinema, dergi ve internet gibi medya araçlarının hepsinin birbirinden farklı özelliklere sahip olmasına rağmen, kitlesel kullanıma açık olmaları ortak özellikleridir (Burton, 1995: 39).

Günlük hayatımızın hemen hemen her anı medyanın etkisi altındadır. Kitle iletişim araçları, yaşantımızı betimlerken, referans noktası olarak işlev görmektedir. Medyadaki toplumsal cinsiyet temsilleri bireylere nasıl bir erkek ya da nasıl bir kadın olmaları gerektiğini gösteren temsillerdir. Bireylerin davranışları, düşünceleri ve değer yargılarının oluşumu, pekiştirilmesi ve değişiminde etkili olan medyanın toplumsal cinsiyet temsillerine yaptığı vurgu kişileri bu temsiller üzerinde düşünmeye yöneltmektedir (Yavuz, 2016: 11). Bu noktada medyanın toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumundaki katkısının yadsınamaz bir gerçek olduğu ifade edilmektedir.

İçinde bulunduğumuz zamanda medya nasıl düşünmemiz ve nasıl davranmamız gerektiğine ilişkin önemli bir kaynak işlevini görmekte, dünyayı tanımlarken bize rehberlik etmektedir. Medyanın oluşturduğu anlamlar çoğu zaman yeni baştan yaratılmamakta toplumda var olan kabullere dayanmaktadır. Toplumda var olan kadın erkek eşitsizliği medyada olağan bir durum olarak yansıtılmaktadır. Haber yaşanan gerçekleri göstermekten çok o gerçeği haber yapanın gözünden aktarılmakta, haber kurgulanıp yeniden inşa edilerek, gündelik hayat hakkında deneyimlerimizi, düşüncelerimizi ve davranışlarımızı belirlemektedir. Haber toplumsal hayatı gözler önüne serdiği gibi onu yeni baştan kuran bir olgudur (Yavuz, 2016: 143). Geleneksel ataerkil toplumlarda süregelen kadın erkek eşitsizliği medya tarafından normleştirilerek sunulmaktadır.

Medya toplumsal gerçekliği yansıtan önemli bir araçtır. Medyanın cinsiyet ayrımcılığının gösterilmesinde ve yeniden üretilmesindeki rolü, reklam analizlerinin yer aldığı pek çok çalışmada ortaya konulmaktadır (Güzel, 2014: 186). Reklamlardaki erkek ve kadın temsilleri, genellikle her iki cinsin doğal olarak birbirlerinden farklı oldukları inancı üzerinde kurgulanmaktadır. Söz konusu imaj erkek ve kadının birbirlerinden farklı olduğunun altını çizen toplumsallaşma sürecinin uzantısı şeklinde oluşturulmaktadır (Çimen, 2011: 48). Bu noktada çeşitli yazılı, sözlü, basılı, görsel metin ve imgeler vasıtasıyla cinsiyet eşitsizliği tekrar tekrar yeniden üretilmekte, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı içselleştirilmektedir (Güzel, 2014: 192). Burada medyanın cinsler arasındaki eşitsizliği üretmede canlı ve yaşayan bir sistem olarak işlevi olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kabuller, yazılı basın tarafından yayımlanan haber ve fotoğraflarda yer almakta ve yeniden üretilmektedir. Bu noktada, eleştirel yaklaşımlardan hareketle, “haber” gazetecilerin niyetlerinden bağımsız bir şekilde toplumda var olan güç konularını desteklemeye, yaygınlaştırmaya ve sürdürmeye hizmet eden bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Dursun, 2010: 21). Eleştirel haber çözümlenmeleri üzerinde duran araştırmalarda haber, gazeteciliğin gündelik pratikleri ve “tarafsızlık, nesnellik” ve benzeri profesyonel etik kodları içinde inşa edilen bir söylem olarak ele alınmaktadır. Toplumda var olan eşitsiz güç ilişkilerini yeniden üreten haber söylemi, gerçeği tarafsız bir biçimde yansıtmaktan çok gerçeği temsil etmektedir (İnal, 1996: 95-96).

Genel anlamda habercilik süreci, toplumda var olan güç ilişkilerinde üzerinde egemenlik kurulmaya çalışılan kesimlerin ve ikincil konumda olan kadınların aleyhine işlemektedir. Söz konusu habercilik anlayışı ise en çok kadınlara zarar vermektedir (Dursun, 2010: 21). Yazılı basındaki cinsiyetçi söylemler; eşitsizliğe dayalı söylemler olarak ele alınmaktadır. Bu söylemler var olan ataerkil toplumsal yapının mutlak olarak görülmesini, doğallaştırılıp, meşrulaşmasını sağlamak ve pekiştirilerek tekrar tekrar yeniden üretilmelerine neden olmaktadır (Erol, 2014: 38).

2.2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Medyada Kadın Temsili

Çalışmanın bu kısmında; kadının toplumsal cinsiyetinin analiz edilmesinde önemli bir role sahip olan ve toplumsal gerçekliği yansıtan önemli bir araç olan medyada, kadının toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında temsili analiz edilmiştir.

2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Ataerkil İdeoloji Bağlamında Medyada Kadın Temsili

Geleneksel ataerkil toplumlarda kadınlık ve erkeklik ile ilişkilendirilen rol ve görevler toplumun kendi dinamikleri içerisinde nesilden nesile ve kültürden kültüre aktararak toplumun erkeğe ve kadına uygun gördüğü toplumsal cinsiyet rolleri temelinde gündelik yaşantının devamlılığında yerini almaktadır. Medya kadınlık ve erkeklikle ilişkilendirilen toplumsal cinsiyet rollerinin yansıtılmasında önemli araçlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadınlar haber konusu edilirken, “erkekler üretir, kadınlar tüketir” anlayışı çerçevesinde, geleneksel ataerkil düşünce sistemi doğrultusunda kadınlar özel alanla sınırlandırılmış haberlerde temsil edilmektedir. Siyaset hukuk din ve benzeri alanların kurucuları ve oluşturucularının erkek olması dolayısıyla egemen söylem, erkekleri temel olarak oluşturulmuştur. Medya da bu söylemin en önemli taşıyıcısı olmuştur (Yavuz, 2016:

145). Kadınlar kamusal alanda kendisini gösterdiği noktada bu egemen söylemin yerini kadının her iki alanda anlatıldığı temsillere bırakacağı söylenebilir.

Güdekli (2016: 73), temsilin toplumsal cinsiyet bağlamında iki halinden bahsetmektedir. Bunlardan birincisi, toplumsal yaşamda kadın ve erkek cinsiyetinin sosyo-kültürel bilinç ve öğreti temelinde öz temsili, ikincisi ise medya, siyaset ve iş yaşamındaki kurumsal temsildir. Neden sonuç ilişkisi noktasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içinde barındıran her iki temsil şekli de birbiri ile ilintili olup etkileşim halindedir. Bu çalışmada kurumsal temsilin en önemli kurumlarından biri olan medyada, genel olarak kadının temsili ve çalışmanın 4. bölümünde de ayrıntılı olarak kadın asker temsili incelenmiştir.

Yavuz (2016: 144), medyanın erkek ve kadını temsil ederken yanlı davrandığını; kadınlarla erkekleri “yalancı bir eşitlik” içinde sunduğunu savunur. Bu noktada medyanın cinsler arasındaki eşitsizliği üretmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Haberlerde erkekler, kamusal alanlarda iktidarı temsil ederken gösterilmekte kadınlar ise daha çok özel alanda sınırlı, kurban ve cinsel nesne olarak haber değeri taşımaktadır. Çünkü ataerkil yapılanan haber ve gazetecilik kurumlarında kadınlar geç temsil edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla haberin kodlanması erkek bakış açısından oluşturulmuştur. Medyada orta ve üst düzey kadın yönetici temsiline sınırlı oluşu da bu bakış açısını destekler niteliktedir. Kadınların özel alan ile sınırlandırılan ve kamusal alanlardan biri olan medyadaki temsiline sınırlı düzeyde kalması medyanın cinsiyetçi bakış açısıyla yapmış olduğu haberlerin temel noktasını oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, medyada kadın temsiline incelendiği araştırmalar, çıkan sonuçların kadınlara ilişkin toplumda benimsenen tanımlamalar ile örtüşüğünü göstermektedir. Bu nedenle medyada kadın temsiline yönelik araştırmalar o toplumdaki geçerli kadınlık tanımına dair bir bilgi edinmemizi sağlamaktadır.

Kadın kimliğinin analiz edilmesi için uygun bir ortam sağlayan medya kadının toplumsal konumuna ve geleneksel rolüne yönelik tanımların kolayca okunabildiği bir araçtır. Medyadaki kadın temsilleri incelendiğinde olumlu olduğu kadar olumsuz yönde yer alan kadın temsilleri sıklıkla gösterilmektedir. Çağımızdaki ideal kadın modelinin modern olması beklenilmekle birlikte geleneksel değerleri de taşımaları gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu da demek oluyor ki, kadınların iyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir iş kadını olması beklenmektedir (Güzel, 2014: 191). Bu bağlamda kadın zor veya kolay nitelendirilebilecek her ne iş olursa olsun hem kamusal hem de özel alandaki rolleriyle birlikte değerlendirilen cins olma özelliğinden kurtulabilecek gibi gözükmemektedir.

Reklam ve kadın sayfalarının dışında, “katı” (politika, ekonomi, spor) haberlerde yer alan kadınlar, fiziksel görünüşleri, ev içi rolleri ve eş olma rolleri ile gösterilmektedir. Birey olarak nadiren haberin konusu olmakta, bir erkeğin eşi olmak gibi bağımlı olarak tasvir edilmektedirler. Bu noktada kadınların erkekler üzerinden tanımlandıkları görülmektedir. Haberlerde kadınlar, toplumsal ahlak kuralları, iffet ve namus konularında ele alınmakta, bu normlara uygunlukları ya da çoğu zaman bunlardan uzaklaşmaları durumunda haberlerde yer almaktadır (Yavuz, 2016: 144). Stanley haber fotoğraflarında toplumsal cinsiyet dağılımını incelediği makalesinde; haber içeriklerinde ve fotoğraflarında kadınların neden erkeklerden daha az temsil edildiğini açıklayan (5) beş yaklaşımdan bahsetmektedir. Birinci yaklaşıma göre medya, yaşanan gerçekliği temsil eder. Dolayısıyla kadınlar kamusal alanda olmadıklarından haberin de konusu olmayacaklardır. İkinci yaklaşıma göre haberi yapanlar, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve politik görüşe göre bir araya gelen kişilerdir ve bu kişiler erkeklerden oluştuğu için kadın haberleri gazetelerde daha az yer almaktadır. Üçüncü yaklaşıma göre, haberi yapanlar, haberlerde kendi dünya görüşlerini ve kişiliklerini çok az yansıtırlar. Dolayısıyla bu durum, toplumda var olan güç ilişkilerini ve statükoyu yeniden üretmelerini beraberinde getirir. Dördüncü yaklaşıma göre, gazetelerin okuyucu kazanma konusundaki kaygıları sonucunda kadınlar gazetelerde daha az yer almaktadır. Beşinci yaklaşıma göre medyanın içeriğini medyanın çevresindeki aktörler belirlemektedir. Kadın hareketi örneği incelendiğinde 1960'larda yeniden etkinleşen kadın hareketi nedeniyle 1979'larda kadın hareketine yönelik haberler medyada daha çok yer alırken 1980'lerde kadın hareketi ivme kaybedince bu konuyla ilgili haberlerde de azalış görülmüştür (Stanley, 2012: 981-983). Söz konusu beş görüşe göre kadınların haberlerde erkeklerden neden daha az görünür olduklarını özetleyecek olursak; medya toplumsal gerçekliği ön plana çıkaran bir araç olmasından kaynaklı haberler yapmakta, bu nedenle de haberi yapanlar kendi dünya görüşlerini yansıtamamakta, aynı zamanda çoğunluğu erkeklerden oluşan medya aktörleri toplumsal iktidar temelli haberler üreterek kadınlara haberlerde daha az yer vermektedir.

Medyada yer bulan kadın temsilleri ataerkil ideoloji çerçevesinde yeniden üretilmektedir. Arsan, Ünal ve Türkoğlu'na (2009: 387) göre, medyanın yapmış olduğu yayınlarda kullandığı dil ve söylem ataerkil söylemlerle uyumaktadır. Geleneksel ataerkil düzende kadına biçilen niteliklere paralel bir şekilde medyada da akıllı, güçlü ve aktif erkeklik imajına karşın eksik, zayıf ve pasif olan kadınlık imajını destekleyen, sürdüren ve geliştiren nitelikte yayınlar bulunmaktadır. Buna karşılık güçlü, değişen, modern kadın söylemleri altında ise, kadının gücünü, bir hediye paketinin ışıltılı yüzeyi gibi, fiziksel görünüşüyle kazanabileceğini savunan bir güzellik endüstrisinin hegemonyasının varlığı söz

konusudur. Genellikle medyada kadın temsili çoğunlukla, fiziksel görünüm (seksilik, güzellik) üzerinedir ve bu temsil biçimi, kadının diğer niteliklerini yok saydığı için, kadını erkeğe kıyasla güçsüz kılmaktadır. Kadının resmedilmeye çalışılan güçlü kadın imajı yine medyanın cinsiyetçi bakış açısıyla hezeyana uğratılmaktadır.

Dündar'a (2010: 94) göre haberler özellikle toplumsal cinsiyet açısından değerlendirildiğinde erkek bakış açısının etkili olduğu görülmektedir. Ataerkil özellikler taşıyan, erkeğe ve kadına bu bakış açısıyla yayınlanan haberler, gerçeğin kendisi gibi sunulurken kadın ve erkek kimliklerini yeniden üretmektedir. Ilgaz Büyükbaykal'a (2011: 21) göre; televizyonda Türk toplumunun örf ve adetlerine uygun olarak sunulan kadının iyi bir anne ve eş rolü ön planda tutulmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde artık reklamlarda, gazetelerde, televizyonlarda, dergilerde güzel bir kadınla karşılaşmak son derece doğal bir durum haline gelmiştir. Kitle iletişim araçları sayesinde sosyal konumları güçlenen kadınlar medyaya fiziksel özellikleri dolayısıyla malzeme olmaktadır. Medya yapmış olduğu haberlerde kadına zina, namus gibi konular çerçevesinde veya sansasyonel olaylara karışmaları halinde yer vermektedir. Çoğu zaman gazetelerin arka sayfalarında sanat ya da moda haberi başlığı altında kadın bedenini ön plana çıkaran fotoğraflara yer verilmektedir. Bu durum kadın cinselliğinin medyada kullanılmasına örnektir. Bu noktada görsel basının reyting hesabını, yazılı basının da tiraj hesabını kadın bedeni üzerinden yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Güzel'e (2014: 192) göre kadınlar dişilik vurgusu altında kurgulanan, eksik ve tamamlanması gereken bir cinsiyet olarak tanımlanmaktadır. Medyada edilgen ve güçsüz olarak nitelendirilen kadın imgesinin karşılığında güçlü ve etken erkek imgesi kullanılmaktadır. Buna karşılık Yapar'ın (1999: 77) ifade ettiği şekliyle; kadınlar tarih boyunca erkekler tarafından cinsel bir obje olarak algılanmamak, toplumsal açıdan sömürülmemek ve bağımsızlıklarını elde etmek için savaşımlar vermiştir. Bu noktada ordudaki kadın asker varlığı güçlü ve edilgen kadın temsili açısından önem arz etmektedir.

Timisi'nin (1996: 26) ifade ettiği şekliyle, toplumsallaşma sürecinde kişiler üzerindeki etkisi ve yaygın kullanımı nedeniyle en önemli kitle iletişim araçlarından biri olan televizyon, sembolik temsiller vasıtasıyla sunduğu tüm programlarda toplumsal ideallerin öngördüğü kadın ve erkek tanımlamalarını üretmektedir. Dündar'a (2010: 93-102) göre toplumsal cinsiyet ideolojisini ve toplumsal cinsiyet ideolojisini erkekler lehine üreten ataerkil ideolojiyi gözler önüne sermenin gerektirdiği önem açısından, televizyon ana haber bültenlerinde kadınların ne kadar ve hangi konularda yer aldıkları ve haber içindeki fonksiyonlarının ne olduğunun saptanması önem arz etmektedir. Televizyon haberlerinin konusu olaylardır. Bir olayın televizyon haberi olabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu

özellikler; sıra dışı, alışık olduğumuz durumdan farklı, ilginç, duygusal yanı olan, güldüren, ağlatan, etkileyici bulunan, suçlar, felaketler, global düzeydeki gelişmeler, genel ilgiye hitap eden; politika konuları, şöhretler, yeni yaşam biçimleri, eski düzen ve yapıların yıkılması olarak sıralanabilir. Kadın askerler haberin objesi olarak sunulurken burada bahsedildiği gibi, kadının geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine tamamen zıt olan askerlik mesleğini yapmalarıyla “sıra dışı ve alışık olunandan farklı” bir temsil ediliş biçimiyle sunulmaktadır.

Ilgaz Büyükbaykal’ın (2011: 24) da ifade ettiği gibi toplumumuzda televizyonla en fazla ilişki içinde olan bireyler kadınlardır. Bu nedenle de kadınlar televizyon tarafından kendilerine aktarılan mesajlara erkeklerden daha fazla açıktır. Dolayısıyla televizyonda izlediği programlardan, reklamlardan veya dizilerden etkilenme oranı erkeklerden fazla olacaktır. Televizyonda izlediği karakterlerden etkilenen kadınlar onları kendilerine rol model olarak alabilmektedir.

Dündar’ın (2010: 103) 2010 yılında yapmış olduğu “Televizyon Haberlerinde Kadının Temsili” çalışmasında, televizyonda gösterilen haberlerde yer alan bireylerin cinsiyet açısından mesleklerinin ne olduğunu araştırmıştır. Habere konu edilen toplam “482” kadının çoğunluğunun mesleğiyle ilgili bir bilgi verilmediğini, meslekleriyle haberlerde yer alanların ise ünlü-sanatçı, ev kadını, sağlık çalışanı ve büro elemanı-sekreter olduğunu saptamıştır. Buna karşılık kadınların polis, asker, güvenlik görevlisi ve mühendis-teknik eleman gibi mesleklerde yer almadıkları görülmüştür. Bu veriler ışığında, kadınlara haberlerde çok az sayıda yer verilmesi, habere konu edilenlerin ise sınırlı alanlarda yer alması, toplumsal cinsiyetin toplumsal iktidar alanları olarak adlandırılan siyaset, çalışma yaşamı ve eğitim gibi alanlarda ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte toplumsal iktidar alanlarında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının erkeklerin lehine geliştiği ve erkeklerin ana haber bültenlerinde toplumsal düzen içinde olduğu gibi kadınlardan daha yüksek statüdeki işlerde çalıştığını kanıtlar nitelikte görülmüştür. Bu noktada kadının kamusal alandaki görünürlüğü arttıkça ve toplumsal iktidar alanlarında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının giderildiği ölçüde kadınların cinsiyetçi söylemlerin dışında haberin konusu olabileceği değerlendirilmektedir.

Yavuz’a (2016: 13) göre gazete haberlerinde yer alan kadın temsilleri, toplumda kabul gören kadınlığa ilişkin betimlemelerden bağımsız değildir. Bu nedenle de ulusal medyada kadın temsiline yönelik bir incelemenin o toplumda geçerli kadınlık tanımına dair bilgi vereceğini savunmakta ve haberin var olanı yansıtmaktan çok bir inşa olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmamın temel objesini oluşturan kadın askerlerle ilgili haberleri seçerken ulusal medyada yer alan haberler araştırılmıştır.

Yavuz 2015 yılında yazmış olduğu “Trabzon Örneğinde, Yerel Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması” adlı makalesinde kadınların gazete haberlerindeki temsil edilmiş biçimini incelemiştir. Kadınların acıları, fedakârlıkları, annelikleri ve yaşadıkları felaketler ölçüsünde gazete baş sayfalarında yer aldığını tespit etmiştir. Aynı şekilde bu çalışmada da ulusal medyada habere konu edilen kadın askerlerin askerlik mesleğini yapıyor olmakla vatan için yapmış oldukları fedakarlıklar ve annelikleri üzerinden medyada yer aldıkları saptanmıştır.

Kadınlar erkeklerle eşit olarak gazete sayfalarında yer alamamaktadır. Kadınların kamusal alandaki başarıları gözden kaçırılmayacak büyüklükteyse ancak o zaman haberlerde yer almaktadır (Köker, 2011). Kadınların kamusal alandaki başarılarının göz ardı edilmemesinin arkasında yatan nedense, kadınların özel alandaki rolleri ile sınırlandırılmalarıdır. Bir kadının kamusal alanda başarı kazanması kadınıla özdeşleştirilmediğinden, özel alanla ilgili kadına annelik ya da eş olma rollerine atıfta bulunularak kadın haberin konusu olmaktadır. Oysa erkekler ile ilgili yapılan haberlerde onların özel hayatı, çocukları, ailesi söz konusu edilmezken her başarılı kadın haberinde kadının başarısının yanı sıra ailesine gösterdiği özen, eşyle mutluluğu, mutfaktaki becerileri haberin konusu olmaktadır (Yavuz, 2016: 152). Askerlik mesleğini layıkıyla yapan bir kadın asker için de aynı durum söz konusudur. Kadının kamusal alandaki bu önemli başarısı özel alandaki rolleriyle pekiştirilip yoğrularak habere konu edilmektedir. Söz konusu erkek bir asker olduğunda babalık rolü, eş olma rolü ya da evlat olma rolleri ile habere konu edildikleri görülmemiştir.

Yavuz’un (2016: 147-148) ifade ettiği şekliyle; medya ürünlerinin metinsel ve söylemsel özelliklerini temel alan kadının temsil biçimi ile ilgili yapılmış araştırmalar neticesinde çeşitli kategoriler oluşturulduğu tespit edilmiştir. Buna göre, medya içeriklerinde kadınlar altı farklı biçimde temsil edilmektedir. Bunlar, eş-anne olarak temsil, doğal eşit varlık temsili, kadınların kurban ya da cani olarak temsili, kadınların cinsel nesne, magazin nesnesi olarak temsili, kadınların eylem, örgütlülük halinde temsili ve son olarak kadınların araçsal varlık olarak temsildir (2016: 147-148).

Doğal eşit varlık temsili kadınların tıpkı erkekler gibi değerlendirildiği ve görüşlerinin alındığı durumlardaki temsil biçimidir (Yavuz, 2016: 148). Yavuz “Trabzon Örneğinde, Yerel Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması” konulu çalışmasında; 2009 yılında ulusal gazetelerde kadınların doğal eşit varlık temsili bakımından, meslek sahibi olarak temsillerinin oldukça az olduğunu bulgulamıştır. Bir başka çalışmada, yerel gazete haberlerinde kadınların temsil edilmiş biçimlerinin araştıran Şimşek (1999: 140), kadınların mesleki alanda öğretmen,

hemşire ve dadılık gibi özel alandaki rollerinin devamı niteliğindeki mesleklerle ilgili olarak temsil edildiklerini, askerlik ve polislik gibi erkek egemen mesleklerde çalışan kadınların yok denecek kadar az sayıda haber konusu olduklarını tespit etmiştir. Şimşek ayrıca, kadın asker ve polislerin konu edildikleri haberlerde, kadınların şaşkınlık ve takdir ile karşılanarak “erkek gibi” olduğu tasvir edilen söz konusu kadınlardan “sıra dışı” olarak bahsedildiğini, diğer kadınlar ve “kadınlık” kavramının bu kadınlar üzerinden küçümsendiğini saptamıştır (Yavuz, 2016: 153). Erol (201: 62); “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basınında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları” konulu çalışmasında; kadınların belirli bir meslek sahibi olduğu durumlarda, kadın doktor ya da kadın polis gibi tanımlamalarla, kadın olduklarının altının çizildiğini, buna karşın haber metinlerinde genel olarak sadece doktor ve polis olarak adlandırılan kişilerin erkek olduğunu ve okuyucuların tek başlarına doktor ya da polis olarak nitelendirilen kişilerin “erkek” olduğunu varsayacaklarını savunarak, haber metinleri açısından bu tür kullanımların cinsiyetçi haber dilinin varlığına işaret ettiğini saptamıştır. Erol’un saptadığı gibi bu çalışmada da kadın askerlerle ilgili yapılan neredeyse tüm haber başlıklarının ve haber metinlerinin içeriğinin “kadın subay, kadın asker, kadın astsubay, bayan astsubay, bayan subay, bayan asker” tanımlamalarıyla yapıldığı görülmüştür. Bu durum medyanın cinsiyetçi bir dil kullandığının, toplumsal cinsiyet rollerinin devamlılığı ve üretilip yaygınlaştırılmasındaki öneminin ve toplumsal gerçeklikleri yansıtmadaki rolünün önemli göstergelerinden biridir.

Eş, anne, vefakar kadın temsili; kadınların haberlerde, erkekler dolayısıyla anne ya da eş olarak temsilidir. Yavuz “Trabzon Örneğinde, Yerel Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması” konulu çalışmasında; yerel gazetelerde, kadınların baba, eş, oğul dolayısıyla haberin öznesi değil nesnesi, etkin değil edilgen konumda medyada temsil edildiklerini saptamıştır (Yavuz, 2016: 148-154).

Kadınların cinsel nesne, magazin nesnesi olarak temsili; kadınların haber içerikleri ile ilgilerinin olmamasına rağmen, cinselliklerinin ve bedenlerinin kullanıldığı temsil biçimidir.

Kadınların haberlerde örgüt ve eylem nesnesi olarak temsili, kadınların doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal, kültürel, politik ve ekonomik eylemlerde yer aldığı ve bu tip örgütlerde ilişkide olduğunu gösteren temsil biçimi olup, haberlerde en az rastlanan temsil biçimidir. Kadınların araçsal varlık olarak temsili ise; haber içeriği ile doğrudan ilgili olmasa da, “kadınlarının fotoğraflarının kullanıldığı” haber biçimleridir. Hastalık haberlerinde kullanılan fotoğraflar bunlara örnek gösterilebilir (Yavuz, 2016: 148).

Kadınların medya izleme grubu MEDİZ’in, “Medyada Cinsiyetçiliğe Son” kampanyası kapsamında 2008 yılında Türkiye’de yapmış olduğu araştırmada radyo, gazete ve

televizyondaki kadın temsilleri incelenmiştir. Bu araştırma neticesinde, medyanın genelinde kadınların aleyhine cinsiyetçi söylemin önceki çalışmalarda olduğu gibi devam ettiği ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda, hemen hemen her iki temsilin birinde (%45) kadınların “doğal-eşit varlık” olarak sunulmakta olduğu görülmüş, bu kategoriye 3. sayfa-magazin nesnesi ve eş, anne, fedakar kadın kategorilerinin izlediği bulgulanmıştır. “Geniş kitlelere ulaşan yaygın medyada kadınların daha çok 3. sayfa magazin malzemesi ya da herhangi bir haberi görselleştirme de araç (konu mankeni) olarak temsil edildikleri saptanmıştır.” (Mediz, 2008: 120-123).

Kitle iletişim araçlarının erkek egemenliğinde, erkek söylemle haberleri ilettiğini ve bu durumun tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de farklı olmadığını belirten Dünder (2010: 94), kitle iletişim araçlarında kadınların, yönetimde söz sahibi olmadıklarını, ağırlıklı olarak alt kadrolarda görev aldıklarını, kadınlara haberlerde çoğunlukla eş ve anne rolüyle yer verildiğini, haber konusu olarak da şiddet, taciz, tecavüz, kaza, magazin, sağlık, beslenme, çocukla ilgili konular ve benzeri konularda haberlerde yer aldıklarını, danışılan-görüşü alınan kişi olarak kadınlara yer verilmediğini savunur. Bu noktada kadının medyada yer alış biçimi ve medya organlarındaki yeri toplumdaki egemen iktidar ilişkileri çerçevesinde yerini bulmaktadır.

İnceoğlu’nun (2004) ifade ettiği şekliyle; kadının medyada yer alış biçimi Türk toplumundaki konumu ile örtüşmektedir. Türkiye geliştirmekte olan bir ülkedir. Türkiye geleneksel alt yapının çok yavaş değiştiği ve bu doğrultuda da kadınların özel olarak aile içerisinde genelde de toplumsal-sosyal alanda, ekonomik anlamda erkek egemen kurumlara koşullanmış geleneksel-hukuksal zorlukla ve ayrımcılıkla karşılaşan bireyler konumundadır. Kadınlar eğitim düzeylerini yükselterek kamusal alanda kendilerine bir yer bulmaya çalışmaktadır. Toplumsal şartlar ve ekonomik gelir düzeyinin düşüklüğü nedeniyle erkeğe bağımlı bulunan, geleneksel–dinsel–töresel baskılarla sindirilip edilginleştirilen ve eğitim eksikliği yüzünden güçsüz kalan kadınların, yeniden üretim işlevi ve sosyalleşme sürecinin sorumluluklarını da üstlenmiş olmaları iş bulup çalışma yaşamına katılma şanslarını da azalmaktadır. Tüm bu nedenlerin sonucu olarak, erkek egemen söylemin egemen olduğu Türkiye’de, medyanın kadına yaklaşımı da kadınlar için neyin iyi neyin kötü olduğuna karar veren erkeklerin ataerkil tutumlarına benzemektedir (Akbulut, 2004: 158). Kadının toplumdaki konumu ne kadar güçlü olursa, kadın ve kadınlıkla ilişkili söylemlerin de o derece ataerkil düzenin getirdiği erkek egemen söylemden arınacağı söylenebilir.

Yavuz (2016: 146) “Trabzon Örneğinde, Ulusal medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması” konulu çalışmasında, medyada kadın temsilleri üzerine sınırlı sayıda çalışma

yapıldığını, ulusal tez tabanında yapılan taramalarda, yerel basının en çok kamuoyu ve reklam açısından ele alındığını, Ünal (2013) tarafından yapılan çalışmada “Türkiye'deki yerel medya bağlamında spor medyasının durumu ve spor yapan kadınların medyadan beklentilerinin incelendiğini”, İlbuğa Uçar'ın (2010), “ulusalyerel medyada yabancı kadın temsillerini”, Çağlar'ın (2013) ise “yerel medyada kadın siyasal adayların nasıl temsil edildiğini” araştıran çalışmalar olduğunu saptamıştır. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet bağlamında medyada kadın asker temsilinin incelenmesinin, az sayıda yapılan kadın ile ilgili feminist medya çalışmalarına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Akbulut'a (2004: 161) göre çalışan kadınlar, televizyonda; aile yaşantıları, çocukları, başarılı eşlerin arkasındaki kimlikleri konu edilerek verilir; ikincil oldukları yansıtılır. Diğer kadınlarinsa cinsel metalar oldukları mesajı verilerek sevgilileri, aşkları, sansasyonel yaşantıları konu edilerek yansıtılmaktadır. Medyanın cinsiyetçi yaklaşımı ile kadınların medyada ötekileştirilerek ikincil bir konumda temsil edilmesi ve bu noktadaki olumsuz imajı kadın sorunlarını olumsuz yönde arttırmaktadır. Türkiye'de 2006 yılından itibaren faaliyetler yürüten “Kadınların Medya İzleme Grubu” (MEDİZ) kadınların medyada arka sayfa güzeli, zayıf, mağdur, cinsel nesne, kutsal ana, namus simgesi olarak erkeğe bağımlı ve ikinci sınıf gösterilmesinin sadece kadınların değil toplumun sorunu olduğunu vurgularken, cinsiyetçilikle mücadele etmeyi hedeflemektedir (Erdoğan, 2011: 88). Bu noktada, toplumun tüm katmanlarında ve bu süreçte temelde toplumsal gerçekliği yansıtan medyanın da olumlu yönde katkılarının olması durumunda kadının medyada ve genel anlamda da toplum içindeki olumsuz imajının en aza indirgenebileceği amaçlanmaktadır.

Tüm bu değerlendirme ve araştırmaların neticesinde vardığımız sonuç; Hacalaki'nin (2016) ifade ettiği şekilde, Türk medyasının cinsiyetçi dili her gün bıkmadan usanmadan yeniden ürettiği gerçeğidir. Bu dilin başlıca sebepleri; ataerkil toplum, toplumsal cinsiyet konusundaki bilgisizlik ve medyadaki düşük kadın temsil oranıdır. Medya kadını “namus” ve “ahlak” gibi terimler çerçevesinde ele almaktadır. Kadını, cinsellik, iktidar, aşk, aldatma/aldatılma, intikam, kıskançlık gibi konuların merkezine yerleştirmekte, “annelik” ve “ev kadınlığı” gibi rollerin bir kadının birincil vasıfları olduğunu ön plana çıkarmaktadır. Bu tutum Türk toplumunun bakış açısıyla örtüşmekte ve medya toplumsal cinsiyet ayrımcılığının devamlılığına hizmet ederek mevcut erkek egemen yapının sürekliliğine katkıda bulunmaya devam etmektedir (2016). Medyanın tüm bu olumsuz katkıları karşısında kadına düşen roller büyüktür. Kadınların toplumsal cinsiyet ayrımcılığı temelinde medyadaki olumsuz temsil biçiminin önüne geçebilmek için sosyalizasyon sürecinde kendilerini eğitim, kültür ve

ekonomik anlamda geliştirecek önemli adımlar atması ve bunun da pek tabii devlet eliyle desteklenmesi gerekmektedir.

Kadınların gerek özel gerekse kamusal alanda elde ettiği güç ve statü onların bu alanlarda kazandığı kimliği gözler önüne sermektedir. Ancak; yazılı ve görsel medyada kadına atfedilen nitelikler iktidar ilişkileri bağlamında ona herhangi bir güç ve statü ilişkisi kazandırmamaktadır (Ilgaz Büyükbaykal, 2011: 21). Cinsiyetçi söylem ve anlayışa sahip olmayan bir medya oluşturmak için kadınlarla ilgili olumsuz temsillerin önüne geçilmesi ve yeni politikalar üretilmesi önem arz etmektedir.

2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Medyada Kadın Asker Temsili

Çalışmada, kadın askerlerle ilgili yapılan haber ve röportajlarda kadın askerlerin medyada temsil ediliş biçimleri incelendiğinde, daha çok doğal eşit varlık, iyi ve fedakar bir eş ve anne, cinsel kimlikleriyle ve magazin nesnesi olarak temsil edildikleri bulgulanmıştır. Medyada kadın askerlerle yapılan röportajlarda kadın askerlere özel alandaki cinsiyet rolleri ile ilgili sorular sorulduğu, kadının ev içi rollerinden olan çocuk bakımı, ev işleri, iyi ve fedakar bir eş ve anne olmaları, ev içi rollerini zaten çok zor olan askerlik mesleği ile birlikte yürütmenin zor olup olmadığı, eşlerinin kendilerine yardım edip etmedikleri ile ilgili sorular sorulduğu görülmüştür. Kadın askerlerin erkek işi olarak görülen ve zor olan bu mesleği yapmalarının yüceltildiği ancak; kadının ev içi rolleriyle ilgili sorulan sorular ve kullanılan cinsiyetçi dille toplumsal cinsiyet ayrımcılığının devam ettirildiği saptanmıştır.

Kamuda çalışan birer kadın olan kadın askerler medyada temsil edilirken; aile yaşantıları, çocukları, kendileri gibi asker olan başarılı eşlerin, babalarının ve diğer erkek ebeveynlerinin arkasındaki kimlikleri konu edilerek verilmekte; ikincil oldukları yansıtılmaktadır.

“Jandarmanın Göz Bebeği Refika Teğmen”⁷ başlıklı haberde bu durum tüm gerçekliğiyle yansıtılmaktadır. Kadın astsubay kendi söyleminde de medyanın cinsiyetçi diliyle örtüşür nitelikte ifadeler bulunmaktadır.

“...Hem annelik görevini eksiksiz bir şekilde yerine getiriyorum hem de evimin temizliğini, düzenini ve tertibini sağlıyorum. Her iki görevimi de yapmaktan gurur duyuyorum. Pes etmeyi hiçbir zaman düşünmedim”. “R. T., sadece erkeklerin yapabileceği bir iş olarak görülen askerliği binbaşı eşinin de etkisiyle yaşamının her anında yaşar hale geldi...”

⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya-kadinlar-gunu/jandarmanin-goz-bebegi-refika-tegmen-/1082050> (erişim tarihi: 25.04.2019)

Bu haberde, ataerkil sistemin devamlılığı doğrultusunda, kadın askerlerin, geleneksel ev içi rollerinden bağımsız olarak haberlerde yer alamadığı, aksine ev içi rolleri olan iyi ve fadakar bir eş ve anne olmaları ile birlikte haberin konusu oldukları görülmektedir.

Kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde, kadın askerlerin manken gibi güzel bir fiziğe sahip oldukları, dış görünüşleriyle göz doldurdıkları gibi söylemlerle cinsel kimlikleri ve bedenleri üzerinden habere konu edildikleri bulgulanmıştır. Erkek işi olduğu savunulan askerlik mesleğini yapan kadınlar, asker de olsalar her zaman güzel bir fiziğe sahip olmak, makyajlı ve bakımlı olmak zorundalarmış gibi yansıtılmaktadır. “Doğunun Kadın Komutanları”⁸ başlıklı haberde muhabirin kullandığı ifadeler söz konusu durumu desteklemektedir. Haberin içeriğinde klişeleşmiş ifadeler rastlanılmaktadır.

“...Saçıyla, makyajıyla ve elbette kadın olmanın gerektirdiği küçük ayrıntılarla birlikte yüzlerce erkeğin arasında iki çiçek gibiler...”

Cinsiyetçi bir alan olan orduda çok az sayıda temsil imkanı bulan ve militarist sistemin bir parçası haline gelen kadın askerler; biyolojik cinsiyetlerinin getirmiş olduğu fiziksel zorlukların ötesinde maskülen bir alan olan orduda var olma mücadelesi verirlerken medya kullandığı cinsiyetçi dille ataerkil sistemin devamlılığına hizmet etmekte ve bu var olma mücadelesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kadın askerlerin medya temsilleri ilgili yapılan bu araştırmada maskülen bir alan olan orduda görev yapan kadın askerlerin mesleki başarıları abartı konusu olmuş, sadece başarıları haberin konusu olmamış, annelik ve iyi bir eş olma, ev işleriyle birlikte zor olan askerlik mesleğini ikisi bir arada nasıl yürüttükleri, fiziki özelliklerinin ön plana çıkarıldığı gözlemlenmiştir. Erkeklerle eşit şartlarda erkekler için dahi çok zor olan askerlik mesleğini nasıl icra ettikleri “doğal eşit varlık” temsili üzerinden irdelenmiştir. Kamusal alanda erkeklerle eşit zorluklarda nasıl görev yaptıkları sorulmuştur. Kadınların doğal eşit varlıklar olarak temsil edilebilecekleri bir alan olan orduda görev yapan kadın askerlerin askeri alanda elde ettikleri başarılar medya temsillerinde abartılarak anlatılmakta hatta erkeklerin önüne bile geçirildikleri görülmektedir. “Tunceli Komando Tugayının Kadın Komandoları Erkek Meslektaşlarına Taş Çıkartıyor Kadın Komandolar Evde Anne, Dağda Gözü Pek Askerler”⁹ başlıklı haber bu durumu açık ve net bir şekilde destekleyen bir örnektir.

Bu çalışmanın bulguları; Şimşek’in (1999: 140) “Gazete Haberlerinde Kadınların Sunumuna İlişkin Analitik Bir Çalışma” konulu tezinde saptamış olduğu; kadın askerlerin konu edildikleri haberlerde, kadınların şaşkınlık ve takdir ile karşılanarak “erkek gibi” olduğu

⁸ <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/49363-yasam-dogu-nun-kadin-komutan-lari-/16> (erişim tarihi: 20.08.2017)

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=IFn-goI5X2E> (erişim tarihi: 20.04.2016)

tasvir edilen söz konusu kadınlardan “sıra dışı” olarak bahsedildiği, diğer kadınların ve “kadınlık” kavramının bu kadınlar üzerinden küçümsendiği bulgusuyla da çakışmaktadır. Çalışmanın 4. Bölümünde kadın askerlerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında medyada temsil ediliş biçimleri içerik çözümlemesi yöntemiyle ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır.

2.2.3. Medya Yönetiminde ve Üretiminde Kadın Temsili

Medya erkek egemen bir yapılanmaya sahiptir. Dolayısıyla kadın gazeteciler erkek kodlarını benimseyerek mesleklerini icra etmektedir. Bu nedenle yönetim kadrolarına gelmeleri ve bunun diğer erkek gazeteciler tarafından kabullenilmesi zor bir durumdur. Ulusal medyada erkek yönetici ve gazete sahipliği olgusu haber dilini belirlemektedir. Medya çalışanları ataerkil bir söylem içinde çalışır. Bu nedenle haberlerin dili de erkektir. Dolayısıyla bu cinsiyetçi söylem içinde kadın bağımlı geleneksel rollerinde sunulmaktadır (Yavuz, 2016: 159-160). Kadınların medya organlarındaki varlığı arttıkça kendileri lehine, cinsiyetçi bir dilden uzak söylemlerde bulunmaları ve bu dil doğrultusunda haber yapabilmeleri için temelde geleneksel toplumsal anlayış dinamiklerinin değişmesi gerekmektedir.

Kadınların medya sektöründeki temsillerinin az oluşunun nedenleri arasında, çalışma saatlerinin uzun olması, sürekli sokaklarda çalışma zorunluluğu, evlilik ve çocuk bakımının bir engel olarak görülmesi gelmektedir. Dolayısıyla medyadaki cinsiyetçilik meslek içindeki iş alanlarının ayrışmasında da kendini gösterir. Politik, ekonomik, iktidar çevreleri ile işbirliği gerektiren muhabirlik, köşe yazarlığı gibi alanlar kadınlara kapalıdır (Köker, 2011).

Cinsiyetçi söylemim sadece erkeklerin ürettiği bir söylem olmadığı noktasından hareketle; Yavuz’a (2016: 161-162) göre, kadın haberci ve gazetecilerin sayısının artması medyada cinsiyetçi söylemin ortadan kalkmasının garantisi değildir. Mediz’in 2008 raporuna göre, Türkiye’de medyada çalışan kadın sayısı %12’dir. Medyada kadınlar istihdam edildiğinde bile reklam ve halkla ilişkiler gibi alanlara yönlendirilmektedir. Kadınlar yönetim kademelerinde yeterince yer alamamaktadır. Dolayısıyla da karar vericiler erkekler olmaktadır.

Toplumda ve dolayısıyla da medyada hakim olan ataerkil değerlerin sonucu olarak ortaya çıkan cinsiyetçi söylemin son bulması için kadın lehine kurgulanmış bir haber diline ihtiyaç vardır. Yavuz’un (2016: 163) ifade ettiği gibi medyanın cinsiyetçi dilinin değişimi toplumsal değerlerin değişimini de gerektirmektedir. Medya metinleri toplumsal hayatta yaşanan değişimlere en geç tepki veren metinlerdir. Bu bağlamda toplumsal bilincin değişiminde medya çalışanlarına önemli görevler düşmektedir.

2.3. Feminist Medya Çalışmaları Alanında Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Gelişimi

Çalışmanın bu bölümünde feminist medya çalışmaları alanının temelini oluşturan çalışmalardan bahsedilmiştir.

1970'li yıllarda feminist medya çalışmaları aracılığı ile medyada kadın temsillerin incelenmesi gündeme gelmiş ve kadını ötekileştiren toplumsal süreçlerin medyadaki kadın temsilleri ile yakından ilişkili olduğu gözlenmiştir. Feminist medya çalışmalarıyla, gerçekliğin aktarılmasında medya temsilcilerinin önemli rol oynadığı ve gerçekliğin yeniden inşa edilmesi sürecinde medyada kadınların ikincil konumda temsil edildiği tespiti yapılmıştır (Yavuz, 2016: 143-144). Toplumsal cinsiyet kavramı ilk olarak feminist hareketin bakış açısıyla analiz edildiğinden, toplumsal cinsiyet çalışmaları uzun bir süre kadın araştırmalarıyla sınırlı kalmış, toplumsal cinsiyetin medya ile olan ilişkisi de “kadın ve medya” bağlamında incelenmiştir (Van Zoonen, 2002: 470).

Baştürk Akca ve Ergül’ün (2016: 34) ifade ettiği şekliyle; medya ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında birbirinden farklı iktidar anlayışları, temsil ve gerçeklik ilişkileri ile ilgili farklı kavramsallaştırmalar, farklı kuramsal bakış açıları ve metodolojiler bulunmaktadır.

Erken dönem feminist medya çalışmaları batıdaki feminist hareketlerle birlikte gelişmiştir. İkinci dalga feminist hareketin etkisiyle de akademik alana taşınmıştır. İlk dönem çalışmaları medyada kadının temsili ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde yoğunlaşmış, feminist akademisyenler tarafından ABD’de ana akım içerik analizi ve etki çalışmaları üzerinde gelişmiştir. Amerikalı feminist akademisyenler medya içeriklerinin gerçekliği nasıl çarpıttığı ve kadınların kitle iletişim süreçlerinde değersizleştirildikleri noktasında bulunmuştur. Erken dönemde toplumun medya mesajları karşısında edilgin ve kolay etkilenebilir olduğu düşüncesi yaygınlaşmış, zamanla etki çalışmalarına yönelik eleştirilerin çoğalmasıyla “kullanımlar ve doyumlar” ile “kültürel çalışmalar” gibi farklı yaklaşımlara sahip izleyici odaklı yaklaşımlar gelişmiştir. Kullanımlar ve doyumlar geleneğinden beslenen araştırmalar işlevselci perspektiften kadınların popüler kültür ürünlerinden algıladığı hazları vurgulamıştır. Kültürel çalışmalar geleneğine dayanan araştırmalar ise kadınların popüler kültür ürünlerindeki toplumsal cinsiyete ilişkin iletilere nasıl tepki verdiği ve içselleştirdikleri üzerinde durmuştur (Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 35).

Toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisini ilk ele alan örnek, Amerikan ikinci dalga feminist hareketin öncüsü Betty Friedan’ın 1963 yılında yayınlanan “The Feminine Mystique” (Kadınlığın Gizemi) adlı kitabıdır. Friedan söz konusu eserde Amerikalı orta sınıf ev kadınlarının kendilerine yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle yaşadıkları kimlik bunalımlarını, Amerikada yayınlanan kadın dergilerinin 1939-1959 yılları arasındaki

sayılarını inceleyerek irdemiş ve dergilerde sunulan kadın temsilinin zaman içerisinde değişime uğradığını tespit etmiştir (Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 19).

Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını sorgulayan üçüncü dalga feminist hareket ile birlikte temsillerin gerçekliği ne derece yansıttığı fikri yerine; Lernish'in söylemiyle medyadaki toplumsal cinsiyet temsilleri “temsillerin temsili” olarak algılanmış, tartışmalar temsillerin gerçekliği eleştirisinden, bu temsilleri üreten mekanizmalara, onların ekonomi politikalarına, amaçlarına, iktidar ve güç ilişkilerine itiraz edilmesi üzerine odaklanmıştır (Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 35).

Baştürk Akca ve Ergül'e (2016: 37) göre; feminist medya çalışmaları alanında yapılan akademik çalışmalara rağmen, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden arındırılmış bir toplum ve medya hedefine ulaşılamadığı anlaşılmıştır. Günümüzde sosyal medya ve internet, feminist siyaset ve aktivizm için olanaklar sunmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren cinsiyetçi kalıplar varlığını sürdürmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve medya çalışmalarının ana başlıklarından bir diğeri “medya sektörü ve üretim pratikleri içerisindeki cinsiyetçiliktir”. Toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisi incelenirken medya metinlerinin yanı sıra; medya sektöründe kadınların istihdamı ve çalışma koşullarının değerlendirilmesi de gerekmektedir. Ancak liberal feminist argümanların başında medyanın cinsiyetçi dilinin değişmesi için kadınların medyadaki istihdamının artırılması tek başına yeterli olmayıp, medyanın yapısal özelliklerinden kaynaklı sorunların çözülmesi gerektiği savunulmaktadır (Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 35).

2.3.1. Türkiye’de Feminist Medya Çalışmaları

Türkiye’de feminist medya çalışmalarına olan ilgi 1980’lerde yükselişe geçen kadın hareketleriyle birlikte görülmeye başlamıştır. Türkiye’deki toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar Batı’dakine benzer şekilde kadın ve medya üzerine yoğunlaşmıştır. KSGM (Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü) kadın ve medya ilişkisini ele alan yayınlar gerçekleştirmiştir (Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 36).

Türkiye’de kadın ve medya araştırmalarının en önemli konusu kadına yönelik şiddet olarak belirginleşmekte ve yine ağırlıklı olarak bu şiddetin medyada temsili ön plana çıkmaktadır (Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 37). Kadına yönelik şiddet kadının ezilmişliğinin, kadının ötekileştirildiğinin göstergesi olan bir eylemdir. Oysaki belirginleşen ve normalleştirilen bu durumun önüne geçebilecek pek çok örnek vardır. Kadının toplumsal konumunun yüceltilebileceği alanlar da vardır. Buna örnek olarak Türk Silahlı Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığı’ndaki sayıları giderek artan kadın askerleri örnek verebiliriz.

Feminist medya çalışmalarını kadının kamusal alandaki başarılarını göstererek geliştirmek kadını sadece şiddet ile birlikte anılmaktan kurtarabilecek bir yöntem olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN ASKERLERİN TOPLUMSAL KONUMU VE MEDYADA KADIN ASKER TEMSİLİ

Çalışmanın ikinci bölümünde, medya-toplumsal cinsiyet ilişkisi bağlamında medyada kadın ve kadın askerlerin temsili incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde toplumsal cinsiyet örüntülerinin en keskin hissedildiği, erkekliğin yeniden inşa edildiği ve tekrar tekrar üretildiği bir alan olması nedeniyle toplumsal cinsiyet bağlamında, Türk Ordusu'nda görev alan kadın askerler ele alınmıştır. Kadın askerlerin toplumdaki ve ordudaki konumları toplumsal cinsiyet rolleri-ordu-militarizm ilişkisi üzerinden incelenmiştir.

3.1. Toplumsal Cinsiyet, Kadın Askerler ve Ordu

Çalışmanın bu kısmında kadının alışlagelmiş toplumsal cinsiyet rolleri dışına çıkarak yapmış olduğu askerlik mesleği, toplumsal cinsiyet örüntüleri bağlamında toplumsal cinsiyet-kadın ve ordu ilişkileri tartışılmıştır.

Akgül'ün (2010: 4) ifade ettiği şekliyle; militarizm, askeri değerlerin ve savaşmanın yüceltilmesi neticesinde askeri niteliklere yüksek değerler biçilerek toplum içinde askeri değerlerin popülerleştirilmesi ve kabul görmesi olarak tanımlanmıştır. Akgül, militarizmi toplumsal cinsiyet bağlamında incelemenin, kavramı bu dar çerçeveden çıkaracağını, cinsiyet ilişkileri ile bağını anlamlandırırken kendini yeniden üreten bir olgu olduğunu görmemizi sağlayacağını savunmaktadır. Militarizm sadece savaş ve askeri pratiklerle gelişen bir süreç değildir. Toplumda zarar verecek bir “düşman”ın her zaman var olacağı düşüncesini toplumda canlı tutmaktadır. Toplumun bu korku ve tehdidi içselleştirmesiyle varlığını devam ettirmektedir. Modern ordular, militarist sistemin en görünür olduğu alandır. Bununla birlikte şiddet tekeline elinde bulunduran devletin, iktidarını sorgulamayan itaatkar bireyler yetiştiren baskı aracıdır. Savaş, askerlik gibi kavramlar ve eylemler erkeklik ile ilişkilendirildiğinden bu alanlara ait kurumlar da erkek egemen kurumlardır. Eril geleneğin temsilcisi durumunda olan ve tarihsel süreçte kadınların görünür olmadığı bu kurumlarda maskülen toplumsal cinsiyet kalıpları geçerlidir.

3.1.1. Askerlik, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet

Militarizm, yirminci yüzyılı ve günümüz dünyasını anlayabilmek için gerekli temel kavramlardan biri olmasına rağmen, sosyal bilimler literatüründe yeteri kadar yaygın kullanılmayan bir kavramdır. Militarizm, 20. yüzyılın son dönemine kadar modern ulus-

devletin asli bir unsuru olan yurttas orduları ve zorunlu askerlik uygulaması ile ortaya çıkmış ve güç kazanmıştır. Militarizm tarihsel süreç içinde politik ve sosyal gelişmelere paralel olarak biçim değiştirmekle birlikte, etkinliğinden bir şey kaybetmemiştir. Avrupa’da olduğu gibi Türkiye’de Osmanlı’dan günümüze zorunlu askerlik uygulaması, yurttas ile devlet arasındaki ilişkiyi biçimlendiren temel unsurlardan biri olmuştur (Altınay, 2007: 351-366). Sünbuloğlu (2013: 1-3), militarist kültür ile birbirinden ayıramayacak kadar iç içe geçmiş milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet gibi diğer unsurların da incelenmesi gerektiğine işaret eder. Bu bağlamda çalışmanın araştırma konusunu oluşturan kadın askerlerin ordu içindeki ve toplum içindeki konumlarını milliyetçilik-toplumsal cinsiyet temelinde incelemenin gerekliliği bu görüşle örtüşmektedir. Ancak bu çalışmada medya metinlerinden hareketle kadın askerlerin medyada özellikle de yazılı basında temsil biçimlerine odaklanılmaktadır.

Nagel’in (2016: 79) belirttiği gibi milliyetçilik kültürü, kültürel erkek temalarını vurgulamak ve bu temalarla uyum sağlamak için yapılanmıştır. Hem erkeklik hem de ulusla doğrudan ilişkili olan şeref, vatanseverlik, korkaklık, cesaret ve görev gibi kavramlar sadece milliyetçilik ya da maskülinizme indirgenerek açıklanamaz. Gündelik hayattaki erkeklik mikrokültürü, milliyetçiliğin ve milliyetçiliğin militarist yanının beklentileriyle uyumaktadır.

Ordu militarist ve maskülen yapısıyla ataerkil değerlerin tekrar tekrar üretildiği ve bu değerlerin sarsılmaz bir kalesi hatta koruyucusu olması bağlamında genel anlamda kadınların en az görünür oldukları kurum olması nedeniyle eril söylemin ve geleneksel toplumun aktarıcısı konumundadır. Akgül (2011: 91), cinsiyetçi düzende kadınların, erkekler üzerinden tanımlanmalarının, toplumun militarizasyonunun önemli bir parçası olduğunu ve bu tanımlamalarla biçilen rollerin ise askerlerin militarizasyonunu kolaylaştırdığını savunur. Kadını “öteki” olarak konumlandıran cinsiyetçi sistemden beslenen militarist sistemde anne veya kız kardeş olarak tanımlanan kadınlar, bu tanımlara uygun davranış ve zihniyet kalıpları çerçevesinde tutularak, sınırlar dayatılan ve bu sayede en az askerler kadar denetlenen taraf olurlar. Böylece cinsiyetçi sistem ile militarizm iç içe geçerken erkekler hem varlıklarını garanti altına alacak kadınlık tanımlamaları geliştirir hem de bu tanımları güçlendirecek cinsiyetçi politikalar üretirler. Militarist sistem kadınlardan, savaşa gidecek askerleri destekleyen kutsal destekçiler, askerlerin ordu içinde ve savaş sırasında gündelik ihtiyaçlarını karşılayan yardımcıları, moral verici eşler, az da olsa eşitlik hakkını savunarak askerlik yapmak isteyen kadınlar olarak yararlanır. Kadın askerlerle ilgili yapılan haber başlıklarında kadınların erkekler üzerinden tanımlanmalarına örnek olarak “kahraman, cesur, erkeklere taş çıkartan, her babayiğidin harcı değil ve gözü pek ” gibi ifadeleri örnek olarak gösterebilir. “Tunceli Komando Tugayının Kadın Komandoları Erkek Meslektaşlarına Taş Çıkartıyor,

Kadın Komandolar Evde Anne, Dağda Gözü Pek Askerler” başlıklı haber ve kadın askerlerle muhabirin yorumları yukarıda anlatılanları kapsayan bir örnektir.

“...Onlar evlerinde fedakar bir anne dağlarda gözü pek birer asker. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gözbebeği kadın askerler, erkeğin olduğu her yerde kadının da olabileceğinin en güzel örneği. Haberimiz Tunceli’den. Tunceli’nin güvenliği onlardan soruluyor. Her türlü silahı kullanıyor, hedefi tam onikiden vuruyorlar. Türkiye’nin en zor coğrafyasında nöbet tutuyorlar”. Astsubay N. K.: “Erkeklerin çoğunlukta olduğu bir meslekte onlara ayak uydurabilmek için biraz daha fiziksel çaba harcamamız gerekiyordu. O açığı kapattığımızı değerlendiriyorum”. Üsteğmen E. K.: “Eşim de subay, yedi yaşında kızım var. Ailemden çok etkilendim. Ailemde asker yok, ailem üniformaya hayran. Bu meslekte olmaktan gurur duyuyorum”. Muhabir: “Eşleri de onlarla gurur duyuyor...”

Kadınların milliyetçi kültür, söylem ve kollektif eylemde simgesel ve kendilerine özgü bir rol oynadıklarını ifade eden Nagel’e (2016: 81) göre, söz konusu roller erkeklerin ve toplumun, kadınlık tanımlamalarını ve kadınlara ulus içinde nasıl bir yeri uygun bulduklarını yansıtmaktadır. Kadınlara atfedilen rollerin bir kısmı eylemi de içermektedir. Milliyetçi mücadelelere katılan kadınlar, bu mücadelede liderlik dahi etmişlerdir. Ancak bu katılım az sayıdadır ve aynı isimler tekrar edilerek anlatılmaktadırlar. Bu noktada kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin milliyetçi kültürün bir uzantısı olduğu söylenebilir. Nagel’in tespit etmiş olduğu bu durumu kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde de sıkça görülmektedir. 1997 yılında Jandarma Genel Komutanlığının mezun vermiş olduğu ilk kadın Jandarma subay S.Y. ile ilgili mesleğe başladığı ve kıtaya atandığı zamandan Mayıs 2017 tarihinde “helikopter kazasında şehit olmasına” kadar yapılan haberler Nagel’in görüşünü destekler nitelikte örneklerdir.

“Türkiye’nin İlk Bayan İlçe Jandarma Komutanı Yüzbaşı S. Y., Diyarbakır’a Atandı”¹⁰

“Jandarmanın İlk Kadın Komutanı da Şehit Oldu”¹¹

“Şehit Yarbay S.Y.’nin Mirası Mehmetçik Vakfı’na”¹²

Akgül (2011: 92-162) militarizmin kadınlar arasında da yeni ötekiler yarattığını savunmuştur. Kadınları “uzaktan yönetilen kutsal kadınlar (anneler, kız kardeşler, sevgililer), “içeride denetlenen değersiz kadınlar-kamp hizmetlileri (hizmetçiler, hemşireler, fahişeler, içerde kutsal kadınlar olan asker eşleri)”, “savaşçı kadınlar” ve “militan kadınlar” olmak üzere dört kategoride incelemiştir.

¹⁰ <http://www.haberler.com/turkiye-nin-ilk-bayan-ilce-jandarma-komutani-haberi/> (erişim tarihi : 20.04.2016).

¹¹ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/jandarmanın-ilk-kadın-komutanı-songul-yakut-da-sehit-oldu-164830h.htm> (erişim tarihi: 20.04.2019).

¹² <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/sehit-yarbay-songul-yakutun-mirasi-mehmetcik-vakfina-174264h.htm> (erişim tarihi: 06.10.2017).

Akgül'ün (2011: 92-99) ifade ettiği şekliyle gündelik yaşantı, savaş ve çatışmaların olmadığı ve bu yönüyle de korunması gereken dişil bir alandır. Bu nedenle de kadınlar yardımcı, şevkatli, moral veren, fedakâr bireyler olarak kutsanmaktadır. Kadınlara söz konusu bu kutsanmışlığı, “koruyucuları” sayılan erkeklere yardım ederek ve destek olarak edinebilecekleri öğretilir. Erkeğin kültürel inşası ile yüceltilişi, sadece erkeklerin asker olarak kutsanmasına değil, aynı zamanda kadınların da askerlerin anneleri, kız kardeşleri ve sevgilileri olarak yüceltilmesine bağlı olarak gelişir. Kadınlara bir yandan anne olmalarından kaynaklı; şevkatli, fedakar, yardımcı, sakin, pasif, barış yanlısı gibi özellikler atfedilirken, bir yandan da tam aksi bir şekilde şiddete destek vermeleri beklenmektedir. Türkiye’de olduğu gibi askerlik, ırksal bir özellik (her Türk asker doğar) olarak kabul edildiği, vatan savunması da en yüce görev (vatan borcu namus borcu) görüldüğü için, bu durum militarist sistemin sorgulanmasını zorlaştırmış, kadınların bu durumu içselleştirmesini sağlamıştır. Nagel’e (2016: 81-82) göre kadınlar, milliyetçiliklerini, kendilerine milliyetçiler tarafından yüklenen geleneksel roller yoluyla gerçekleştirmeye çalışır, bunu eşlerine yardım ederek, evlatlarını büyütürken hizmet etmekle ve ulusun namusunu simgelemekle yerine getirir. Bu gibi durumlarda kadınlar, vatan mücadelesine destek olmak için hem milliyetçilerin hem de düşmanın ataerki düzenin kendileri ile ilişkilendirilen rollerini kullanabilir. Vatandaşlık görevi, “vatan için savaşmaya hazır oğullar doğurmak ve yetiştirmek olan anneler”, militarist sistemin önemli figürlerini oluştururken, annelik rolünün kamusallaştırıldığı görülmektedir. Nagel’in belirttiği bu durum kadınların militarizmin cinsiyetçi uzantılarını destekler nitelikte hareket ettiklerini göstermektedir.

Daha önce sıradan bir kadın iken, şehit ya da asker annesi olarak saygınlık kazanan ve kutsanan kadınlar bu sayede kamusal alanda görünür hale gelir. Ancak dikkat çekilmesi gereken, kadınların, bir kadın bir birey olarak değil, oğulları yani erkekler aracılığı ile kamusal alanda görünme hakkını elde etmeleridir (Akgül, 2011: 99). Kadın askerlerle ilgili yapılan haberler de bu görüşü destekler niteliktedir. Bir şehit eşi olan Jandarma Astsubayı A. Ş. ile ilgili yapılan haber hem kendisinin bir kadın astsubay olması hem de bir şehit eşi olması anlamında önemli bir örnektir.

“... 3 bin kişinin katıldığı törende Türk bayrağına sarılı tabutu, şehit Astsubay Üstçavuş Ş.’nin nikahlandığı, ancak henüz düğün yapmadıkları için bir araya gelemediği eşi A. Ş. de omuzladı. Ş.’nin resmini, tören alanından şehitliğe dek eşi A. Ş. taşıdı. Astsubay A. Ş.’nin 20 Ocak’ta nikah kıydığı, ancak henüz düğün yapmadığı için bir araya gelemediği askeri okul öğrencisi eşi A. Ş. tabutu omuzlayarak taşıdı. Şener’in resmi nikah kıydığı ancak henüz düğün yapmadıkları için bir araya gelemediği astsubay aday eşi A. Ş. de üzerinde askeri üniformasıyla eşini uğurladı. Düğünü yerine

kavuşamadığı eşinin cenazesine katılan A. Ş., bayrağa sarılı tabutu taşıdı, mezarına toprak attı...”¹³

Kız kardeş ve eşlerin görevi ise, erkekler vatandan uzak iken, vatandan sorumlu olmak, ona bakıp, sahip çıkmak, namusları ile onu korumak, erkeklere moral ve cesaret vermektir. Askerlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için orduya dahil edilen hizmetli statüsündeki kadınların kurum içindeki varlığı, ordu içi eğitim sürecinde hegemonik erkekliğin inşasının bir aracı haline gelmektedir. Savaşma yeteneğine sahip olmadığı öne sürülen kadınlar, temizlik yapmak, yemek yapmak gibi ev içi rollerini ordu içinde de sürdürmeye devam eder. Savaşmanın ve silah kullanmanın yüceltiildiği ve erkekliğin bu yetenekleri gerektirdiği orduda, askerlerin kadınlar gibi çamaşır, bulaşık yıkaması, dikiş dikmesi, benimsetilmek istenen erkeklik tanımlamasına ters düştüğünden kadınla ilişkilendirilen bu işler için ordunun gündelik işlerini yapmaktan sorumlu hizmetli kadınlar, ordunun eril karakterini artırma hem de savaş hazırlıklarını tamamlama gibi görevlerle denetlenen, baskılanan “kadınlığın” bir çeşidini oluşturmaktadır. Yaptıkları hizmetlerle orduyu savaşa hazırlayan bu kadınlar, kadınlığın ne ifade ettiğini ve kadınlığı değersiz göstermek için de orduya alınır ve ordunun eril niteliğini de artırır. Kadınların ordu içinde üstlenmiş oldukları bu görevler aracılığıyla kadın işleri ve erkek işleri arasındaki fark belirginleşmektedir. Bununla birlikte bu işleri yapan kadınlar küçük görülme ve kadınlık değersizleştirilmektedir. Bu noktada karşımıza değersizleştirilen ve ötekileştirilen kadınlığın karşısında yüceltilen erillik çıkmaktadır (Akgül, 2011: 100-107). Kadınların savaşma yeteneğinin olmadığı iddia edilse de kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde kadınların komando veya savaş pilotu olarak karşımıza çıktığı örnekler bulunmaktadır. Kadın askerlerin ordu içindeki rolleri ve statüleri bu kadınların tam tersine ordunun eril karakterine karşı bir duruş sergilemektedir. Ancak; medyanın yapmış olduğu haberlerde kadın askerleri bir yandan yüceltirken bir yandan da kadın askerlere sorulan ev içi rolleriyle ilgili sorular ve cinsiyetçi söylemler üzerinden erilliği tekrar tekrar üretmeye devam ettiği görülmektedir. “Afrin İçin Bekliyorlar...Cephe İçin Hazırız”¹⁴ başlıklı haberde bu durum açıkça görülmektedir.

“...Afrin’de cepheye Türk Silahlı Kuvvetleri askerleri savaşırken kadın jandarmalar da sınır hattında görev yapıyor. Hatay bölgesinde sınır hattı boyunca 15 kadın jandarma astsubay görev yapıyor. Bölgede zaman zaman çeşitli noktalarda asayiş ve güvenlik görevi yerine getiren Astsubay C., görev verildiğinde cepheye gitmek için sabırsızlıkla beklediklerini belirtti. C. C., aldıkları eğitimi, karargâh yaşantılarını ve vatandaştan son günlerde gördükleri ilgiyi şöyle anlattı: “Türk kadının vatan aşkıyla yanan kor gibi bir

¹³ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tabutunu-esi-tasidi-6814806> (erişim tarihi:10.04.2019).

¹⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/afrin-icin-bekliyorlar-cephe-icin-haziriz-40738125> (erişim tarihi: 15.02.2018)

yüreği var. Nene Hatun'un torunlarıyız. Onların müdaafasındaki bayrağını her yerde dalgalandırmayı, gerekirse sınır ötesinde dalgalandırmayı biz canı gönülden zaten istiyoruz. Mehmetçiğin mermisini battaniyesine saran analar, Mehmetçikle beraber düşman mücadelesinde bulunan kadınlarımız bugün hâlâ varlar. Onlar da bizleriz. Görevimizi de sonuna kadar canımız pahasına, kanımızın son damlasına kadar yerine getirmek için hazır bekliyoruz...”

Bu örnekte kadın askerler yüceltilirken, bu habere tezat oluşturan 29 Kasım 2013 tarihinde A Haber’de yayınlanan “Türkiye’nin İlk ve Tek Kadın Karakol Komutanı”¹⁵ başlıklı haberde Jandarma kadın astsubayın, astsubay olan eşi ile yapılan röportajda kadının toplumsal cinsiyet rollerine göndermeler yapılmakta, annelik ve eş olma rolü askerlik mesleği ile birlikte yansıtılmaktadır.

“...Eşi (Jandarma Astsubay): “Dışarıda karakol komutanı, evine geldiğinde her Türk kadını gibi evinin hanımı, kapı kapandığında askerlik kapının dışında kalıyor, kendi evinin hanımlığını yapıyor”.
Muhabir: “Asker üniformasını çıkarıp annelik üniformasını giyen Ş. H. zamanının kalan kısmını eşine ve çocuğuna ayırıyor...”

Modern ve profesyonel askeri hemşirelerin ordu birliklerine katılmaları 1854 yılında Kırım Savaşında İngiliz birliklerinin cephesine gönderilmeleri ile başlamıştır. Geleneksel toplumda başlıca görevleri erkeklere yardımcı olmak ve onlara bakmak olan kadınlar bu kez orduda hemşirelik rolleri ile profesyonel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum profesyonel olan, ancak her kadın gibi ordunun savaşçı kimliğine uzak durması gereken kadın hemşirelerin kontrolünü gerektirir. Kırım Savaşı’ndaki kayıplar, askerlerde ortaya çıkan salgın hastalıklar, tıbbi bakımın ordunun performansı ve etkinliği için hayati öneme sahip olduğunu ortaya koymuştur. Florance Nightingale sıhhi olmayan ve yanlış olduğunu düşündüğü sağlık koşullarını eleştirmiştir. Bunları düzenleyen erkek otoritelere, ordu doktorlarına itiraz ederken, itaatkar kadın imgesinden uzaklaşsa da, ordunun kalitesini en iyi şekilde arttırmak için profesyonel bakımı savunmuştur. Bu yüzden de kadınlara belirli alanlar ve kalıplar dayatan eril mantığı ve savaşı sorgulamayarak, ordunun uzaktan kontrol ettiği, savaşı ve askerleri destekleyen kutsal kadınlar imgesi ile uyum içerisinde (Enloe, 2000: 202). Hemşireler, bakım, beslenme, hassaslık, şefkat gibi kadına ilişkin özelliklerle özdeşleştiklerinden ordu için uygun bir kadın modeli oluşturmaktadır. Ancak; profesyonelliğe bağlı iktidara sahip olmaları neticesinde, itaat etmesi, baskılanması gereken kadın imgesi ile çakışmaktadır. Bu yüzden, askerlerin verimi ve baskın erkeklik değerlerini sarsmamak için, hem tıp hizmetinin hem de hemşireler üzerinden de kadınlığın kontrol

¹⁵ (<https://www.ahaber.com.tr/webtv/yasam/turkiyenin-ilk-ve-tek-kadin-karakol-komutani> (erişim tarihi: 20.04.2016))

edilmesi gerekmektedir. Enloe, çoğunun vatana hizmet gibi “ulu bir amaç” uğruna orduya katıldıkları düşünülse de, bu kadınların günlüklerinde, ordu hemşireliğini seçmelerinde yaşamlarına renk vermek, kendi yeteneklerini ispatlamak, kimi kez de yeni yerler görme imkanını yakalamak gibi nedenlerin yattığını belirtmektedir (Akgül, 2011: 109). Kadın askerlerin kendileri ile ilgili yapılan haberlerde orduya katılmalarındaki amacın ise, hemşirelerin amaçlarının tam tersi olduğu görülmektedir. Kadın askerler söylemlerinde orduya katılış amaçlarının vatan savunmasına katılmak olduğunu, erkek ebeveyn veya eşlerini örnek aldıklarını ve erkeklerle eşit şartlar altında görev yaptıklarını söylemektedir. Hürriyet Gazetesinin 11 Şubat 2018 tarihinde Banu Şen tarafından Jandarma Astsubay C. C. ile yapılan “Afrin İçin Bekliyorlar...Cephe İçin Hazırız” başlıklı haberini örnek olarak verebiliriz. Bu haberde asıl dikkat çekmemiz gereken noktalardan birisi de rol model olarak kadın astsubayın tarihsel süreçteki kadın askerleri örnek almasıdır.

“...Küçüklüğümden beri vatan aşkıyla yoğrulmuş bir ailenin içindeyim. O şekilde büyütüldüm. Hayalimdi. Şu an hayalim vücut bulmuş hali. Hayalim gerçek oldu. Benim babam da polis memuruydu. Vatan aşkı buradan geliyor. Ama zaten rol model alacağım çok insan var. Tarihten var. Halide Onbaşı var, Nezahat Onbaşı var, Şerife Bacı var. En önemlisi şehit Songül Yarbayımız var. O biliyorsunuz mesleğine aşık bir kadındı. O benim için meslek hayatımın sonuna kadar hatta hayatımın sonuna kadar en güzel örnek olarak bir köşede kalacak...”

Amerika’daki Sivil Savaş sırasında kadın hemşirelerin müdürü olan Dorothea Dix kadınlara atfedilen narinlik ve zariflikten yoksun, katı kuralları olan, disiplinli, sert ve ciddi bir kadındır. Bu haliyle örnek hemşire modelini sergileyen Dorothea Dix’in, toplumun hemşirelerin ordudaki varlığını sorgulayan kaygılarını gidereceği düşünülmüştür. Hemşirelere, ordunun kendi bünyesindeki kadınlardan beklemiş olduğu belirli bir davranış, konuşma, ifade ve duruş tarzı dayatılmış, halka da ordunun sistemini bozmayacak cinsellikten arındırılmış bir kadın modeli sunulmuştur (Enloe, 2000: 212). Ordu hemşireler, çalışkan, disiplinli, vatansever ve askerler için cinsel tehditten uzak kadınlar olarak ordunun model seçtiği ve benimsediği kadınlardır. Bu aseksüel resmediliş ile hemşireler annelik rolüne yaklaşmaktadır. Cinsel cazibeden uzak anne imgesi ordunun kadınlık tanımlamaları ile uyuşmakta, bu yönüyle de eril karakterine tehdit oluşturmamaktadır. Bununla birlikte, şefkatli, güzel bir hemşirenin varlığının askerlerin cinsel fantezilerini süsleyip, zor savaş şartlarına dayanabilmesi için moral vermesi, savaşın biteceğini ve savaş dışında bir dünyanın hala var olduğunu hatırlatması bakımından önemlidir. Hemşireler aynı zamanda cephe gerisinde askerlerin erkekliklerini ve cesaretlerini kanıtlayacakları tanıklardır. Askerlerin

hayallerini süsleyen genç ve güzel hemşire modeli anneyi anımsatan ordu için “uygun, saygın” kadın imgesi ile çakışır. Erkeksi görüntüye ve özelliklere sahip hemşireler, kadınla ilişkilendirilen özelliklere zıt bir örnek oluşturmaktadır, bu kadınlara dişil özelliklerinin yeniden kazandırılması için, film ve reklam sektörü de onları narin, kırılğan, romantik figürler olarak resmetmeye başlar. Kadın askerler ile ilgili 04 Şubat 2013 tarihinde A Haber Haberin Merkezi Programı’nda yayınlanan “Doğunun Kadın Komutanları” başlıklı röportajın içeriğinde bu tip bir resmedilişi görülmektedir.

“...Yüzbaşı N. E. sınıra sıfır noktasında görev yapıyor. Silah arkadaşlarıyla beraber omuz omuza görev yaparken hiç zorlanmıyor. Çünkü kadın da olsa o da bir Mehmetçik. Duruşları yüzlerindeki ifade başka ama onların da ortak dile getirdikleri kararlılık aynı. Kadın askerlerden Mehmetçik annelerine selam var.Y. E.: Mehmetçik anneleri üzülmesin evlatları burada güvende...” Saçıyla, makyajıyla ve elbette kadın olmanın gerektirdiği küçük ayrıntılarla birlikte yüzlerce erkeğin arasında iki çiçek gibiler...”

Bu örnekte; kadının annelik rolü vurgulanırken bir yandan da cinsel kimliklerine göndermeler yapılmaktadır. Kadın evlatlarına sahip çıkan, onları koruyup kollayan aynı zamanda da hem bir erkek gibi kararlı ve savaşçı hem de kadın olmanın gerektirdiği cinsel özelliklere sahip bir nesne olarak nitelendirilmektedir.

Hemşirelerin ordu içinde; askerlere karşı fedakar, yardımcı, duygusal-romantik, ahlak kurallarına uygun, becerikli, sakin, moral veren özellikleriyle ordunun erkeklik tanımlarına ve eril karakterine destek vermeleri sağlanmıştır. Hemşirelerin bir yandan asexual şekilde tanımlandığı; diğer yandan da bu hemşirelerin, kadınsı özelliklerden yoksun olmaları nedeniyle, askerlerin motivasyonunu yükselteceği düşünülen romantik figürler olarak tanımlandığı görülmektedir. Hemşirelerin orduda cinselliği içeren romantik figürler şeklinde veya cinsellikten arınmış profesyoneller olarak tasvir edilmeleri (Akgül, 2011: 111-115) muharip sınıf kadın askerler ve diğer yardımcı sınıf kadın askerler için de geçerlidir. Bu tezde askeri hemşirelerle ilgili haberlere rastlanılmadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle çalışmada genel olarak muharip sınıf kadın askerlerle ilgili haberlere yer verilmiştir.

Asker eşlerinin ordu içindeki varlığı, askerleri motive eden bir güçtür. Asker eşleri, ordunun fiziksel ve ruhsal olarak faydalanacağı kadınların diğer bir kategorisini oluşturur. Kendini bir aile olarak tanımlayan ordu kültüründe, asker eşleri örnekleriyle “ideal eş” modeli yaratılır. Bu model cinsiyetçi sistemin kadın tanımlamaları uyum gösteren, kurumun eril karakterini destekler nitelikte dişilleştirilmiş bir tanımdır. Asker eşlerinden, kocası görev başında iken ya da savaş alanındayken, eşine desteğini vatan görevi gibi benimsemeleri istenmektedir. İdeal eş modeli, bir ordu geleneği olan askerlerin sık sık atanması ve buna

bağlı ev taşıma, adaptasyon, çocuklara uygun okullar bulma gibi zorluklara katlanması ve eşinin görevi gereği yaşadığı olumsuzluklara, hatta şiddetine göz yumması ile cinsiyetçi sistemin itaatkar kadın tanımlamasıyla uyum içerisinde. Bu uyum, kontrol eden, yöneten, hükmeden erkekliğin yüceltiildiği kurum olan ordunun eril niteliğini arttırmaktadır. Bununla birlikte, kocasının görev bilgilerini sorgulayamayarak, kendini kurumun sınırlarının dışında tutarak, ordunun sadece askerlerden oluşan bir erkek topluluğu olarak kalmasına da hizmet eder. Erkeklerin çıkarlarını, saygınlığını arttırmanın bir aracı görülen asker eşlerinden, giyimleri, konuşmaları, davranışları ile en iyi şekilde kocalarını temsil etmeleri beklenmektedir. Asker eşlerinin kocalarını ordu içinde bu şekilde temsil etmeye çalışmaları kadınların bireysellikleri ve özgürlüklerinin ordu içinde kısıtlandığını göstermektedir. Kadın askerler ise bu tanımlamanın tamamen zıttını temsil ederek ordunun eril karakterinin karşısında yer alır (Akgül, 2011: 124-126).

Çalışmanın bu kısmına ilişkin veriler, 29 Kasım 2013 tarihinde A Haber’de yayınlanan “ Türkiye’nin İlk ve Tek Karakol Komutanı” başlıklı haberde Jandarma kadın astsubayın, astsubay olan eşi ile yapılan röportaj, Ş. H.’nin ideal eş olma rolünü destekler niteliktedir. Bu örnekte; kadın astsubayın ordudaki varlığı, ordunun eril karakterine bir meydan okuyuş olarak karşımıza çıkmakla birlikte, annelik rolü ile birlikte yansıtılarak her iki görevi de layıkıyla yerine getirdiği ifade edilmektedir.

“...Dışarıda karakol komutanı, evine geldiğinde her Türk kadını gibi evinin hanımı, kapı kapandığında askerlik kapının dışında kalıyor, kendi evinin hanımlığını yapıyor...”

“Üsteğmen Ö. A., TSK’nın Gözbebeği, Muharip Sınıf Subayı”¹⁶ başlıklı haberde erkek subay kendisi gibi subay olan eşiyile gurur duyduğunu” ifade etmektedir.

“...Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görev yapmak benim için gurur kaynağı, eşimle aynı birlikte olmak gururumu ikiye katlıyor...”

Bu noktadan hareketle ordu için “ideal eş” modeli tanımlamasına orduda her geçen gün sayıları gün geçtikçe artan kadın astsubay ve subayları dahil edilerek ve asker olmaları vasfıyla da bu modeli en iyi şekilde temsil edebilecekleri görülmektedir.

Eken, (2006) “Askeri Kurumların Mesleğe İlişkin Rol ile Aile İçi Rol Etkileşimindeki Rolü: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar Örneği” konulu çalışmasında; Türk Silahlı Kuvvetleri’nde kadın subayların toplumsal cinsiyet olgusu temelinde mesleki rol ve aile içi rol etkileşimlerini incelemiştir. Bu çalışmada iki temel iddiayı öne çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi, maskülen alan olarak kabul edilen askeri kurumların, çalışan kadınlar için dezavantajlar içeren bir kurum değil, aksine mesleki sosyalizasyonun etkisiyle kadınların aile

¹⁶ <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1206564-ustegmen-ozlem-aydemir-Turk-Silahlı-Kuvvetlerinin-gozbebegi-muharip-sinif-subayi/18> (erişim tarihi: 10.05.2019)

içi rolleri üzerinde eşitlikçi sorumluluk oluşturması açısından avantajlar içeren bir kurum olduğudur. Diğeri ise, aile içi rol ve mesleki rol bağlamında, ev içi sorumlulukların paylaşımının eşler arası ilişki üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu, özellikle de askeri okulların eşler arası eşitlikçi rollerin benimsemesinde önemli bir etken oluşturduğudur.

“Özlem Üsteğmen Kimdir Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Gözbebeği Üsteğmen”¹⁷ başlıklı haber Eken'in görüşlerini destekler niteliktedir.

“...Kadın Subay aynı zamanda devresi olan eşi Hava Savunma Subay ile aynı birlikte görev yapıyor. Eşiyile aynı birlikte görev yapmanın birçok avantajı olduğunu belirten kadın subay, “Eşimle aynı birlikte görev yapmak gurur verici. Bunun birçok avantajını yaşıyoruz, ufak tefek problemleri sorun haline getirmiyoruz. Askerlik bir yaşam tarzı, evde ve işte bu disiplinimizi devam ettiriyoruz. Eşimle devre olmamızın da bizim için avantajları var. Evde, eşim de bana yardımcı oluyor...”

Kadınların orduya bir asker olarak dahil oluşu, savaşın ve silah kullanmanın erkeklerle olan geleneksel özdeşleştirilmesine karşı bir meydan okuyuştur. II. Dünya Savaşı'nda, Rusya bir milyondan fazla kadına cephede yer vermiş, I. Körfez Savaşı'nda A.B.D % 6.8'ini kadınların oluşturduğu birliğini cepheye sevk etmiştir. II. Dünya Savaşı kadınların büyük sayılarla orduya katıldığı ilk savaştır. II. Dünya Savaşı'nda Kanada Ordusu, Almanya, I.ve II. Dünya Savaşlarında, Güney Afrika ise, II.Dünya Savaşı'nda kadınları, ordularına büyük sayılarda dahil etmiştir (Enloe, 1993: 201-203). 1960-1970 yıllarında ABD ordusunun %99' u erkeklerden oluşuyordu. 1973 yılından itibaren uygulanan resmi politikalarla kadınların ordu içindeki sayısı arttı (Connell, 2016: 41). Kadınların orduya savaşçı kimliği ile ve takviye aracı olarak dahil edilmesindeki en büyük neden, savaşta ağır kayıplar veren ordunun erkek gücünde meydana gelen azalıştır. Danimarka'da kadınlar 1946'da kara kuvvetlerinde ve deniz kuvvetlerinde, Hollanda'da 1944'te Birleşik Krallık'ta, Norveç'te 1938'de orduda görev almıştır (Moskos, 2000: 111). Kadın askerler ordunun eril karakterinin karşısında yer alan bir konumdadır. Bu konumlarının, ordu içindeki sayısal oranlarının artmasıyla birlikte onları savaş alanlarında veya cephe gerisinde daha görünür bir hale getireceği düşünülmektedir.

Türk kadınlarının orduya bir asker olarak katılışlarını ve savaşçılık deneyimlerini araştırdığımızda, 1873-1878 Rus-Osmanlı Savaşında Aziziye Tabyasının kurtarılması hareketinin başında yer alan Nene Hatunu gösterebiliriz. I. Dünya Savaşı sürerken 1917 yılında Osmanlı Ordusuna bağlı kurulan Birinci Kadın İşçi Taburu içinde yer almıştır. Kurtuluş Savaşı'nda ise, Yunanlılara silahla ilk karşı çıkanlardan biri Gördesli Makbule'dir, Tayyar Rahmiye ise, Güney Cephesinde bir müfreze komutanıdır. Türk kadınının resmi

¹⁷ <https://www.haberler.com/ozlem-ustegmen-kimdir-Türk-Silahlı-Kuvvetleri-nin-gozbebegi-8236827-haberi/> (son erişim: 10.05.2019)

olarak orduya katılışları ise 1955 yılında harp okullarına kabulleri ile gerçekleşmiştir. (Durgun; 2004: 107). Türk Silahlı Kuvvetlerinde 2003 yılından 2019 yılına kadar halen alımları devam eden ve sayıca en fazla olan kadın Jandarma astsubayların temel alınış nedenleri Jandarmanın halka açılan gülen yüzü ve vitrini olarak halkla ilişkilerdeki etkinliğini arttırmaktır.¹⁸

Kadınların orduya katılmalarında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde batıda gelişen birinci dalga feminizmin etkisi büyüktür. 1910-1920 arasında süren birinci dalga feminist hareket, daha çok orta sınıf, iyi eğitilmiş, kentli kadınlar çevresinde ilerlemiştir. Bu dönemde, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, kadınlara yönelik eğitim ve iş imkanı, eğitilmiş kadın sayısı, ve geleneksel kadın rolüne uygun işlerdeki kadın sayısı artmıştır. Öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler kadınların çoğunlukta olduğu alanlar haline gelmiştir. Böylelikle kadınların toplumsal yaşamdaki etkinliklerinin artmasına paralel olarak, sesleri daha güçlü çıkmaya başlamıştır. Aile ve toplumdaki konumlarını, haklarını sorgulamaya başlayan kadınlar, art arda düzenlenen kalabalık mitingler ve artan kadın hakları dernekleri ile toplumsal yaşamın tüm alanlarında erkeklerle eşit haklara ve iş imkanlarına sahip olmak için mücadele vermiştir. Bu akımın savunucuları, daha fazla eğitim, sosyal hayata daha fazla katılım ve kadının aile içindeki konumunun iyileştirilmesi taleplerinde bulunmuştur. Birçok kadını etkileyen ve desteklerini alan bu etkinlikler, talep ve istekler geniş bir çerçevede yankı bulmuştur. Birinci dalga feministlerin erkeklerle eşit haklara sahip olma istekleri ile Birinci Dünya Savaşı'nın aynı döneme denk gelmesi, erkeklerle aynı kapasite ve yeteneğe sahip olduğunu göstermek isteyen kadınlarla, savaşın sebep olduğu ağır kayıplar karşısında takviye savaş gücü arayan ordunun taleplerini kesiştirmiştir (Akgül, 2011: 135-136). Kadın askerlerle yapılan röportajlarda bu eşitlik vurgusu ön plana çıkmaktadır. "Jandarma'ya Katılacak Kadınlara Eğitim Veriyor" başlıklı haberde, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı'nda takım komutanlığı yapan kadın Jandarma Teğmen'in ifadelerinde bu eşitlik vurgusu görülmektedir.

"...Eskiden sadece erkeklerin görev alanında olan jandarma gibi kolluk kuvvetlerinde, toplumda duyarlılığın artmasıyla beraber kadın personel sayısının da arttığına dikkati çekti". "Gören, kadın-erkek ayrımının yaşanmadığını belirttiği Jandarma teşkilatında personel olmanın bir yaşam tarzı olduğuna işaret etti". "Gören, asker olmak için doğduğunu ve başka bir meslek yapabileceğini düşünmediğini belirtti". "Mesleğimizde cinsiyet ayrımı yoktur. Yaptığımız iş kutsal bir görevdir. Bu iş, cinsiyet meselesi değil, memleket meselesidir. Aslanın dişisi de aslandır. Gören, vatani savunmanın imandan olduğunu ve zorluklar karşısında pes etmek gibi bir şeyin söz konusu olmadığını belirterek, "Eli

¹⁸ <http://www.jgnk.tsk/>.

hamurdan çok silah tutan kadınlarız biz. Temizliğimizi, hem dağda hem de evimizde yapabilecek güce ve kudrete sahibiz” dedi...”

Akgül (2011: 136) kadınlarının orduya katılmak istemelerine neden olan bir diğer faktör olan, aile ortamının etkisi ve bu ortamda silah ve savaşa karşı beliren ilgiden bahsetmektedir. Silahın yüceltildiği ve militarizmi topluma aşılmanın araçlarından biri olarak başarıya ulaşan film ve reklamların etkisinden bahseden Akgül; babasının anlattığı savaş anıları, kahramanlık hikayeleri ile büyüyen subay Eco'nun da orduya katılmasında James Bond filmlerinin büyük etkisi olduğunu aktarmıştır. Hildson bu faktörü, ailedeki kültürel yapının beslediği çocukluk hayalinin gerçekleştirilmesi olarak yorumluyor. Bu durum “Jandarma’ya Katılacak Kadınlara Eğitim Veriyor” başlıklı haberde açıkça görülmektedir.

“...Kadın olarak jandarma üniforması giymesiyle ilgili duygularını anlatan Jandarma Teğmen Ö. G., jandarma personeli olmanın çocukluk hayali olduğunu söyledi. Bu teşkilatta yer aldığı için kendisini şanslı olarak nitelendiren G., asker olmak için doğduğunu ve başka bir meslek yapabileceğini düşünmediğini belirtti...”

Kadınlarının orduya katılmak istemelerine neden olan bir diğer faktör de ekonomik nedenlerdir. Öğrenimlerine devam etmeleri, ailelerinin ekonomik nedenleri ile kesilen ya da üniversiteden mezun olduktan sonra iş bulamayan kadınlar için, ordu sürekli maaş, emeklilik imkanları ve yararlanacakları sosyal hizmetler açısından cazip hale gelmektedir. Ordu aynı zamanda kadınlar için kariyerlerini geliştirebilecekleri bir alandır (Akgül, 2011: 137). Türk Silahlı Kuvvetlerinde görev yapan kadın askerlerin büyük çoğunluğunun söz konusu ekonomik etmenler ve beraberinde getireceği iyi bir gelecek, iyi emeklilik şartları ve kurum içerisindeki akademik kariyer imkanları nedeniyle orduya girmek istedikleri Türk Silahlı Kuvvetleri’nde görev yapan kadın askerlerle yapılan informel görüşmelerdeki söylemlerinde de gözlemlenmiştir.

Sayılan nedenlerle orduya katılan kadınlar, hegemonik erkekliği tanımlamanın bir aracı olan askerlik eğitimi boyunca temel bir paradoks oluşturmaktadır. Kadınların ordudaki varlığı, savaşın ve askerliğin kadın işi olmadığını iddia eden militarist sistemin keskin bir ikilemine işaret eder. Kadınların orduya savaşçı rolleri ile dahil olmaları, cinsiyetçi dikotomileri geçersiz kılar. Bunların en önemlilerinden birini kadın-ev özdeşleştirilmesi oluşturmaktadır. Kadının anne, eş, sevgili olarak korunması gereken rolleri, savaş ve askerlik sırasında erkekleri “koruyan” savaşçı kimliğine adapte etmenin çok etkili bir aracını oluşturmaktadır. Elshtain (1987: 4-5), kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğe dayalı korunan-koruyucu ikilemine ilişkin analizinde, erkekleri “savaşçı ruhlar”, kadınları da korunan “güzel

ruhlar” olarak tanımlamıştır. Kadınlar erkekler için, uğruna savaşmayı, ölümü göze alacağı, evinde bekleyen güzel ruhlardır. Ancak, kadınların orduya dahil edilmesi ile, evinde bekleyen kadın figürü sarsılmakta, kadın-ev eşleştirilmesinin bütünlüğü bozulmaktadır (Akgül, 2011: 137-138). Ancak medyada kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde en çok “kadın-ev” eşleştirmesinin yapıldığı görülmektedir (Akgül, 2011: 137-138). “Jandarma’ya Katılacak Kadınlara Eğitim Veriyor” başlıklı haberde, Jandarma Teğmen Ö. G.’in ifadeleri dikkat çekmektedir.

“...Kadın astsubay öğrencilerimiz emir verilse Afrin'e koşarak gider”. Gören, kendisiyle aynı mesleği yapmak isteyen kadınlara şu tavsiyelerde bulundu: “Eğitimlerde başarılı olmak için ellerinden gelen en üst gayreti gösteren, disiplinli, mesleğine aşık, milli ruh ve bilinçte olan yaklaşık 400 aslan yürekli jandarma kadın astsubay öğrencilerimizle birlikteyiz. Yüreklere vatan aşkıyla çarpan bu kızlarımız, şu an emir verilse Afrin'e koşarak giderler, buna eminim. Bizler gibi bu mesleğe aşık yürekleri vatan aşkıyla yanan, hudutta gözünü kırpmadan canını vermeye hazır olan kadınlarımız varsa Jandarma Genel Komutanlığı'nın açtığı sınavlara başvuruda bulunabilirler...”

Durgun’un 2004 yılında “Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Subaylar” konulu çalışmasında, kadın askerlerin, orduda piyade, tank ve top gibi sınıflara, hava kuvvetlerinde uçan savaşçı ve bomba personeli, deniz kuvvetlerinde ise, deniz altılar ve savaş gemilerine dahil edilmedikleri anlatılmaktadır. Bu dışlamaya genelde kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıklar neden gösterilmektedir. Fiziksel özellikler askeri görevlerle yakından ilgilidir. Bu nedenle kadınlar destek ve ikmal birliklerinde istihdam edilmiştir. Bununla birlikte; feminist literatürde, fiziksel farklılıkların sözde bir bahane olduğu iddia edilmektedir. Kadın askerlerin çalıştığı yedek birliklerde üstlendikleri görevlere bakıldığında, bu bahanenin geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. I.Körfez Savaşı’nda kadın askerler, alışıl gelmişin dışında, hava silahları görevlisi, istihbarat ve iletişim uzmanlığı gibi görevleri yerine getirmiştir (2011: 139-140).

Durgun (2004), günümüzden (15) yıl önce yaptığı “Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Subaylar” konulu çalışmasında, kadın askerlerin, orduda piyade, tank ve top gibi sınıflara, hava kuvvetlerinde uçan savaşçı ve bomba personeli, deniz kuvvetlerinde ise, deniz altılar ve savaş gemilerine dahil edilmediklerini belirtmiştir; ancak geçen (15) yıl içerisinde kadınların hem global anlamda hem de Türk Silahlı Kuvvetleri’nde istihdam alanları genişletilmiş ve sıcak çatışma alanlarında, cephe içerisinde ve muharip alanlardaki görevlerde görünürlükleri artmıştır. Aynı şekilde Akgül (2001), günümüzden (9) yıl önce yaptığı “Cinsiyet ve Militarizm” konulu çalışmasında “Türk Ordusu’nda 2001 yılından beri, kadınların masa başı işlerde ve karargahlarda, destek ve ikmal birliklerinde istihdam edildiklerini” belirtmiştir; ancak geçen (9) yıl içerisinde kadın askerlerin ordunun hemen hemen her alanında aktif rol

aldıkları görülmektedir. Ege Ordusu Komutanlığı'na bağlı 57'inci Topçu Tugay Komutanlığı'nda göreve başlayan ve 1. Oerlikon Batarya Komutanlığı'nda istihdam edilen muharip sınıf kadın subay masa başı ve geri hizmet dışında orduda görev almıştır.

“...Yaklaşık 2 yıldır Ege Ordusu Komutanlığı'na bağlı 57'inci Topçu Tugay Komutanlığı'nda görev yapan 1. Oerlikon Batarya Komutanı Üsteğmen Ö. A., askerliğin kadınlara çok yakıştığını söyledi. Türkiye'nin birçok bölgesinde, Türk Ordusu'nda artık en az erkek silah arkadaşları kadar başarılı kadın subay ve astsubaylar görev yapıyor. Dünyada da Türk kadınlarını başarıyla temsil edenlerden kadın subay ve astsubaylar, toplumun genel algısındaki, geri hizmet denilen masa başı görevler yerine, kritik noktalarda kendilerini gösteriyor. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gözbebeği kadın subaylarından biri de Hava Savunma Üsteğmen Ö. A...”¹⁹

Çağımızın teknolojisi, beceri, refleks ve zihnin önem kazandığı bir teknolojidir. Modern ve donanımlı silahlar sayesinde kadınlar muharebe ortamında erkeklerle eşit katılma imkanı bulurken, aynı zamanda erkekler kadar iyi savaşma fırsatı bulup, savaşın kadınlar için olumsuz şartlarından korunabilmektedir. Bu iddiaya karşısındaki en önemli kanıt ise, kadınların yeni jenerasyon uçaklarda erkeklerden daha başarılı olduğudur (Akgül, 2011: 141-142). Kadın-erkek arasındaki fiziksel farklılıkları gittikçe artan bir ölçüde kapatan bu teknolojik kolaylıklar sayesinde kadın askerlerin savaş ve savunma alanında erkeklerle eşit katılım fırsatı elde ettikleri görülmektedir. Türk Silahlı Kuvvetlerinde görev yapan kadın savaş pilotuları mevcuttur ve sıcak çatışma alanlarına kadar girebilmektedir.

Kadınların orduya katılımının, geleneksel eşit olmayan cinsiyetçi tanımlamalar eşliğinde yürümesi, kadınlara farklı politikalar uygulanmasına, bu da eşitsiz iktidar ilişkilerinin tekrar tekrar üretilip, garanti altına alınmasına neden olmaktadır. Askeri eğitim sürecinde kadınlara ayrımcı politikalar uygulanmaktadır. Hildson'a (1995: 49-76) göre “erkek bedeninde bir asker olmak ile kadının bedeninde de asker olmak aynı şey değildir”. Militarist sistem askerliği, kadınlığın tam karşıtı olarak konumlandırırken, kadınların asker olarak nasıl değerlendirileceği sorunsalı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle kadınlar, ordu içi eğitim sürecinde hem bir asker, hem de bir kadın olarak iki kat daha denetlenip, disiplin altına alınmaktadır. Fiziksel güce dayandırılarak kadınlara erkeklerden daha hafif bir temel eğitim uygulanmaktadır. Bu noktada kadın askerler üzerinden, disiplin aracılığıyla itaatkar eril bedenler üretiminin yeniden cinsiyetlendirildiği görülmektedir. Erkeklerin daha sert cezalar alması, eğitimlerde kadınların daha uzun süre dinlendirilmesi, kadınlara savaşta hayatta kalma taktiklerinin öğretilmemesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Anlatılan bu

¹⁹ <https://www.haberler.com/ozlem-ustegmen-kimdir-Türk Silahlı Kuvvetleri-nin-gozbebeği-8236827-haberi/> (son erişim: 10.05.2019).

durumun aksine; İzmir'in Foça ilçesinde bulunan Jandarma Komando Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı'nda kadın askerler erkeklerle aynı şartlarda hiçbir ayırım gözetilmeksizin komando eğitimi almaktadır. Komando eğitimi alarak “komando okulunu birincilikle bitiren” 2018 yılı mezunu kadın Jandarma Teğmen S. C. “Komando Seher Bir İlke İmza Attı”²⁰ başlıklı haberde “...Bu mesleği yapmak isteyen bütün kadınların başarılı olacağına yürekten inandığını, kendisinin hayallerine kavuştuğu için çok mutlu olduğunu...” ifade etmiştir. Komando okulu gibi çok zor bir askeri eğitim süreci sonunda birincilik kazanan kadın subayın bu başarısı yukarıda anlatılan durumu çürütür niteliktedir.

Ordu içinde kadınlar üzerindeki kontrole neden olan bir diğer konu da kadınsı görüntü sorunudur. Kadınlara asker oldukları için eril değerler benimsetilmeye çalışılırken, diğer yandan da bir kadın olarak kadınsı özelliklerinin ön plana çıkarılarak, görünüş ve hareketlerinde kadınsılığın gösterilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Akgül, 2011: 146). Medyada kadın askerlerle ilgili yapmış olduğu haberlerde bu tezatı gözler önüne sermektedir. “Doğunun Kadın Komutanları” başlıklı haber söz konusu ikilemi destekler niteliktedir.

“...Saçıyla, makyajıyla ve elbette kadın olmanın gerektirdiği küçük ayrıntılarla birlikte yüzlerce erkeğin arasında iki çiçek gibiler. Duruşları yüzlerindeki ifade başka ama onların da ortak dile getirdikleri kararlılık aynı...”

Kanada Ordusu, 1942 yılında kadın askerler için hazırladığı gösterişli uniformaların sertlik, otorite, güç gibi eril özellikleri çok fazla yansıttığı düşüncesinden rahatsızlık duymuştur. 1944 yılında pantolon giyilmesi iznini sadece jip kullanıcılarına vermiştir. Araba kullanan diğer bütün kadın personele etek giyme zorunluluğu getirmiştir (Pierson, 1986: 37).

Militarist sistem, kadınları erkeksilikten uzaklaştırmak için bir yandan onları çekici kılacak uygulamalara başvurmakta ve onlardan bu çekiciliklerini kontrol etmelerini beklemekte ya da doğrudan kontrol altına almaktadır. Kadınsı görünüş ve tavırlar, militarist sistem karakteristiğinden biri olarak heteroseksüellikle de son derece uyumludur (Akgül, 2011: 148). Ekim 2014 tarihinde “www.hurriyet.com.tr” internet sitesinde yayınlanan “Komutan Hanım” başlıklı haber hem başlığı hem de içeriği bakımından bu durumu özetler niteliktedir.

“...Hem Disiplinliyim Hem De Makyajlı.” “Şırnak'taki Psikolojik Harekât Subaylığı'ndan tayin olan S. Y. disiplinden ve makyajdan taviz vermiyor...”

Kadınların orduya alınmaları, sadece ordu içinde ikilem ve karışıklıklara sebep olmamıştır. Ordudaki silahlı birliklerdeki kadın varlığı, toplumun bazı kesimlerinde cinsiyetçi rollerin değişeceği yönünde bir handikap yaratmış; kadınlık ve erkeklik değerlerini ortadan

²⁰ <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/06/30/komando-seher-55-yil-sonra-bir-ilke-imza-atti> (erişim tarihi: 30.04.2019)

kaldırabilecek bir tehdit olarak algılanmıştır. Kadınların ordu içindeki istihdamı, geleneksel toplumun eve bağımlı kadın idealine ters düşmektedir. Bu noktada ordu otoritesi üzerindeki toplum desteğinin azalmasını istemez ve toplumu endişelerinden kurtarmanın bir aracı olarak medya organlarını kullanır (Pierson, 1986: 33).

Askerlik hizmeti erkeklere güçlü, sert, otoriter, savaşçı, cesaretli olmaları gibi eril değerler yükleyip, “gerçek bir erkek” yaratmayı amaçlar. Bu durum kadınlar için farklıdır, askeri hayatın kadınlıklarından hiç bir şey yitirmemesi için çaba gösterilmektedir. Kadınların ordudaki varlığının, erkek egemen cinsiyetçi iktidar düzenini değiştirerek, bağımlı olarak tanımlanan kadınları erkeklerden bağımsız hale getirmesinden duyulan endişeler, mizah ve karikatürlerde resmedilmiştir. 1945 yılında Popüler bir Kanada dergisinde, “evde, bir elinde temizlik bezini tutan, bulaşık önlüğü giymiş bir erkek, üniforma içinde kapıdan giren ve çamurlu postallarıyla erkeğin temizlediği yerlere basan karısına öfkeyle bakarken resmedilmiştir” (Akgül, 2011: 150-151). Aşağıda kadın askerlere “kadınlık değerlerinin hatırlatıldığı” ve “erkek ve kadın arasındaki farklılıkların belirginleştirildiği” örneklere yer verilmiştir.

Şekil 3.1 Kadınlar Asker Olursa

Kaynak: <http://caferyuzbasi.blogspot.com/2015/07/kadinlar-asker-olursa.html> (erişim tarihi: 01.05.2019)

Gelişen teknoloji ile birlikte, geçerliliği pek kalmayan fiziksel farklılıklar bahanesi yerine bugün daha çok hamilelik bir sorun olarak kullanılmaktadır. Kadın askerlerin bu dönemlerde mesleklerinden ayrı olmasının iş gücü kaybına neden olacağı düşünülmektedir. Problemin temelini cinsiyetçi sistemin kadına biçtiği rol oluşturmaktadır. Çocuğa bakmayı, büyütmeyi kadının görevi olarak kodlayan sistem, kadının meslek hayatını da şekillendirmeye devam etmekte, bu süreçte babanın rolü sorgulanmamaktadır. Cinsiyetçi bakış açılarının kuralları biçimlendirdiği bir alanda kadınların eşitliğinden söz etmek imkansızdır. Çocuk bakımı ile ilgili gerekli izinler dönüşümlü olarak babaya da verilebilecekken bu gerçek göz ardı edilmektedir. Bu kurala bağlı oluşan önyargı kadınlarda ikilem yaratmakta, birçok kadın çocuğu ile işi arasında kalmakta, bu psikolojik baskı da verimini düşürücü bir etki yaratmaktadır (Akgül, 2011: 153). Kadın askerlerin hamile kalmalarıyla ilgili sorunsal aşağıdaki karikatür örneğinde açıkça görülmektedir.

Şekil 3.2 Kadınlar Asker Olursa

Kaynak: <http://caferyuzbasi.blogspot.com/2015/07/kadinlar-asker-olursa.html> (erişim tarihi: 01.05.2019)

Kadınların toplumsal önyargıları aşarak orduya katılmaları, kadınların eşitliği adına önemli bir adım ya da pek çoğu içinde cinsiyet normlarını altüst edecek bir tehdit olarak algılansa da, bu gelişme kadınların militarizasyonunu kuvvetlendirebilir. Orduya katılan kadın askerlerde erkeğin kadın üzerinde otoritesini onaylayan cinsiyetçi sistemi yok etmeye yönelik, bu dengesiz ilişkileri değiştirmeye dair bir çaba ve düşünce görülmemektedir. Onların eleştirileri dışlayan, ötekileştiren sisteme değil, tam tersi bu sistemle erkekler kadar bütünleşmelerine engel olan bariyerlerdir (Akgül, 2011: 154-155). Kadın askerlerin söylemlerinde de bu durum açıkça görülmektedir.

3.2. Dünyada Ordularda Kadın Askerler

Çalışmanın bu kısmında dünya ordularındaki rolleri son derece önemli olan ve yeri hep tartışılan kadın askerler mensup oldukları orduların içerisindeki konumları ile değerlendirilmiştir.

Kadınlara cephede aktif görev veren ülkeler arasında Yeni Zelanda, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Norveç, İsrail ve İsviçre gösterilebilir. İngiltere, kadınları özellikle topçu görevleri için görevlendirirken, ABD genellikle savaş pilotu olarak kullanılmaktadır²¹. ABD, Kanada ve İsrail gibi ülkelerde kadınların silahlı kuvvetlerde sıcak çatışma gerektiren görevlerde yer aldıkları görülmektedir. Türkiyede' de savaş pilotu kadın askerler vardır. Fiziki testleri geçen kadınların muharebe görevlerine katılmalarına izin veren ülkeler; Avustralya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İtalya, İsviçre, Almanya, Yeni Zelanda, Norveç, İsrail, İsveç, Sırbistan ve İsrail'dir²².

Günümüzde A.B.D Ordusu'nda kadınlar, çatışma rolleri dışında bütün görevlere dahil edilen kadın askerler (Akgül, 2011: 151) genellikle savaş uçakları ve gemilerde görev almaktadır²³. Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı Pentagon, 2012 yılında kadın askerleri cepheye yakın yerlerde görevlendirme kararı almıştır. Bu kadın askerlerin cepheye ön saflarda savaşmasa da, daha tehlikeli koşullar altında savaşacakları anlamına gelmektedir. Ancak, kadınların fiziksel olarak erkekler kadar dayanıklı olmaması ve kadın varlığının cepheye düzeni bozacağı düşünüldüğünden, ABD kadınların cepheye ön saflarda görev yapmasına ve savaşmasına izin vermemektedir. Kadınların tank operatörlüğü ya da sağlık personeli görevlerini cepheye yakın yerlerde yerine getirmekte, savaşta aktif rol almamaktadır. ABD ordusunun yaklaşık yüzde 15'ini oluşturan kadın askerler, bu değişikliklerin cinsiyet eşitsizliğini devam ettirdiğini, kadın erkek eşitliğine herhangi bir katkısının bulunmadığını savunmaktadır. Erkeklerle aynı yerde yaşamak zorunda olmaları ve bu durumdan kaynaklı olarak uğradıkları cinsel taciz ABD ordusundaki kadınların en büyük sorunlarından birini oluşturmaktadır²⁴.

Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin çeşitli kademelerinde 45 bin kadın asker görev yapmaktadır²⁵. Birinci Dünya Savaşı'nda çok sayıda kayıp verilmesi nedeniyle orduya psikolojik destek vermeleri için kadın taburu kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşında 1 milyondan fazla kadın cephe saflarında görevlendirilmiştir. Kadınlar makineli tüfek, keskin

²¹ <https://www.haberler.com/japonya-kadin-askerleri-cepheye-surecek-438558-2-haberi/> (erişim tarihi: 21.04.2019)

²² <http://www.radikal.com.tr/dunya/kadin-postallar-cepheye-1065066/> (erişim tarihi: 21.04. 2019).

²³ <https://www.ensonhaber.com/dunyanin-kadin-askerleri-2011-10-02.html> (erişim tarihi: 16.04.2016)

²⁴ <https://t24.com.tr/haber/abdde-kadin-askerler-cepheye-gonderilecek,196912> (erişim tarihi: 21.04.2019)

²⁵ <https://tr.sputniknews.com/foto/201903071038080889-rusya-kadin-askerler-harp-okulu-pilot-egitimi-rus-ordusu/> (erişim tarihi: 21.04.2019)

nişancı ve tank birliklerinde görev almışlardır²⁶. 2012 yılında Rusya Parlamentosu'nda bir grup milletvekili, gönüllü Rus kadınların askere çağırılması ile ilgili yasa teklifi hazırlığı içerisine girmiştir. Erkeklerde olduğu gibi, kadınlar 18 yaşına girdiklerinde kadınlara askerlik görev kağıtlarının ulaştırılacağı, ancak kadınların göreve gidip gitmeyeceklerine kendilerinin karar vereceği bir süreçten bahsedilmektedir. Bununla birlikte, kadınların ağır işlere ve silahlı görevlere kesinlikle getirilmemeleri gerektiğini savunanlar da olmuştur. Askeriyenin erkek gücü olduğu, kadınların iyi korunmaları gerektiği, aksi halde üremenin olmayacağı, bu durumun ülke nüfusuna olumsuz katkıları olabileceği değerlendirilmiştir. Gönüllü askerlik uygulaması ile 50 bin kadının daha orduda istihdam edilmesi planlanmaktadır²⁷.

Alman Ordusu'nda kadın askerler genellikle topçu birliklerinde ve uçaksavar birliklerinde görev yapmaktadır. Almanya 1955 yılında NATO ülkeleri arasında en muhafazakar olan ordulardan birini kurmuştur. Almanya kadın askerlerin ordudaki sayılarının fazla olması nedeniyle erkeklerden ayırmama konusunda NATO içinde öne çıkan ülkelerden biridir²⁸. Almanya'da kadınların %75'nin tıp ve müzik birliklerinde görevlendirilmesini adil bulmayan mahkeme konuyu Federal Anayasa Mahkemesine bildirmiştir. Mahkeme, uygulamayı, vatandaşın eğitimine ve yeteneğine göre istediği mesleği seçme hakkını veren, bu konuda kadın-erkek ayrımı belirtmeyen Anayasa'ya aykırı bulmuş ve Alman Ordusu'ndan gerekli düzeltmeleri yapması istenmiştir (Akgül, 2011: 152).

İngiltere ise, 1992 yılında Kraliyet Ordusu Kadın Birliklerini kaldırmış ve tamamen İngiliz Ordusuna dahil etmiştir. Hava kuvvetleri kadınların sayılarının en fazla olduğu birliktir (Akgül, 2011: 151-152). Ordu tarihinde kadın savaşçıların önemli bir yeri vardır. İngiltere'yi MS 62 yılında işgal eden Romalılara karşı savaşan Kraliçe Boudica en bilinen örneğidir. 1776 Amerikan Bağımsızlık Savaşında 5000 kadının bulunduğu tahmin edilmektedir. Çoğunluğu subay ve asker eşi olan bu kadınlar içinde aşçı ve hemşireler bulunmaktadır. Kraliçe II. Elizabeth sembolik olarak tüm orduların başkomutanıdır. 2. Dünya Savaşı'nda 600 bin kadın asker hava, kara ve deniz operasyonlarında yer almıştır. 1992 yılında kadınlar özel birlikler bünyesinden çıkartılarak erkeklerle eşit şartlarda görevlendirilmiştir²⁹. Piyade olarak cephede aktif sıcak çatışmaya giremeyen ve daha çok tank topçusu gibi görevlerde yer alan kadınların 2016 yılında çatışma içeren görevleri üstlenmesine yönelik yasak kaldırılmıştır. İngiltere Ordusu, 2018 yılında kadın vatandaşlarına ilk kez sahada sıcak çatışma gerektiren görevlere de başvurabilme hakkı tanımıştır. Bu durum silahlı kuvvetlerin, bireylerin cinsiyetlerine değil

²⁶ <http://www.radikal.com.tr/dunya/kadin-postallar-cepheye-1065066/> (erişim tarihi: 21.04.2019)

²⁷ <https://www.sabah.com.tr/dunya/2012/12/21/rus-kadınlar-askere-gidiyor> (erişim tarihi: 21.04.2019)

²⁸ <http://www.radikal.com.tr/dunya/kadin-postallar-cepheye-1065066/> (erişim tarihi: 21.04.2019)

²⁹ <http://www.gazetevatan.com/kadinlarin-askerlik-yaptigi-ulkeler-hangileri--arti-detay-1191/?PAGE=4> (erişim tarihi: 21.04.2019)

sadece yeteneklerine bağılı olarak değerlendirileceğine işaret etmektedir³⁰. Burada, nüfusun yarısını oluşturan kadınları hayati görevlerden mahrum etmenin doğru olmadığı, silahlı kuvvetlerde kadınların erkeklerle eşit şartlarda görevlendirilmemelerinin olumsuzluk yaratacağı düşüncesinden hareketle kadınların sıcak çatışma gerektiren görevlere bulunma hakkının verildiği görölmektedir.

Kanada Ordusu'nda kadın birlikleri ve Kraliyet Hava Kuvvetleri'ndeki kadın tümeni II. Dünya Savaşı sırasında kurulmuştur. Kadınlar savaş sırasında çatışmaya girmeseler de her türlü görevi üstlenmiştir. Kanada Ordusu'nda kadınlar 1973 yılından beride barış görevlerinde yer almıştır. 1982'de kadın askerlere yönelik tüm kısıtlamalar kaldırılmıştır. Denizaltılar dışında bütün görevlerde yer alan kadınlar (ağır ekipman taşınmasından, paraşütle atlamaya, idari işlerden yemek pişirip çamaşır yıkamaya kadar) dışmanla doğrudan temas halinde bulunabilmektedir³¹.

Norveç, kadınların erkekler ile aynı şartlarda zorunlu askerlik hizmeti yaptıkları ilk NATO ülkesidir. 2014 yılında başlanan uygulama ile birlikte orduda görev yapan kadın askerler erkeklerle aynı koğuşta kalmaktadır. Norveçli kadın askerler, karma yaşamın savaş ruhunu güçlendirdiğini savunmaktadır³². Sağlık problemleri gerekçesiyle denizaltı birliklerinde kadınlara yer vermeyen ülkelerin aksine Norveç denizaltı birliklerinde kadınlara yer vermiştir (Moskos, 2000: 112). Norveç Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde bir kadın albaylığa terfi etmiştir. Norveç'te ilk defa bir kadın Savunma Bakanı görev almıştır. Norveç'te kadınlar, Kore, Orta Doğu, Bosna ve Kosova'da barış operasyonlarına katılmıştır. Belçika'da 1998 yılında ilk kez dokuz kadın mayın arama araçlarında görev almıştır (Moskos, 2000: 91-111-131-270).

İç savaş sırasında Kızılların Naiskaarti adı altında kadın birlikleri bulunan Finlandiya kadınların gönüllü olarak askerlik yaptığı ülkelerdendir. II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği ile Finlandiya arasındaki savaşta kadınlar cephe gerisi gerilla birliklerinde görev almıřtır³³.

Ukrayna ordusunda aktif görevlerde yer alan kadınlar ordunun yüzde 25'ini oluřmaktadır³⁴.

³⁰ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45982569> (erişim tarihi: 21. 04. 2019)

³¹ Akgül, 2011: 152; <https://www.ensonhaber.com/dunyanin-kadin-askerleri-2011-10-02.html> (erişim tarihi: 16.04.2016)

³² <http://www.eurovizyon.co.uk/magazin/kadin-ve-erkek-askerler-ayni-kogusta-uyuyor-h27936.html> (erişim tarihi: 21.04.2019)

³³ <http://www.milliyet.com.tr/Kadinlarin-askerlik-yaptigi-ulkeler-molatik-4214/? Sayfa =3> (erişim tarihi: 21.04.2019)

³⁴ <http://www.radikal.com.tr/dunya/kadin-postallar-cepheye-1065066/> (erişim tarihi: 21.04.2019)

Çin Halk Kurtuluş Ordusu dünyanın en büyük ordusu olarak bilinmektedir. 18 yaşını doldurmuş kadınların orduya katılması teoride zorunludur. Demografik nedenlerle orduya gönüllü katılımın fazla olması nedeniyle orduya katılım ile ilgili herhangi bir mecburiyet yasası çıkarılmamıştır. Kadın askerler genelde tıp, veterinerlik ve çeşitli teknik görevlerde orduda yer almaktadır. Çin ordusunda erkeklerle aynı eğitimi alan kadın askerler oldukça ağır bir eğitimden geçmektedir³⁵.

İsrail ordusunda askerlik kadınlara zorunludur ve kadına yönelik ayrımcı politikaların izlendiği bir yapı mevcuttur. Bu durumu doğrular nitelikte; son zamanlarda ordu personeline yapılan küçültmelerde ilk hedef kadınlar olmuştur (Akgül, 2011: 152). İsrail ordusunda askerlik kadınlara iki yıl zorunlu bir hizmettir. Kadınlar, aktif cephe görevlerinde ön saflarda savaş dahil bütün görevlerde yer almaktadır³⁶.

3.3. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Askerler

Çalışmanın bu kısmında geçmişten günümüze orduda ve Türk Silahlı Kuvvetlerinde görev yapan kadın askerler toplumsal cinsiyet bağlamında incelenecektir. Kadın askerlerin istihdam alanları, ordudaki statüleri ve toplumsal konumları tartışılmıştır.

Sosyo-kültürel değişikliklerin taşıyıcısı ve aktarıcısı durumundaki ordu, Türkiye’de Modernleşmeci/Batılılaşmacı ilerlemeler neticesinde meydana gelen sosyal ve kültürel değişim ve dönüşümlerin en açık şekilde görüldüğü kurum olmuştur. Ordu yeni siyasal yapılanmanın oluşumunda ve sosyo-kültürel yapının şekillenmesinde son derece etkili bir alandır. Türkiye’de tarihsel dönemlerin cinsiyet rolleri üzerindeki etkisinin en görünür olduğu alan ordudur (Eken, 2011: 18-23). Bu bağlamda toplumsal yapının şekillenmesinde bu kadar önemli bir role sahip olan bir kurum olması nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görev yapan kadın askerlerin toplumsal cinsiyet bağlamında ordudaki konumlarının ve toplumsal statülerinin incelenmesi önem arz eden bir durumdur.

Geçmişten günümüze değin erkeklere özgü bir alan olarak görülen ve erkek egemen bir örgütlenmeye sahip olan ordunun, gelenekselliğin çözülmesine ve modern toplumun kurulmasına verdiği destek sayesinde, dolaylı da olsa kadının toplumsal konumunun gelişmesinde önemli etkileri olmuştur (Eken, 2010: 23). Bu noktada Türk Silahlı Kuvvetlerinde “kadın olmanın taşıdığı anlama” vurgu yapılmaktadır.

³⁵ <https://www.ensonhaber.com/dunyanin-kadin-askerleri-2011-10-02.html> (erişim tarihi: 16.04.2016)

³⁶ <https://www.ensonhaber.com/dunyanin-kadin-askerleri-2011-10-02.html> (erişim tarihi: 16.04.2016)

3.3.1. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Personel Mevcudu

Yine medyadaki metinlerden ve haberlerden hareketle konuyu irdelediğimizde; Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın asker gücü her geçen gün artmaktaysa da sayısal anlamda erkek egemenliğinin devam ettiği görülmektedir. Genelkurmay Başkanlığının internet sitesinde 2017 yılında yapılan açıklamaya göre, Türk Silahlı Kuvvetlerinde 203'ü general ve amiral olmak üzere 359 bin 273 askeri personel bulunmaktadır. Buna göre Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinde 203 general ve amiral, 26 bin 278 subay, 64 bin 999 astsubay, 47 bin 570 uzman erbaş ile 16 bin 149 sözleşmeli er ve erbaş görev yapmaktadır. Yükümlü personel mevcudununun 204 bin 74 olduğu üç kuvvetteki askeri personelin sayısı böylelikle 359 bin 273'e ulaşmaktadır. Kuvvet komutanlıklarında istihdam edilenlerin yanı sıra Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığında görevli sivil memur ve işçilerle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin personel mevcudu 398 bin 513'e çıkmaktadır³⁷.

Jandarma'daki kadın subay sayısının 8 bine çıkarılması planlanmaktadır³⁸. Türk Silahlı Kuvvetleri ilerleyen süreçte kadın subay ve astsubay oranını %5'e kadar çıkarmayı hedeflemektedir. Bu da toplam 2000 kadın subay ve 4000 kadın astsubay demektir³⁹. Kasım 2018 verilerine göre, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na son 2 yılda alınan kadın öğrenci sayısına bakıldığında, yıllık bazda 32 kişi olduğu görülmektedir. Bu rakam, genel alımın yüzde 5'inden de daha düşük bir düzeye tekabül etmektedir. Kadın personel oranının yüzde 5'i geçmemesi, yalnız kara değil, tüm kuvvetler için geçerlidir. Jandarma Genel Komutanlığında 52 subay 776 astsubay olmak üzere 828 kadın subay görev almaktadır. Bu oran%1'e denk gelmektedir ve diğer kuvvetlerdeki gibi düşük seviyededir. Ancak Jandarma Genel Komutanlığının planı, komando sınıfı dâhil, sınıf ayrımı yapmaksızın kadın oranını hem subaylarda hem de astsubaylarda %10'a çıkarma yönündedir⁴⁰.

3.3.2. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kadın İstihdamını Arttırma Nedenleri

Çalışmanın bu kısmında Türk Silahlı Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığının bünyesindeki kadın asker sayısını arttırma nedenleri incelenmiştir.

Günümüzde artan teknolojik imkanlar, ulaşım sektöründeki gelişmeler ve bilgiye ulaşmadaki gelişen faktörler, suç ve suçlu profilini değiştirdiği gibi suçun oluşumunu ve

³⁷ https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/Türk_Silahlı_Kuvvetlerinin-personel-mevcudu-aciklandi/718727 (erişim tarihi: 10.05.2019)

³⁸ <https://www.kamupersoneli.net/askeri-personel/jandarma-daki-kadin-subay-sayisi-8-bine-cikarilacak-h40346.html> (erişim tarihi: 10.05.2019).

³⁹ https://www.cnnturk.com/video/turkiye/Türk_Silahlı_Kuvvetleri-personel-sayisi-aciklandi (erişim tarihi: 22.04.2019)

⁴⁰ <https://www.star.com.tr/guncel/turkiyenin-kadin-askerleri-haber-1411167/> (erişim tarihi: 10.05.2019)

işleniş biçimlerini de değiştirmektedir. Bu bağlamda, orduya ve özellikle Jandarma'ya tevdi edilen birçok görevin icrasında kadın personelin görevlendirilmesinin önemi artmaktadır⁴¹.

Türk ordusunun son yıllarda dünyada meydana gelen askeri, siyasi, ekonomik gelişmeler neticesinde görev yaptığı güvenlik ortamlarının değişmesi, profesyonelleşme stratejisi kapsamında zorunlu asker sayısındaki azalma gibi nedenlerle ordudaki kadın asker sayısını arttırma yönünde önemli adımlar atılmaktadır. Kadınların alışlagelmiş karargah hizmetlerindeki geri plandaki görevlendirme alanlarının dışına çıkılarak, sahaya yönelik daha aktif görevlere verilmesi konusunda önemli değişiklikler gözlemlenmektedir. Ordudaki kadın gücünü arttırmaya yönelik pratik nedenler yanında, ordunun toplumsal değişimi yakalama çabası önemli bir rol oynamaktadır. Türk ordusu düşük yoğunluklu çatışma ve uluslararası barışı destek ortamlarında “kadın yüzü” ile yerel halkla daha etkin bir iletişim kurma çabası içerisine girmiştir. “Yumuşak yüz” de gerektiren bu ortamlarda yerel halkla (özellikle kadınlarla) daha rahat iletişim kurabilmek ve başta sağlık ve eğitim alanlarında sivil-asker iş birliğini arttırmak için kadın personele ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle de kadın personel sayısının artması gerekmektedir⁴². Bu noktada Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi konjoktür hem içerde kendi halkıyla bütünleşmesi hem de dış ilişkilerinde NATO ve BM üyesi olması nedeniyle dünya siyasetindeki ve askeri alandaki varlığını batılılaşma politikaları çerçevesinde gösterebilmesi açısından kadın askerlerin hem içerde hem dışarıda Türkiye'yi ve Türk Ordusu'nu temsili önem arz etmektedir. Bahsedilen bu nedenlerle sayılarını arttırmak gibi bir strateji ile hareket edildiği görülmektedir. Bu amaç çerçevesinde kadın astsubaylar NATO Barış Gücü kapsamında birliklerinin bulunduğu Kosova, Bosna Hersek ve Afganistan gibi ülkelerde Türk Askeri Kamplarındaki nizamiyelerde emniyet görevlisi olarak yer almakta ve kışla hastanelerine tedavi amaçlı veya ziyaret amaçlı gelen kadınların üst aramalarını yapmaktadır. Kadın subaylar ise doktor, diş hekimi, eczacı, öğretmen gibi görevlerde yer almaktadır⁴³.

Türk ordusunda kadın gücünü, profesyonelleşme sürecinin getirdiği zorunlu askerlik sayısında azalmanın beraberinde getireceği sayısal açığı kapatma, ulusal ve uluslar arası alandaki politik ve askeri ihtiyaçtan doğan görünürlülüklerini arttırma yönündeki çabalar; “Türkiye’de kadınların kategorilerin dönüşümü, yeniden üretimi ve inşasında kullanılan ideolojik söylemlerin merkezinde yer alan semboller olarak ulusal sürece dahil edildikleri” (Walby 2000: 32, akt. Eken, 2010: 76) görüşünü destekler niteliktedir. Türk ordusu

⁴¹ <http://www.jgnk.tsk/>

⁴² <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/12/turkey-military-woman-power-personnel-increasing.html> (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁴³ <http://www.jgnk.tsk/>

cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’de modernleşmenin ve batılılaşmanın gereklerini yerine getirme konusunda daima öncülük eden bir kurum olma çabası içerisinde olmuştur. Bu nedenle toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde kendine öncülük eden bir rol üstlenmektedir. Bu noktada, orduda sayısı ve görünürlüğü giderek artan kadın gücü özellikle kırsal bölgelerde yaşayan nüfus için kadın eşitliği ve kadınların sosyal hayata daha etkin katılması açısından sembolik bir örnek teşkil etmektedir⁴⁴. Kadının ordudaki sayısal gücünün artmasının kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin değişiminde önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

3.3.3. Türk Modernleşmesi, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet

Türk toplumunda ordu kültürü, sosyo-kültürel yapıyı, yaşam biçimini ve toplumsal zihniyet örüntülerini biçimlendiren bir konumdadır. Ordu ve silahlı kuvvetler genelde erkek mesleği olarak kabul edilir. Bu tutum geçerliliğini korumakla birlikte Türk ordusu tarihten gelen özellikleri gereği ordu millet biçiminde adlandırılmaktadır. Bu noktada, milleti oluşturan sosyo-kültürel unsurlar ile ordunun işlev ve yapısı özdeşleşmektedir. Kadın ve erkek arasında bir ayırım gözetilmeksizin Türk milleti aynı zamanda hep birlikte bir ordu üyesidir. Bir meslek olarak kategorileştirilmesi sadece biçimsel bir sabitlemeden ibarettir (Vurucu, 2011). “Her Türk asker doğar” söylemi de konuyu özetler niteliktedir.

Çalışmanın araştırma konusu olan medyada kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde medya ve kadın askerlerin söylemlerinden de anlaşılacağı gibi “kadın asker olmak ve bu görevi profesyonel olarak yapmak” hem toplum hem de toplumun birer üyesi olan kadınlar için “gurur ve şeref duyulan” bir meslek olarak nitelendirilmektedir. “Komando Seher 55 Yıl Sonra Bir İlke İmza Attı” başlıklı haberde Teğmen S. C. ve babasının söylemleri anlatılan durmu özetlemektedir.

“...C., bu mesleği yapmak isteyen bütün kadınların başarılı olacağına yürekten inandığını, kendisinin hayallerine kavuştuğu için çok mutlu olduğunu söyledi. Kızının mezuniyet törenine katılmak için Burdur’dan gelen D.B., çok gururlandığını belirterek bütün kursiyerlerin vatan vazifesini layıkıyla yapacağını ifade etti...”

Modern öncesi dönemde askerlik erkeklerle özdeşleştirilen bir meslek olmakla birlikte savaşta bu durum ortadan kalkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun dağılıp döneminde ve milli mücadele döneminde kadınların vatan savunmasında oynadıkları roller dikkate alındığında millet açısından ordunun önemi ortaya çıkmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri

⁴⁴ <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/12/turkey-military-woman-power-personnel-increasing.html> (erişim tarihi: 20.04.2016)

Osmanlı İmparatorluğunun dağılışından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasına kadar devletin ve toplumun sürekliliğinde belirleyici bir rol oynamıştır. Ordu, sosyo-kültürel yapının bütün alanlarında düşünsel ve örgütleniş biçimi nokatasında ve standart eylemler örüntüsünün oluşması sürecinde etkin olarak yer almıştır (Vurucu, 2011). Atatürk kadın ve erkek arasında fiziksel güç bakımından bir farklılık olmadığını ve kadınların da askerlik yapabileceklerini savunmuştur. Atatürk'ün bu konudaki bakışı, Cumhuriyet döneminde toplumsal cinsiyet düzeninin temel biçimlendiricisi olarak milliyetçi söylemin içerdiği "ulus-asker anlayışı"nın bir göstergesidir (Altınay, 2016: 280). Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen örneği, hem sembolik olarak kadınlarda asker-ulusun parçası olduklarının hem de orduya bizzat katılmak anlamında kadınların da asker olabileceklerinin göstergesi olarak asker-ulus özdeşleştirmesinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Eken, 2010: 82). Akgül'ün (2010: 111) ifade ettiği şekliyle, kadın askerler Türkiye gibi ülkelerde, çoğunlukla, toplantılar, resmi törenler ve davetlerde estetik aracı olarak kullanılmaktadır. Türkiye 1955 yılında Harp Okullarına ilk defa kız öğrenci olarak dünyada bir ilke imza atmıştır. Çağdaş Türkiye'nin bu başarısını duyurmak ve bunu görünür hale getirmek için de davet, resmi balo ve yemeklerde asker kız öğrencilere yer verilmiştir. Kadınlar bir kez daha modernleşmenin bir aracı haline dönüşmüştür.

Bugüne kadar zorunlu askerlik uygulamasının sadece erkekleri kapsıyor olması günümüz toplumsal cinsiyet ideolojisinin bir uzantısı olarak hem asker-ulus söyleminin hem de geleneksel erkeklik söyleminin devam ettiğini göstermektedir. Bu noktada, asker-ulus söylemi, vatani savunma sahasında koşullar gereği bazen kadını bu alanda meşru gösterebilmektedir. Milli mücadele döneminde kadının cephede aktif rol alması, dönemin vatani korumak namusu korumakla eşdeğerdir hegemonik erkeklik söyleminden hareketle yeri geldiğinde kadınlar milli mücadele ve savunma alanlarında rol almakta ve bu koşullara özgü bir cinsellik anlayışı sergilemektedir. Bu durum Orta Asya Türk Kültüründe var olan eski asker-ulus anlayışının yeniden doğal bir süreçle günümüz toplumuna aktarılması olarak nitelendirilebilir (Eken, 2010: 82-83).

Geçmişten günümüze kadınların ordudaki varlıkları araştırıldığında, savaş alanında aktif görevlerde istihdam edildikleri, Kore, Vietnam ve Körfez Savaşlarında, Afganistan ve Irak'ta muharip veya diğer sınıflardan sıcak çatışma alanlarında görev aldıkları değerlendirildiğinde, kadınların askeri alandaki varlıkları çeşitli araştırmaların yapılması gereğini doğurmuştur. Eken (2010: 88), yapılan araştırmalarda özellikle üzerinde durulan konuların, kadınların görev alanlarında kadın olarak yaşadığı güçlükler ve bu güçlüklerin çözüm yolları olduğunu saptamıştır. Çalışmada kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde,

kadınlara sorulan sorular Eken'in bulgularıyla örtüşmektedir. Bu durum toplumdaki kadına yönelik önyargılarla birebir çakışmaktadır. Çünkü toplumdaki genel kanı askerliğin erkek işi olduğudur. Kadın nasıl olur da annelik, eş, ev içi rollerini bırakır da askerlik gibi zor olduğu düşünülen bir mesleği yapabilir düşüncesiyle hareket edilmektedir.

3.3.4. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kadın Asker İstihdamının Tarihi Süreci

Kadınların orduya katılmaları, toplumsal alt ve üst yapıdaki gelişmeler ile değişmelere paralel olarak yaşanmıştır. Kadınların orduya alınmaları için ilk deneme, Kadın Birinci İşçi Taburu kurularak 100 yıl önce 1.Dünya Savaşı şartlarında Osmanlı İmparatorluğunda gerçekleştirilmiştir (Hürkan, 2016: 1).

Kadın askerler özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında muharebelere katılmıştır. Kadınlar doğrudan savaş alanında ya da savaşa destek verici görevlerde bulunmuştur (İnanç ve Hatipoğlu, 1998: 312). Türkler'in İslamiyeti kabul edilişinden yakın tarihimize kadar kadınlar vatan için grup olarak hareket etmelerinin yanı sıra ferdi olarak da kahramanlıklar göstermiştir. Osmanlı-Rus Savaşında Nene Hatun ve Kara Fatma, Milli Mücadele döneminde Süreyya Sülün Hanım, Balta Köy kadınları, Fatma Seher Hanım, Klavuz Hatice, Binbaşı Ayşe, Asker Saime isimleriyle bilinen ve bunlardan başka birçok kadın vatan savunmasında önemli saflarda yer almıştır (Mısırlıoğlu, 1977: 79). Yakın tarihimiz incelendiğinde, aynı şekilde kadınların toplu halde hareket ederek cemiyetler kurduğu, mitingler düzenlediği, bireysel olarak da vatan savunmasında aktif rol oynadıkları birçok örneğe rastlamak mümkündür (Eken, 2010: 89). Kadınların ordudaki toplu ve bireysel görevlerdeki rolleri "her Türk asker doğar" söylemini ve "ordu- millet" ilişkisini destekler niteliktedir. Kara Fatma orduda geçerli olan en ast rütbe olan "onbaşı" rütbesiyle görev almış, "üsteğmen" rütbesine kadar yükselmiştir. İstiklal madalyasını ve üsteğmenlik rütbesini katıldığı savaşlardaki başarıları sonucu elde etmiştir. Bu noktada Kara Fatma, kadınların cephe saflarında erkeklerle aynı şartlarda ve birlik komutanı olma vasfıyla savaşıma becerisine sahip olduğunu destekler nitelikte bir örnektir.

Tarihsel süreçte, barış zamanlarında kadınların orduda bir meslek grubu oluşturdukları görülmemektedir. Cumhuriyet döneminde orduya kadın subayların alınışı 1955 yılında gerçekleşmiştir. 1955 yılına kadar Türkiye'de herhangi bir şekilde askeri teşkilatlarda kadınların subay olarak istihdam edildiği görülmemiştir. Harp Okullarına kadınların alınışı 1960'larda sonlandırılmıştır. Profesyonel anlamda hemşire, doktor, öğretmen, biyolog, eczacı, diyetisyen ve fizyoterapist gibi çeşitli meslekler dallarından kadınların orduya subay olarak katılışları, 1982'den itibaren gerçekleşmiştir (İnanç ve Hatipoğlu, 1998: 313)

Türk Ordusu'nda zorunlu askerlik uygulaması sadece erkekler için geçerlidir. Ancak kadınlar rütbeli personel adı altında subay ve astsubay olarak profesyonel anlamda orduda istihdam edilmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında geçmişten günümüze kadın subayların ordudaki statü ve istihdam alanları anlatılmıştır.

3.3.5. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Subaylar

Çalışmanın bu kısmında öncelikle Türk Silahlı Kuvvetlerindeki varlıkları yarım asrı aşan bir zaman diliminde süregelen kadın subaylar ele alınmıştır. Kadın astsubaylardan önce kadın subaylara yer verilmesinin nedeni kadın astsubayların ilk olarak 2003 yılında Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde orduya katılmalarıdır. Burada ilk önce “subay ve astsubay” nedir, aralarındaki fark nedir, kadın bir subay ve astsubay ile aynı statüdeki erkekler arasında herhangi bir fark var mıdır, soruları tartışıldıktan sonra, tarihsel süreçte kadın subayların orduya katılım süreçleri anlatılmıştır ve orduda istihdam edildikleri görevler toplumsal cinsiyet bağlamında tartışılmıştır.

Subay: Hususi kanuna göre Silahlı Kuvvetlere intisap edilen asteğmeden mareşale (Büyük Amirale) kadar rütbeyi haiz olan askerdir. Astsubay: Hususi kanuna göre Silahlı Kuvvetlere katılan astsubay çavuştan astsubay kıdemli başçavuşa kadar rütbeyi haiz olan askerdir (211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu).

10 Ocak 1961'de yürürlüğe giren Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nda yer alan subay ve astsubay tanımlamalarından da anlaşılacağı üzere ve bu kanunun uygulama usul ve yöntemlerinin yer aldığı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu Yönetmelik ve Yönergesine göre kadın subay ve kadın astsubaylarla ilgili farklı bir tanımlama yapılmamaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu yayınlandığı 1961 yılı dikkate alındığında 1955 yılında kadınların ordudaki istihdam süreci başlatılmış, ancak 1960 yılında kadınların askeri okullara alımı durdurulmuştur. Kadınların tekrar orduya alınışları 1992 yılında başlatıldığında aynı kanun yürürlükteydi ve kadın subayların statü, istihdam, görevlendirme ve özlük haklarına ilişkin herhangi düzenleme kanuna aktarılmamıştır. Bu durum kadınların erkeklerle aynı şartlarda orduda yer aldıklarını göstermektedir. Kadın astsubaylarla ilgili olarak, kadın subay ve astsubayların statü, istihdam, görevlendirme ve özlük haklarına ilişkin 2009 yılında “Bayan Subay ve Astsubayların İstihdam, Görevlendirme ve Özlük Haklarına İlişkin Bilgi Broşürü” yayınlanmıştır. Bu broşür son yıllarda ordudaki kadın istihdamının artmasının neticesinde oluşturulmuş bir broşür niteliğindedir.

1960 yılında kadınların askeri okullara alınımının durdurulmasını, her yıl tüm kuvvetlere (Kara, Deniz, Hava, Jandarma) kabul edilen kadın subaylar için 1985 yılında GATA

bünyesinde yüksekokul açılması, 1988 yılında Tıp Fakültesi ve 1992’de Kara, Deniz ve Hava Harp Okullarına kız öğrenci subayların katılımı izlemiştir. 1996 yılına kadar muharip sınıflarda görev almayan kadın subaylar karargah birimlerinde, geri hizmetlerde yardımcı sınıf olarak olarak adlandırılan hizmetlerde bulunmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri harp okullarına muharip sınıf kadın subay alımı ilk olarak 1992 yılında gerçekleşmiştir (Eken, 2010: 90-91). Askeri liselere ise kadın subay alımı yoktur. Uygulamada muharip sınıf kadın subayların büyük bir çoğunluğu mezun olduktan sonra yardımcı sınıf kadrolarına geçirilseler de son zamanlarda az da olsa muharip görevler üstlenen kadın subaylar da vardır.

926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununa göre kadın subaylar erkek subaylarla aynı haklara sahip olduklarından, rütbe terfiinde farklılık bulunmamaktadır. Halen Türk Silahlı Kuvvetleri’nde en yüksek rütbeli kadın subay kurmay albay rütbesinde olup, Türk Silahlı Kuvvetleri’nde henüz general olan kadın subay yoktur. Kadın Albaylar genelde karargâhta görev yaparken, üst subay rütbesindeki kadın subaylar kıtalarda komutanlık görevlerini üstlenmektedir. Teğmen, Üsteğmen ve Yüzbaşı rütbesindeki kadın subaylarsa eğitim birlikleri dâhil tüm birimlerde görev almaktadır. İçlerinde İlçe Jandarma Komutanlığı yapan kadın subaylar da bulunmaktadır⁴⁵. Anlatılan bu istihdam durumu; kadınların kısıtlı sayıda da olsa ordu içindeki görevlendirmelerinin; erkeklerle eşit görev şartları altında olması, ordu gibi maskülen ve eril iktidarın egemen olduğu bir alanda kadın varlığını toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında destekleyen ve kadının toplumsal konumunu cinsiyet eşitsizliği noktasında olumlu yönde geliştirecek bir uygulama olarak değerlendirilmektedir.

Cumhuriyet döneminde orduya kadın subayların alımı 1955 yılından itibaren başlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri kadın subayları bünyesine katarken erkeklerde aranan sağlık şartlarına ek olarak “bakire olmak” şartını koymuştur. Bu şartın yanında Türk Silahlı Kuvvetleri, özel yönetmelik ve maddeleriyle; kız öğrenciler, makyaj yapamazlar, koku kullanamaz, okul dışında kız öğrenciler şüphe çekici yerlerde dolaşamaz, kendi yakını olmayan erkek arkadaşlarla gezemezler gibi kurallar koyulmuştur (Hürkan, 2016: 1-2).

Günümüzde “211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği”, “Bayan Subay ve Astsubayların İstihdam, Görevlendirme ve Özlük Haklarına İlişkin Bilgi Broşürü”nde kadın askerlerin saç tuvaleti, makyajı gibi konularda benzeri kurallar geçerliliğini korumakla beraber, “bakirelik” şartı gibi cinsiyetçi bir kural yoktur. Kendi yakını olmayan erkek arkadaşlarla gezemez kuralı toplumsal cinsiyet normları doğrultusunda kadını namus kuralları çerçevesinde kısıtlayan bir kural olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve kadınlık değerlerinin eril iktidarın söylem ve kuralları üzerinden tanımlandığı ve kısıtlar

⁴⁵ <http://www.jgnk.tsk/>

koyulduğu bu dönemle günümüzü karşılaştırdığımızda katı denebilecek nitelikteki kuralların varlığı yeni kanun, yönetmelik ve yönergelerde bulunmamaktadır. Bu da tarihsel süreçte kadının Türk Ordusu içerisindeki varlığının benimsendiğini ve geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının yumuşadığını göstermektedir.

Türk Silahlı Kuvvetleri tarihinde general rütbesine çıkan kadın bir asker olmamıştır. 2001 yılında ilk kez bir kadın subayın general olma fırsatı doğmuştur. Ancak askeri şûrada terfi ettirilmemiştir. 2009 yılında ise iki kadın subayın Genelkurmay Başkanlığı'na kadar yükselbilmesi için bir şans doğmuştur. Akademisi sınavlarını kazanan bu iki kadın subay akademiden kurmay olarak mezun olma hakkı elde etmiştir. Bu kadın subaylar Tuğgeneralliğe terfi ederse, 2036'da orgeneral olma şansı doğacak, 2040'ta Kara Kuvvetleri Komutanı, 2042'de Genelkurmay Başkanı olabilme şansları doğacaktır. Günümüzde kadın kurmay subaylar kritik karargah görevleri ve NATO görevlerinde yer almaya başlamışlardır. Örneğin, Türkiye'nin ilk kadın firkateyn komutanı olmak isteyen Denizci Kurmay Subay İngiltere'de askeri ataşelik görevi yapmıştır. Bir başka kurmay subay da hava ulaştırma filosunu komuta eden ilk kadın filo komutanı olarak görev yapmıştır⁴⁶.

2000 yılında Kanada'da yapılan "Mapple Flag Tatbikatı'na" F-16 uçağıyla katılan kadın pilot okyanus (Atlas Okyanusu) aşan ilk kadın savaş pilotu unvanına sahiptir⁴⁷. Türkiye'nin ilk kadın jandarma helikopter pilotu Ankara'da bulunan Jandarma Havacılık Okulu'nda "UH-60 Skorsky helikopteri" uçuş öğretmenliği yapmıştır⁴⁸.

Orduda üst düzey yöneticilik kadrolarında görev yapan Hava Kuvvetleri Komutanlığında görev yapan kadın subaylardan bir diğeri, Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde genel müdür statüsünde görev almıştır. Askeri yargı görevlerinde yer alan kadın subaylar, Askeri Yargıtay Üyesi olarak orduda yer almaktadır. Yine bir üst düzey görev olarak nitelendirebilen "İlçe Jandarma Komutanlığı" görevine, Jandarma Genel Komutanlığının ilk harp okulu mezunu kadın subaylarından biri 2005 yılında Ankara, Beypazarı ilçesine atanarak Türkiye'nin ilk kadın "İlçe Jandarma Komutanı" olmuştur⁴⁹.

Kara komando subaylar Tunceli'de konuşlu 4'üncü Tugay Komutanlığı'nda görev almıştır⁵⁰.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda gemide konuşlandırılan helikopterde görev yapan kadın pilotlar bulunmaktadır. Kadın muhabere subayları, hem geminin diğer gemilerle iletişimini sağlamakta hem de sevk ve idareden sorumlu vardiya subayı olarak görev

⁴⁶ http://www.cnnturk.com/Türk_Silahlı_Kuvvetlerida-kadin-gucu342 (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁴⁷ <http://kokpit.aero/burcu-arpaci-f16-pilotu> (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁴⁸ http://www.cnnturk.com/Türk_Silahlı_Kuvvetlerida-kadin-gucu342 (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁴⁹ http://www.cnnturk.com/Türk_Silahlı_Kuvvetlerida-kadin-gucu342 (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁵⁰ <http://www.haberturk.com/galeri/diger/438583-komandonun-4-kadin-kartali> (erişim tarihi: 20.04.2016)

yapmaktadır. Sualtı silahları subayı denizaltı tehditi olduğunda geminin sualtı silahlarının kullanımından sorumludur⁵¹.

Kadın subayların ordudaki statü ve görevlendirmelerini toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirdiğimizde, üstlenmiş oldukları görev ve sorumlulukların büyüklüğünün ordunun erkek egemen yapısını ve eril iktidar söylemlerini kadınların lehine değiştirebileceği düşünülmektedir. Kadınların maskülen bir alan ordudaki bu denli önemli görevleri üstlenmeleri kadının kamusal alandaki gücüne güç katacak seviyededir. Kadının özel alandaki cinsiyet rollerinin tamamen dışına çıkıldığı ve toplumsal konumunu her anlamda güçlendiren ve eşitsiz cinsiyet ilişkilerine dayanan ataerkil düzenin tam da karşısında yer alan bu konumuyla temsili kamusal alanın diğer alanlarında da görünür nitelikte olmalıdır.

3.3.6. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Astsubaylar

Jandarma Genel Komutanlığı ilk kez 2003 yılında (25) kişi ile sözleşmeli kadın astsubay (muharip sınıf) istihdamına başlamıştır. Muharip; harp eden, savaşıyor, savaşçı demektir. Kadın astsubaylar erkeklerle aynı şartlarda askeri eğitim sürecinden geçmektedir. Kadın astsubaylar, askeri eğitimlerinin yanı sıra aile içi şiddetin önlenmesi ve şiddet mağduru kadınların korunması konusunda da uygulamalı eğitimden geçirilmektedir. Jandarma Genel Komutanlığı, şiddet mağduru kadınların korunması ve sorunlarını kolluk güçlerine rahatça anlatmaları amacıyla kadrosundaki sözleşmeli kadın astsubay sayısını arttırmayı hedeflemektedir⁵². Ordunun toplumsal bütünleşme açısından bünyesine almış olduğu görülen kadın astsubaylar, bu yönleriyle statüleri gereği kadın subaylardan ayrılmış durumdadır.

Kadın astsubaylar öncelikli olarak İlçe Jandarma Komutanlıklarının Merkez Karakollarında Asayiş Tim Komutanı, Jandarma Komanda Özel Asayiş Timlerinde Unsur Komutanı, kadın mahkum ve tutukluların yer aldığı cezaevlerinde kadın mahkum ve tutukluların sevk ve nakillerinde, koğuş ve üst aramalarında, karargahta; istihbarat ve kaçakçılıkla mücadele şube müdürlüklerinde unsur komutanı, olay yeri inceleme timlerinde tim komutanı, Jandarma kriminal laboratuvarlarında laborant, Jandarma Bando Komutanlığında solist ve enstrümantal olarak görev almaktadır. Jandarma Gücü bünyesinde atış takımında havalı silahlar atıcılığında, oryantirik takımında ve atlı birliklerde sporcu kimlikleriyle de görev almaktadır.

Kadın astsubaylar adli, mülki ve idari görevleri dışında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve Jandarma Genel Komutanlığının görünen yüzü olarak şehit cenazelerinde şehit ailelerine

⁵¹ <http://www.denizhaber.com.tr/turk-savas-gemisinde-kadin-olmak-haber-49000.htm> (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁵² <http://www.jgnk.tsk/>

destek olmakta ve şehit ailelerinden sorumlu astsubay olarak görevlendirilmektedir. Bunun yanında anneler günü, dünya kadınlar günü, dünya engelliler günü gibi özel günlerde, huzur evlerini ziyaret faaliyetleri gibi pek çok faaliyette bulunmaktadır. Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele kurslarında eğitim gören kadın astsubaylar, çocuk ve kadın kısım amirliklerinde aile içi şiddetle mücadele ve şiddet ve cinsel istismara uğrayan çocukların sorunları ile ilgilenme görevlerinde yer almaktadır. Kurs boyunca şiddet mağduru kadınların, sorunlarını kolluk güçlerine rahatça ifade edebilmelerini sağlayacak yaklaşımları öğrenen kadın astsubaylar, görev yapacakları il ve ilçe jandarma komutanlıklarının asayiş timlerinde, şiddet mağduru kadınlara gerektiğinde nasıl sığınma ve koruma sağlayacakları konularında da eğitilmektedir⁵³. Bu görevlendirmeler uygulamada kadın astsubayları kadın subaylardan ayırmaktadır. Kadın subaylar karargah ve kurumlarda yönetici pozisyonundaki görevlerde yer alırken kadın astsubaylar daha çok sahada toplumla bütünleşme ve vitrin görevlerinde yer almaktadır.

Jandarma bünyesinde kadın personelin görev yapmasının özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kadınların kolluk güçlerine sığınmasına ve sorunlarını açmasına önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Şiddet mağduru kadınların, jandarma karakollarında kadın personelle karşılaştıklarında güven kazandıkları ve daha rahat hareket ettikleri, bu sayede aile içinde yaşanan sorunları kolayca dile getirebildikleri görülmektedir. Kadın Jandarma personeli kadın mağdurlara ellerinden gelen yakınlığı göstermekte, kanunların verdiği yetki çerçevesinde şiddet mağduru kadınlara yardımcı olmaktadır. Türkiye'nin ilk jandarma karakol komutanı kadın astsubay'ın sorumluluk bölgesinde kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmaları kayda değer bir öneme sahiptir.

“...Gelenek ve ilçedeki komşular kadına yönelik şiddete pek aldırmazken, üniforması ile hem kanunun hem de ordunun gücünü arkasına alan Üstçavuş Haydar bir caydırıcılık unsuru olarak öne çıkıyor ve kadına yönelik şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele ediyor. 6 erkek astsubay, 9 uzman çavuş ve 50'ye yakın askere komutanlık yapan Haydar yerel yetkililerle ve ailelerle yakın iş birliğinde çalışarak çevresindeki köylerle nüfusu yaklaşık 40 bin olan Mesudiye'de kadına yönelik şiddeti bitirdi. Haydar sayesinde Mesudiye'de son dokuz aydır tek bir kadına yönelik şiddet vakası bile meydana gelmedi...”⁵⁴.

Kadın astsubayın sahadaki başarısı hayatının konu edildiği “Umudun Işığı” isimli belgesel filminde anlatılmıştır.

⁵³ <http://www.jgnk.tsk/>

⁵⁴ <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/12/turkey-military-woman-power-increasing.htm> (erişim tarihi: 20.04.2016)

“...İtalya’da 2004 yılında 24’üncüsü düzenlenen Uluslararası Savunma Film Festivali’nde Türk yönetmen Elif Ovar’ın kadına karşı şiddet projesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri’nde görev yapan kadın komutan Üstçavuş Ş. H.’in hayatını konu edinen “Umudun Işığı” isimli belgesel filmi, jüri özel ödülüne layık görüldü...”⁵⁵.

Türkiye’nin ilk kadın karakol komutanı olan Jandarma Üstçavuş kıta komutanı olma vasfıyla karargâh görevleri ile birlikte doğrudan sahada bir karar alıcı olarak görev yapmaktadır. Karakol komutanlığı gibi zor bir görevi üstlenen ve sahada kanun temsilcisi olarak görev yapan bir kadının ordudaki bu güçlü varlığı kadının kamusal alandaki temsiline ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yüklemiş olduğu geleneksel rollere bir meydan okuyuş olarak değerlendirilmektedir.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı ilk kez 2008 yılında sözleşmeli kadın astsubay (personel sınıfı) istihdamına başlamıştır. Askeri eğitim sürecinde kadın öğrenciler, yavaşık düzen eğitimi, mekanik nişancılık ve atış eğitimi, muharebe eğitimi, liderlik eğitimi, temel ve savaş beden eğitimi süreçlerinden geçmektedir. Askeri eğitim sürecinin ardından mezun olan kadın astsubaylar tercih ettikleri sınıf okullarında eğitim aldıktan sonra, “personel”, “bakım”, “maliye” ya da “muhabere” sınıflarında Kara Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde faaliyet göstermektedir. Genel olarak karargahta ve Askerlik Şubelerinde yardımcı sınıf olarak görev almaktadırlar. Kadın astsubaylar aynı zamanda sporcu kimlikleriyle kros ve atıcılık branşlarında da görev almaktadır⁵⁶.

Bununla birlikte muharip sınıf kadın astsubaylar da komando birliklerinde görev alabilmektedir. Tunceli’de konuşlu 4’üncü Tugay Komutanlığı’nda görev yapan Kara Komando Astsubay muharip ve komando sınıfında görev yapan kadın astsubaylardan birisidir⁵⁷.

Kadın astsubayların 2003 yılında 25 kişi ile başlayan ordudaki varlıkları; günümüzde her yıl yaklaşık 400 adayın alınması ile artarak devam etmektedir⁵⁸. Kadın askerlerin ordudaki sayısal gücünün artması kadının kamusal alandaki varlığına ve görev alanları nedeniyle de ordu-millet bütünleşmesi açısından katkılarda bulunacağı değerlendirilmektedir. Ancak kadın subay ve kadın askerlerin başarılarının hem medya hem de diğer toplumsal kurumlar tarafından bireyselleştirilmeden tüm kadınların başarısı olarak anlatılması cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

⁵⁵ <http://www.sinefest.com/turk-yonetmen-elif-ovarin-belgeseli-italyadan-odul-aldi.html> (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁵⁶ <http://www.milliyet.com.tr/kadin-astsubaylar-goreve-gun-sayiyor/gundem/gundemdetay/30.04.2013/1700782/default.htm> (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁵⁷ <http://www.haberturk.com/galeri/diger/438583-komandonun-4-kadin-kartali> (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁵⁸ <http://www.jgnk.tsk/>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADIN ASKERLE İLGİLİ HABER VE RÖPORTAJLARA İLİŞKİN METİNLER VE ÇÖZÜMLEMELERİ

Çalışmanın bu bölümünde, çalışmanın amacı, kapsamı, yöntemi ve araştırmada faydalanılan araştırma teknikleri, sınırlılıkları ve evreni tartışılmıştır. Daha sonra verilerin çözümlenmesi yapılarak elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın amacı Türkiye’de ulusal medyada yazılı ve görsel kitle iletişim araçlarında kadın askerlerle ilgili yapılan haber ve röportajlarda, kadın askerlerin toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl temsil edildiğini ortaya koymaktır. Kadın askerlerin temsili toplumsal cinsiyet rollerine dayandırılarak medyanın cinsiyetçi bir dil kullanıp kullanmadığı analiz edilmiştir.

Ekonomi, siyaset, eğitim, sağlık, sivil toplum vb. etkinlik alanlarında kadınların yeri, işlevi, sorunları çeşitli disiplinlerin araştırma konusu yapılmış olmakla birlikte kadın askerleri ele alan çalışmalar yok denecek orandadır. Kadın çalışmalarında ve medyada çeşitli meslekler hakkında ve sosyal kurumlarda kadını inceleyen çalışmalara rastlanılmasına rağmen, Türk Silahlı Kuvvetlerinde ve Türk medyasında kadın askerleri inceleyen feminist medya çalışmalarına rastlanılmaması bu çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kurumların toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üreten mekanizmalar olması bağlamında Türk toplumunda ordu kültürü, sosyo-kültürel yapıyı, yaşam biçimini ve zihniyet örüntülerini biçimlendiren bir konumdadır. Bu nedenle çalışmada toplumsal cinsiyet örüntülerinin en keskin hissedildiği, erkekliğin yeniden inşa edildiği ve yeniden üretildiği bir alan olması nedeniyle Türk ordusunda görev alan kadın askerler ele alınmıştır.

Araştırma konusu seçilirken kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet bağlamında literatürde örneğine az rastlanan özgün bir konu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla kadın askerlerin ordudaki ve toplumdaki statüsü toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan literatür taramasında kadın subaylarla ilgili çalışmalara rastlanmış olmakla beraber kadın astsubaylarla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu nedenle ordudaki sayıları giderek artan kadın astsubayların da dahil olduğu bir çalışma yapılması düşüncesi doğmuştur. Bununla birlikte; medyada kadın askerlerin temsil ediliş biçimi gibi bir çalışmaya henüz rastlanılmaması açısından bu çalışma ilk olma özelliğine sahip olacaktır. Bu bağlamda, medyada olumlu olduğu kadar olumsuz yönde yer

bulan kadın temsilinin, kadın askerlerle ilgili görece çok az çalışmanın olduğu medyada toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi ile toplumsal cinsiyet, kadının medyada temsili ve kadın çalışmaları alanına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Kadının toplumsal konumuna ve geleneksel rolüne ilişkin tanımların rahatça gözlemlenebildiği medya metinleri, kadının toplumsal cinsiyetinin analiz edilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu sebeple çalışmada medya toplumsal gerçekliği yansıtan önemli bir araç olduğu için, medyada kadının toplumsal cinsiyet temsili kadın askerlerin medyada yer alma biçimleri üzerinden analiz edilmiştir.

Ataerkil ideolojilerce üretildiği varsayılan kadının toplumsal konumunun ve bu çerçevede kurgulanan imajının yazılı ve görsel medyada kadın askerler ile ilgili yapılan haber ve röportajlar aracılığıyla detaylı bir incelemesinin yapıldığı çalışmada medyanın toplumsal cinsiyet örüntülerini yeniden üreten önemli bir araç olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmaya ordu ve militarizm, medya ve toplumsal cinsiyet ilişkisi üzerine Türkiye’de ve yurtdışında yayımlanan kitap, makale ve internet yayınları araştırılarak başlanmış ve konuyla ilgili bir bibliyografya oluşturulmuştur. Yazılı ve görsel medyadaki haberler ve röportajlar internetten alınmıştır. Haber ve röportajlar (random) örnekleme yöntemi (rastgele/tesadüfi örnekleme) ile seçilmiştir.

Çalışmanın devamında, Türkiye’de ulusal medyada “01 Ocak 2003 ile 30 Nisan 2019” tarihleri arasında medyada kadın askerlerle ilgili yapılan haber ve röportajlar “kadın askerler, kadın astsubaylar, kadın subaylar, kadın komutanlar, bayan askerler, bayan komutanlar, bayan subaylar, bayan astsubaylar” anahtar kelimeleri kullanılarak internet üzerinden aratılmış ve incelemesi yapılmıştır. Sonrasında, medyada kadın asker temsilinin toplumsal cinsiyet bağlamında yorumlanmasını sağlayacak örnekler seçilmiş ve içerik çözümlemesi yapılmıştır. Bu içerikler aracılığıyla erkek egemen bir alan orduda görev yapan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin medya tarafından eril bir söylemle yansıtıldığının ve cinsiyetçi bir kullanıldığının izleri sürülerek, kadın askerlerin medyada temsil ediliş biçimleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Yapılan tarama sonucunda kadın askerlerle ilgili yapılan çok az sayıdaki haber ve röportaj içerisinden kadının toplumsal cinsiyet rollerinin sunulduğu ve bu bağlamda kadının toplumsal konumuna ve geleneksel rolüne ilişkin tanımlamaların yer aldığı, medyanın toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumundaki rolünü gösteren, kadını yüceltirken aynı zamanda da cinsiyetçi bir dil kullandığı ve hem medyanın hem de kadın askerlerin cinsiyetçi ve

militarist söylemlerde bulunduğu tespit edildiği toplam 23 haber ve röportaj çalışma kapsamına alınmıştır.

4.3. Araştırma Tekniği

Çalışmada araştırma tekniği olarak, birbirini tamamlayacak şekilde doküman incelemesi ve nitel içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Öncelikle doküman incelemesi tekniği ile medyada kadın askerlerle ilgili yapılan “haber ve röportajlar” incelenerek toplumsal cinsiyet-medya ilişkisi çerçevesinde; medyanın toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumuna katkıda bulunduğu düşünülen ve hem medyanın hem de kadın askerlerin kendi söylemlerinde militarist ve cinsiyetçi bir dil kullandıkları hakkında örnekler içeren yazılı ve görsel materyallerin analiz ve incelemesi yapılmıştır.

Türkiye’de ulusal medyada (gazete haberleri, televizyon programları ve ana haber bültenlerinde yer alan röportaj ve haberler, sosyal medyadaki internet sitesi haberleri) kadın askerlerin haberin objesi olduğu yazılı ve görsel medya metinleri incelenerek araştırılması hedeflenen kadın askerlerin toplumsal cinsiyet bağlamında medyada temsili hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin analizi yapılmıştır. Daha sonrada yazılı ve görsel medya metinlerinde medya-toplumsal cinsiyet ilişkisi, toplumsal cinsiyet bağlamında medyada kadın askerlerin temsil edilmiş biçimi, medya ve kadın askerlerin kullandıkları dil ve söylem, medya ve kadın askerlerin cinsiyetçi bir dil kullanıp kullanmadığı anlaşılıp yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu iki araştırma tekniğinin bir arada kullanılması ile incelenen konuya ilişkin daha kapsamlı ve derinlikli bilgi edinme ve elde edilen bilgileri yorumlama şansı yakalanmıştır.

Çözümleme için belirlenen yazılı ve görsel metinlerin farklı yıllar ve farklı rütbe, statü ve görevdeki kadın subay ve astsubaylarla ilgili yapılan haber ve röportajlar içerisinden seçilerek olabildiğince farklı veri elde edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, metinlerde geçen kadın askerlerin isimleri ad ve soyadlarının baş harfleri verilerek gizli tutulmaya çalışılmıştır.

4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Kadınlık ve erkeklik rollerinin biyolojik cinsiyetleri gereği mi yoksa soysa-kültürel yapı gereği mi belirlendiği tartışmaları, çağımızda yaşanan hızlı sosyal değişimler doğrultusunda canlılığını toplumsal kurumların her alanında hissettirmekte ve bunun sonucunda da toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl biçimlendiği konusu bilimsel araştırmaların gündeminde yer almaya devam etmektedir.

Türk toplumunda ordu kültürü, sosyo-kültürel yapıyı, yaşam biçimini ve zihniyet örüntülerini biçimlendiren bir konumdur. Ordu militarist ve maskülen yapısıyla ataerkil

değerlerin tekrar tekrar üretildiği ve bu değerlerin sarsılmaz bir kalesi hatta koruyucusu olması bağlamında genel anlamda kadınların en az görünür oldukları kurum olması nedeniyle eril söylemin ve geleneksel toplumun aktarıcısı konumundadır. Askerlik, ırksal bir özellik (her Türk asker doğar) olarak kabul edildiği, vatan savunması da en yüce görev (vatan borcu namus borcu) görüldüğü için, bu durum militarist sistemin sorgulanmasını zorlaştırmıştır (Akgül, 2011: 91-99). Bu nedenlerle Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu kadın askerlerin temsilinin incelenmesi son derece hassaslık içeren bir konudur.

Verilerin toplanması amacıyla öncelikli olarak kadın askerlerle birebir görüşme metodu seçilmek istenmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hiyerarşik yapısından kaynaklanan, izin alma süreci konusundaki endişeler seçilen metodun zor olacağını beraberinde getirmiştir. Bu endişeleri gidermeden önce araştırma konusunun temel objesini oluşturan kadın subay ve astsubaylar, hemşireler ve kadın sivil memurlar ile yapılan ön görüşmelerde alınan cevaplar olumsuz yönde olmuştur. Kadın askerlerin toplumsal alandaki temsili ve bu alandaki söylemin de önemli olduğu bilgisinden hareketle medyada kadın temsilinin çözümlenmesi karar verilmiştir. Böylece, konunun toplumsal gerçekliği yansıttığı düşünülen medya metinlerinin analizine odaklanarak ele alınması uygun bulunmuştur. Kadın askerler ve özellikle de kadın astsubaylar hakkında yapılan haberler internet üzerinden taranarak birebir olmasa da kadın askerlerin medyadaki görünürlükleri üzerinden çalışmanın verilerinin toplanmasına karar verilmiştir. Bu noktada araştırma konusunun alanını genişleterek medyanın da araştırma alanının içinde yer almasına neden olmuştur. Bu bağlamda da araştırma konunun temelini kadın askerler, toplumsal cinsiyet ve medyada kadın asker temsili oluşturmuştur.

Kadın askerlerle ilgili yazılı ve görsel medyada yer alan haber ve röportajlar seçilirken anaakım ulusal medyada yer alan haber ve röportajlar seçilmiştir. Dış basında ve yerel medyada yer alan haber ve röportajlar çalışmanın kapsamına alınmamıştır. Ulusal medya verilerinin çalışma kapsamına alınırken, verilerin toplumsal cinsiyet medya ilişkisinin daha iyi yansıtacağı, cinsiyetçi ve militarist söylemlerin daha açık bir şekilde gösterilebileceği düşünülmüştür.

Haber ve röportajların kadın askerlerin görevde oldukları zamanda, planlı ve kurgulanarak yapılmış olması nedeniyle de medya metinlerinde yer alan söylemler yanıltıcı bilgiler verebilmektedir. Kadın askerler ordu ve toplumdaki konumları gereği mensup oldukları kurumun aleyhine söylemlerde bulunmaktan çekinerek yapmış oldukları işle ilgili nesnel davranamayabilmektedir. Bununla birlikte, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde ve Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde görev yapan kadın askerlerle ilgili röportajların bireysel

olması nedeniyle çalışma kadın askerlerin medyada temsili açısından bir genelleme oluşturamaz. Ayrıca konu medyada kadın asker temsili olduğu için medya metinlerinin içerik analizi yapılmıştır. Buradan hareketle medyada kadın asker temsilinden yola çıkarak kadın askerlerin toplumsal konumları ve tanımlamalarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda çalışma kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmelidir.

4.5. Araştırmanın Evreni

Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın askerlerin medyada temsili incelenirken Türk Silahlı Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde yer alan kadın subay ve kadın astsubayları içeren metinler ele alınmıştır.

Yapılan araştırma neticesinde kadın askerlerle ilgili elde edilen yazılı ve görsel medya metinleri ve röportajların doküman incelemeleri yapılmıştır. Araştırma yöntemi ve teknik olarak doküman incelemesi ve nitelik içerik çözümlemesi kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda 01 Ocak 2003- 30 Nisan 2019 tarih aralığındaki yayın döneminde ulusal medyada kadın askerlerle ilgili yapılan 23 haber ve röportajın içerik çözümlemesi yapılmıştır. Literatürde kadın subaylarla ilgili çalışmalara rastlanılmakla birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri envanterine 2003 yılından itibaren dahil edilen kadın astsubaylarla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmada kadın astsubayların orduya alınıp tarihleri olan 2003 yılı başlangıç alınmıştır.

4.6. Verilerin Çözümlemesi ve Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de ulusal medyada kadın askerlerle ilgili yapılan haber ve röportajlarda kadın asker temsilinin toplumsal cinsiyet bağlamında çözümlenmesi yapılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda; kadın askerlerin, toplumsal cinsiyet bağlamında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde medyada temsili incelenmiştir.

Kadınların kamusal alandaki başarıları gözden kaçırılmayacak büyüklükteyse ancak o zaman haberlerde yer almaktadır (Köker, 2011). Kadınların kamusal alandaki başarılarının göz ardı edilmemesinin arkasında yatan nedense, kadınların özel alandaki rolleri ile sınırlandırılmasıdır. Bir kadının kamusal alanda başarı kazanması kadınıla özdeşleştirilmediğinden, özel alanla ilgili kadına annelik ya da eş olma rollerine atıfta bulunularak kadın haberin konusu olmaktadır. Oysa erkekler ile ilgili yapılan haberlerde onların özel hayatı, çocukları, ailesi söz konusu edilmezken her başarılı kadın haberinde kadının başarısının yanı sıra ailesine gösterdiği özen, eşyle mutluluğu, mutfaktaki becerileri haberin konusu olmaktadır (Yavuz, 2016: 152). Askerlik mesleğini layıkıyla yapan bir kadın

asker için de aynı durum söz konusudur. Kadının kamusal alandaki bu önemli başarısı özel alandaki rolleriyle pekiştirilip yoğrularak habere konu edilmektedir. Söz konusu erkek bir asker olduğunda babalık rolü, eş olma rolü ya da evlat olma rolleri ile habere konu edildikleri görülmemiştir. Şimşek (1999: 140), kadınların mesleki alanda öğretmen, hemşire ve dadılık gibi özel alandaki rollerinin devamı niteliğindeki mesleklerle ilgili olarak temsil edildiklerini, askerlik ve polislik gibi erkek egemen mesleklerde çalışan kadınların yok denecek kadar az sayıda haber konusu olduklarını tespit etmiştir.

Medya ürünlerinin metinsel ve söylemsel özelliklerini temel alan kadının temsil biçimi ile ilgili yapılmış araştırmalar neticesinde çeşitli kategoriler oluşturulduğu tespit edilmiştir. Buna göre, medya içeriklerinde kadınlar altı farklı biçimde temsil edilmektedir. Bunlar, eş-anne olarak temsil, doğal eşit varlık temsili, kadınların kurban ya da canı olarak temsili, kadınların cinsel nesne, magazin nesnesi olarak temsili, kadınların eylem, örgütlülük halinde temsili ve son olarak kadınların araçsal varlık olarak temsildir (Yavuz, 2016: 147-148). Bu çalışmada kadın askerlerin en çok eş-anne, doğal eşit varlık ve cinsel kimlikleriyle ve magazin nesnesi olarak temsil edildikleri görülmüştür.

Çalışma sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda; medyada kadın asker temsili, kadın askerlerin anne ve eş rolleriyle, doğal eşit varlık olarak, cinsel kimlikleriyle, ordunun yumuşak yüzü-vitrini olarak temsili, medyatikleştirildikleri ve “kadın, gözbebeği, ilk ve tek tanımlamalarıyla temsili şeklinde altı temel başlık altında kategorize edilmiştir.

4.6.1. Kadın Askerlerin Anne ve Eş Rollerini Bağlamında Temsili

Çalışmanın bu kısmında kadın askerlerin fedakar ve iyi bir anne ve eş olma rolleriyle birlikte temsil edildiği, aile yaşantıları ile anlatıldığı, çoğunlukla asker eş ile evli olduğu, askerliğin erkek işi ve kadınlar için zor bir meslek olduğu, kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkarak askerlik mesleğini yaptığı için yüceltildiği, olağan üstü ve sıra dışı varlıklar olarak yansıtıldığı, erkeklikle bağdaştırılan özellikler üzerinden tanımlandığı, militarist söylemlerin yer aldığı aynı zamanda da cinsiyetçi bir dil kullanılan medya temsilleri tartışılmıştır.

Reklam ve kadın sayfalarının dışında, “katı” (politika, ekonomi, spor) haberlerde yer alan kadınlar, fiziksel görünüşleri, ev içi rolleri ve eş olma rolleri ile gösterilmektedir. Birey olarak nadiren haberin konusu olmakta, bir erkeğin eşi olmak gibi bağımlı olarak tasvir edilmektedirler. Bu noktada kadınların erkekler üzerinden tanımlandıkları görülmektedir (Yavuz, 2016: 144).

Kadının ev içi rolleri olan iyi bir eş ve anne olmak, tarihsel süreçte kadının toplumsal düzendeki günlük yaşam pratikleri arasında yer almıştır. Geçmişten günümüze hemen hemen tüm toplumlarda kadının konumu, geleneksel toplumun ataerkil düşünce sistemi çerçevesinde özel alanla sınırlandırılmıştır. Kadın çağdaş toplumlarda kamusal alanda görünür olmaya başlamıştır. Çağımızda kamusal alanda çalışan kadınlar çoğunlukla feminen işler olarak bildiğimiz öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik gibi işleri tercih etmektedir. Kadınlar, erkek egemenliğinde gözüken iş alanlarındaki yönetim kademelerinde az sayıda da olsa bulunmaktadır. Günümüzde kadınların halen askeri, ekonomik ve siyasi alandaki görünürlüklerinin erkeklere oranla çok daha az olduğu bilinen bir gerçektir (Ilgaz Büyükbaykal, 2011: 20).

Davis'in (1997: 58) ifade ettiği şekliyle; kadına ve erkeğe uygun görülen meslekler toplumsal cinsiyetin içinde sınıflandırıldığı alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve çoğu zaman bireylerin cinsiyetleri ile çakışmaktadır. Bu noktada kadına ve erkeğe uygun görülen mesleklerin toplumsal cinsiyet örüntüleri ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Türk medyasında kadın ve kadın askerler, geleneksel ataerkil toplumun kadına yüklediği toplumsal cinsiyet rolleri ile örtüşen bir şekilde temsil edilmektedir. Yazılı ve görsel medyada kadın askerler, toplumsal cinsiyet rollerinden kadına atfedilen fedakar ve iyi bir anne ve eş olma rolleriyle ön plana çıkartılmaktadır. Kamusal alandaki meslek içi rolleri olan askerlik mesleği anne ve eş olma rollerinden ayrı tutulmayıp, meslek içi ve ev içi rolleriyle birlikte yansıtılmaktadır. Medya kadını, askerlik mesleği gibi zor ve erkek işi olarak görülen bir işi yapmakla, sıra dışı varlıklar olarak yüceltirken aynı zamanda da ev içi rolleriyle birlikte sunmaktadır. Bu bağlamda, annelik ve eş rolleri kadının her ne yapıyorsa yapsın birinci önceliği olarak gösterilmektedir.

Kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerin daha çok evli kadın askerlerle yapıldığı ve evlilik kurumu üzerinden anne ve eş olma rolleriyle resmedildikleri, kadın askerlerin, “başka bir erkekle ilişkileri bağlamında” (eşleri, babaları) veya annelik rolleri üzerinden çocukları ile bağımlı olarak temsil edildikleri görülmüştür.

29 Kasım 2013 tarihinde “www.ahaber.com.tr” internet sitesinde yayınlanan A Haber Yurt Haberler Müdürü Kerim Ulak'ın özel haberi (röportaj): “Türkiye'nin İlk ve Tek Kadın Karakol Komutanı, Bir Köyün Asayiş ve Huzuru Ona Emanet”⁵⁹ başlıklı haberde, “erkek mesleği olarak görülen askerlik, bir kadın için, hele bir anne için çok zor olsa gerek” ve “zorluğun üstesinden hakkıyla geliyor” söylemleriyle; toplum tarafından ataerkil düzenin gereği olarak kadına ve erkeğe biçilen toplumsal cinsiyet rollerinin tekrar edildiği

⁵⁹ <https://www.ahaber.com.tr/webtv/yasam/turkiyenin-ilk-ve-tek-kadin-karakol-komutani> (erişim tarihi:20.04.2016)

görülmektedir. Medya tarafından, kadınların “zor ve erkek iş olduğu” vurgulanan askerlik mesleğini annelik ve eş olma rolleriyle birlikte nasıl yürüttüğü cinsiyetçi bir dille sorgulanmaktadır. Kadının birincil görevinin annelik olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu durum çalışmanın kuramsal kısmında değinilen ve medyanın toplumdaki genel geçer kanıları tekrar tekrar üreten ve topluma sunan bir organ olduğunun önemini bir kez daha göstermektedir.

“...Erkek mesleği olarak görülen askerlik, bir kadın için, hele bir anne için çok zor olsa gerek. Ancak Türkiye'nin “ilk ve tek kadın” karakol komutanı Ş. A. zorluğun üstesinden hakkıyla geliyor. Mesai bittikten sonra eve gitme vakti geldi. Ş. H. sekiz aylık bebeği olan bir anne, eşi de kendi gibi asker. Asker üniformasını çıkarıp annelik üniformasını giyen Ş. H. zamanının kalan kısmını eşine ve çocuğuna ayırıyor...”

Haber başlığı ve içeriği incelendiğinde; kadın askerin kamusal alandaki görevi olan, zor ve erkek işi olarak görülen askerlik mesleğini özel alandaki rolleri olan annelik ve eş olma rolleri ile birlikte “zorlanmadan ve üstesinden gelerek” yerine getirdiği anlatılmaktadır.

Kadın astsubayın “gözbebeği”, “ilk ve tek kadın karakol komutanı” olmasının anlatılması; kadının, sıra dışı-olağan üstü bir görev yaptığının altının çizildiği ve bu doğrultuda da yüceltildiği ve onu diğer hem cinslerinden farklı kılan bir söylemdir. Bu söylemle kadın askerler sıra dışılıklarıyla yansıtılırken diğer kadınlar, erkek gibi anlatılan bu kadınlar üzerinden aşağılanmakta ikinci kez ötekileştirilmektedir.

“Asker üniformasını çıkarıp annelik üniformasını giyen Ş. H. zamanının kalan kısmını eşine ve çocuğuna ayırıyor”. Burada kadının başka bir erkekle ilişkisi bağlamında “eş ve annelik rolleri” üzerinden eşi ve çocuğu ile bağımlı olarak temsil edildiği görülmektedir. Bu söylemde de kadının omuzlarına binen çifte yük (kamusal alandaki rolleri ve özel alandaki rolleri) vurgulanmaktadır. Oysa erkek bir askerin “babalık rolü” ile anlatıldıkları bir söylemle karşı karşıya kalınmamaktadır. Çünkü askerlik erkeklerle özdeşleştirilen bir meslektir ve erkeğin işinden bahsedilirken ev içi rolü olan babalıktan bahsedilmemektedir. Burada kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığının meşrulaştırıldığı görülmektedir.

“...Ş. komutanımız yeri geldiğinde bir anne, yeri geldiğinde bir asker, bir bayan olarak karakola kadın eli değmesi karakolun daha düzenli, daha tertipli olmasını sağlıyor...”

Erkek personelin amiri statüsündeki kadın karakol komutanı hakkındaki düşünceleri geleneksel ataerkil söylem ve ordudaki eril söylemle birebir uyumaktadır. Toplumda kadına ilişkin toplumsal cinsiyet rollerinin en belirgin olduğu annelik rolü, kadının ev içi rolleri sayesinde ordu içinde olumlu bir katkısının olduğunun vurgulandığı bu söylemde kadının

sayılan bu rollerinin her ne kadar büyük başarılar gösterebilirler de kamusal alandaki rolleri olan askerlik mesleğinin önüne geçtiği, kadının başlıca rolünün özel alandaki rolleri olduğu cinsiyetçi bir dille anlatılmaktadır. Bu söylemde annelik rolünün ve kadının özel alandaki rollerinin askerlik rolünün öne geçirildiği görülmektedir. Kadının asker de olsa her zaman temiz ve düzenli olması gerektiği eril bir söylemle dile getirilerek kadının ilk görevinin özel alanda olduğu, hatta orduda da bunu yerine getirmesi gerektiği ima edilmektedir. Burada erkek asker, ataerkil sistemin bir taşıyıcısı olarak bu söylemleriyle kadının toplumsal cinsiyet rollerini meşrulaştırdığı görülmektedir.

“...Dışarıda karakol komutanı, evine geldiğinde her Türk kadını gibi evinin hanımı, kapı kapandığında askerlik kapının dışında kalıyor, kendi evinin hanımlığını yapıyor...”

Kadın astsubayın eşi de söylemlerinde kendisinin ev içi rolü olan “babalık rolünden” bahsetmemekte, asker olan eşini “evinin hanımı” tanımlamasıyla anlatırken, ataerkil sistemin bir taşıyıcısı olarak bu düzeni meşrulaştıran eril söylemlerde bulunmaktadır. Medyada bu söylemleri üstüne basa basa izleyiciye sunmaktadır.

“...Çavdar Köyü’nün güvenliği, asayışı, huzuru ona ve emrindeki askerlere emanet. Birazdan askerlerden sabah içtması olacak. İçtma eğitimle devam ediyor. Silah ve teçhizat kontrolünün ardından sıra geliyor devriye görevine. Devriye tim aracına biniyor. Bir aracın komutası da onda...”

Bir kadının “komuta” etme görevi “bir aracın komutası da onda” ifadesiyle abartılı bir şekilde anlatılmaktadır. Çünkü “komutanlık” askerliğin profesyonel anlamdaki en önemli makamlarından biridir ve erkeklerle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda kadın astsubayın bir araca komuta etmesi, kışlada içtma alması yadırganan bir dille anlatılmaktadır.

Kadın astsubayın üstlenmiş olduğu görevin “özel habere” konu edilecek kadar önemli olduğunun gösterildiği bu haberde; astsubayın “Kadına Şiddete Karşı Örnek Bir Projeye İmza Atması” ve “Bir Köyün Güvenliği, Asayışı ve Huzurunun Ona ve Emrindeki Askerlere Emanet” edilmesinin anlatılması “kadın astsubayların ordunun halka açılan yumuşak yüzü-vitrini” olma amacına hizmet eder niteliktedir.

“...Ordu’nun Mesudiye İlçesine bağlı Çavdar Köyü’ndeki jandarma karakolu Türkiye’nin ilk ve tek kadın karakol komutanı Ş. H.’ye emanet. Biz de Ş. H.’nin bir gününü görüntülemek üzere A Haber olarak Mesudiye’ye geldik. A Haber ekibini Ş. Komutan kapıda karşılıyor. Hayata geçirdiği “sosyal sorumluluk projeleriyle” Mesudiyelilerin gözbebeği olmuş. Bu projelere İlçe Kaymakamı ve eşinin de desteği büyük. En büyük desteği komutanlarından ve Mesudiye Kaymakamından alıyor. Kadına Şiddet konusunda büyük projelere imza atmış. Öncelikli hedefi köylerde kadına karşı şiddeti önlemek. Kaymakam ile köy köy dolaşarak köylünün sorunlarını dinliyor...”

Haberin içeriğindeki “sosyal sorumluluk projeleri”nde kadın astsubayın aktif bir şekilde görev aldığı anlatılması çalışmanın ordunun kadın asker sayısını arttırmak isteme sebeplerinin anlatıldığı kısımdaki görüşü destekler niteliktedir. Kadın askerlerin bu tip görevlendirmelerle kamusal alandaki varlıklarının güçleneceği ve kadının kamusal alandaki bu görünürlüklerinin ve başarılarının diğer kadınlara örnek teşkil ederek kadınların özel alandan kamusal alana geçişlerinde önemli bir örnek olacağı değerlendirilmektedir. Kamusal alandaki başarısı ile magazinselleştirildiği ve ordunun halka açılan yumuşak yüzü-vitrini olarak temsil edildiği görülmektedir. Haberin bu kısmında, kadının bireysel başarılarının ardında ona yardım eden ve destek olan erkeklerin (İlçe Kaymakamı ve eşi) olduğu vurgusu yapılmıştır. Kadın astsubayın görevini yerine getirirken eşinin, komutan ve mülki amir olan kaymakamın desteğini arkasına aldığı söylemi eril bir söylemdir. Kadının tek başına güçlü olamayacağı, bu gücü erkeklerden alabileceği vurgusu yapılmaktadır.

Haber ve röportaj içeriklerinde kadın astsubayların askerlik mesleğinin “zor bir meslek” olduğunu kendi içlerinde içselleştirdikleri görülmüştür.

“...Astsubay Ş. H.: Tavsiye ediyorum. Türk Silahlı Kuvvetleri gibi şanlı bir geçmişe sahip bir teşkilatın mensubu olarak özellikle Jandarma Teşkilatı mensubu bir astsubay olarak ben herkese tavsiye ediyorum. Ne kadar zor da gözükse çok gurur verici bir görevimiz var...”

Kadın astsubay askerlik mesleğini severek yaptığını ve gurur verici olduğunu söylemekle birlikte “ne kadar zor olsa da” ifadesiyle toplumun kendilerine biçtiği rolleri içselleştirmekte, eril söyleme katkıda bulunur bir şekilde askerliğin kadınlar için zor bir meslek olduğu görüşünü meşrulaştırmaktadır.

A Haber Haberin Merkezi Programı’nda yayınlanan “Bayan Askerler”⁶⁰ konulu televizyon haberinde, kadının askerlik-annelik-eş olma rollerinin üçünü de layıkıyla yerine getirdiği ve kadının hem özel hem de kamusal alandaki varlığının birlikte gösterilerek kadının her iki alanda da başarılı olabileceği gösterilmektedir. Bu haber, kadın askerlerin medya tarafından militarist bir söylemle yüceltilirken aynı zamanda da cinsiyetçi bir kullanarak kendi içerisinde çelişkiye düştüğünü gösteren önemli bir örnektir. Bu noktada, medyanın toplumsal cinsiyet rollerinin temsilinde geleneksel ataerkil anlayıştan kendini soyutlayamadığı görülmektedir.

Anneliğin ön plana çıkarıldığı haberde kadının asker de olsa bir anne olduğu ve ev içi rolleri ve annelik rolleri ile birlikte sunulduğu görülmektedir.

⁶⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=3czmCPd2GVo> (erişim tarihi:12.04.2016)

“...Yüzbaşı N. E. sınıra sıfır noktasında görev yapıyor. Silah arkadaşlarıyla beraber omuz omuza görev yaparken hiç zorlanmıyor. Çünkü kadın da olsa o da bir Mehmetçik. Kadın askerlerden Mehmetçik annelerine selam var. Mehmetçik anneleri üzülmesin evlatları burada güvende...”

Haberin içeriğinde; “kadın yüzbaşının görevini yaparken “silah arkadaşlarıyla beraber omuz omuza görev yaparken hiç zorlanmadığı ifade edilmektedir. Burada, askerlik mesleğinin bir kadın için zor olduğu ancak, kadın subayın bu zor görevi layıkıyla yerine getirdiği ve yüceltiği görülmektedir. Bununla birlikte, kadın da olsa onun da bir “Mehmetçik” olduğu vurgulanırken cinsiyetçi bir dil kullanılmıştır. “Kadın da olsalar onlar Mehmetçik” söylemindeki “da” bağlacı, bile anlamına gelmektedir ki, yine askerliğin erkek işi olarak görüldüğüne bir örnek teşkil etmektedir.

Kadın askerler tarafından annelere selam gönderilmesi ve çocuklarının kışlada güvende olduklarının anlatılması ile erkek çocukların kışlada da kadınlar tarafından bakıldığı, korunup gözetildiği ima edilerek kadının cephedeki ve evdeki annelik rolü dolaylı da olsa hatırlanmakta ve çocukların bakım ve koruma görevine üstü kapalı da olsa atıfta bulunmaktadır. Kadın subayın “Mehmetçik anneleri üzülmesin evlatları burada güvende” ifadesi ile kadınların toplum tarafından kendilerine biçilen kadınlık rollerini içselleştirdikleri, ataerkil düzenin birer taşıyıcısı olarak bu rolleri meşrulaştırdıkları görülmektedir. Berkem’e (1995: 164) göre günümüzde kadınlar, postmodern olduğu düşünülen çağdaş toplumlarda dahi diğer toplumsal kurumlar tarafından tekrar tekrar üretilen ataerkil normları içselleştirmektedir.

“...İkisi de bayramın birinci günü görev başında, ikisi de terörle mücadelenin bir parçası, biri karada, biri havada kadın da olsalar, onlar Mehmetçikler, onlar komutanlar...”

Burada kadının yerinin evi olduğu, orduda yer alışlarının genel anlamda cephe gerisinde ve daha çok pasif görevlerde ön plana çıktığı, cephede ve sıcak çatışma alanlarında kadının yerinin olmadığı, bu alanların erkeklere ait olduğu yansıtılmaktadır. Bayram olmasına rağmen kadınların evlerinde değil görevde oldukları dile getirilerek bayramda kadınların evde olması gerektiği erkeklerin ise çalıştığı ima edilmektedir. Erkekler de bayramda görevdedirler, ancak bu durum sıradanlaştırılmıştır, çünkü geleneksel ataerkil toplumlarda normal olan da budur. Ataerkil düzende, erkeğin kamusal alanda olması, kadınınsa özel alan olan ev ile sınırlanması gerçeğine örnek oluşturan bu söyleme göre, kadınlar bayramda dahi görev yaparak aslında olağanüstü bir iş yapıyorlarmış gibi yansıtılmaktadır.

“Jandarma’ya Katılacak Kadınlara Eğitim Veriyor”⁶¹ başlıklı haberde kadın subayın militarist söylemlerde bulunurken kadınlık rollerini de kendi içinde içselleştirdiği görülmektedir.

“...Eli hamurdan çok silah tutan kadınlarız biz. Temizliğimizi, hem dağda hem de evimizde yapabilecek güce ve kudrete sahibiz...” Kadın askerinin cesurca söylemlerinin altında ev içindeki rollerini barındıran söylemleri kendisi ile çelişmektedir. Geleneksel ataerkil toplumun kadına dayattığı rolleri kendi içinde içselleştirerek ifade etmesi cinsiyetçi dayatmalardan sıyrılmanın her iki cins açısından da zorluğunu ortaya koymaktadır.

Kadınlar “Bayan Askerler” konulu haberin içeriğinde yer alan eril söylemler olan ve geleneksel ataerkil toplumlarda, erkeklikle ilişkilendirilen “soğukkanlılık”, “her babayığidin işi değil”, “kararlılık” gibi nitelikler üzerinden tanımlanmaktadır. Bu durum medyanın cinsiyetçi bir dil kullandığını göstermektedir.

“...Duruşları yüzlerindeki ifade başka ama onların da ortak dile getirdikleri kararlılık aynı. Yüzbaşı N. E. bir komutan emrinde onlarca asker var. Pilot Üsteğmen H. E. Skorsky pilotu o. Dağların ardında manevra kabiliyetinin soğukkanlılığını gösterdi her an. Öyle her babayığidin yapacağı iş değil H. Üsteğmenin yaptığı iş. Çünkü helikopterin rotası en sıcak çatışmaların yaşandığı bölgeler her zaman...”

Haberin bu kısmında, erkeğe biçilen toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda “kararlılık, cesaret ve cesurluk” gibi terimlerle kadınların erkekler üzerinden tanımlandıkları görülmektedir. Babayığitlik, soğukkanlılık gibi erkeklikle ilişkilendirilen tanımlamalarla savaş pilotu olan kadın subayın yaptığı iş sıra dışı olarak sunulmaktadır. Orduda bireysel anlamda başarı gösteren kadın askerler haberin konusu olarak anlatılmaktadır. Bu bağlamda, erkeksi nitelikler üzerinden kadınlar yüceltilirken bir yandan da diğer kadınlar dolaylı olarak üstü kapalı bir şekilde küçümsemekte ve ötekileştirilmektedir.

Ataerkil görüş kadınlık ve erkekliği birbirinden çok farklı iki kavram olarak görmektedir ve cinsiyet rollerini birbirinden belirgin çizgilerle ayırmaktadır. Erkeklerden; başarılı, sert, iktidarı elinde bulunduran, güçlü, kararlı, yargılayıcı, başarılı, egemen, hırslı, sorunları çözümlen ve etkin bireyler olmaları beklenirken kadınlardan; yumuşak, uyumlu, kararsız, güçsüz, çaresiz, başarısız, kabullenici, erkeklere bağımlı ve edilgen bireyler olmaları beklenmektedir (Navaro, 1996: 29).

TRT1 Ana Haber Bülteninde yayınlanan “Kadın Komandolar Evde Anne, Dağda Gözü Pek Askerler”⁶² başlıklı televizyon haberinde, diğer örneklerde yer alan “fedakar anne”

⁶¹ <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/jandarmaya-katilacak-kadinlara-egitim-veriyor-354173.html> (erişim tarihi: 25.04.2019)

ifadesinin tekrar edildiği görülmektedir. Kadın askerlerin hem fedakar bir anne olduğu hem de “gözü pek” birer asker olduğu” vurgusu yapılarak hem kamusal hem de özel alandaki rolleriyle birlikte temsil edildiği görülmektedir. Haber başlığında yer alan “gözü pek” tanımlamasıyla erkeksi özelliklerin kadınlar için de kullanıldığı görülmektedir.

“...Tunceli Komando Tugayının Kadın Komandoları Erkek Meslektaşlarına Taş Çıkartıyor. Onlar evlerinde fedakar bir anne dağlarda gözü pek birer asker. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gözbebeği kadın askerler, erkeğin olduğu her yerde kadının da olabileceğinin en güzel örneği. Haberimiz Tunceli’den. Tunceli’nin güvenliği onlardan soruluyor. Her türlü silahı kullanıyor, hedefi tam onikiden vuruyorlar. Türkiye’nin en zor coğrafyasında nöbet tutuyorlar...”

“Kadının erkeğin olduğu her yerde olabileceği” nin ifade edilmesi çalışmanın kavramsal kısmında medyada kadın temsilinin kategorilere ayrıştırıldığı “kadının doğal eşit varlık” temsiline örnek oluşturmaktadır. Kadın askerleri “erkek meslektaşlarına taş çıkartıyor” ifadesiyle kadın ve erkek karşılaştırılmakta, kadınların askerlik mesleğini onlardan daha iyi yaptıkları yansıtılmaktadır. Bununla birlikte medya “evlerinde fedakar bir anne dağlarda gözü pek birer asker” ifadesini kullanarak kendisiyle çelişmektedir. Kadını yüceltirken aynı zamanda da cinsiyetçi bir dil kullanmaktadır. Kadın “erkek meslektaşlarına taş çıkartan, gözü pek, her türlü silahı kullanan, hedefi tam onikiden vuran, en zor coğrafyada nöbet tutan” kahraman bir asker olarak anlatılırken, “fedakar anne” rolü ile birlikte temsil edilmektedir. Burada kadının birincil görevinin “annelik” olduğu açıkça yansıtılmaktadır.

Haber içeriğinde yer alan erkeklere ilişkilendirilen “gözü pek” tanımı kadın askerlerle de ilişkilendirilmiştir. Vatanın güvenliği, silah kullanmak ve nöbet tutmak gibi görevleriyle ön plana çıkartılan kadın askerler, zor görevleri üstlenmek erkeğin işi ama kadın de bu işi layıkıyla yapabiliyor vurgusuyla anlatılmaktadır. “Hedefi tam onikiden vuruyorlar” ifadesiyle yaptıkları iş abartılı bir şekilde anlatılmakta, silah kullanma yeteneğinin erkeksi bir özellik olduğu yansıtılmaktadır.

Haber içeriğinde ailesinden etkilendiği için asker olduğunu ifade eden ve aile yaşantısından bahseden kadın astsubay aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır;

“...Erkeklerin çoğunlukta olduğu bir meslekte onlara ayak uydurabilmek için biraz daha fiziksel çaba harcamamız gerekiyordu. Eşim de subay, yedi yaşında kızım var. Ailemden çok etkilendim. Ailemde asker yok, ailem üniformaya hayran. Bu meslekte olmaktan gurur duyuyorum. “Eşleri de onlarla gurur duyuyor...”

⁶² <https://www.youtube.com/watch?v=IFn-goI5X2E> (erişim tarihi: 20.04.2016).

Erkek işi olarak görülen askerlik mesleğini seçmiş olan kadın askerlerin, bu zor mesleği erkekler kadar iyi yapabildikleri gösterilse de annelik ve eş rolü ile ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Eşleri tarafından da gurur kaynağı olarak gösterildiğinin vurgulanması ise kadının yine cesaret ve özveri gerektiren askerlik mesleğini yapabilmelerinin önemi vurgulanmaktadır. Bununla birlikte kadın cesaret simgesi olduğu zaman medyatik olmaktadır.

Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan "Tabutunu Eşi Taşdı" başlıklı haberde (röportaj); şehit eşi olan kadın Jandarma astsubay hem kendisinin bir kadın astsubay olması hem de bir şehit eşi olması anlamında kadın askerlerin medyada, eş olma rolleriyle temsil edildikleri ve asker eş ile evli oldukları bir örnektir.

"...3 bin kişinin katıldığı törende Türk bayrağına sarılı tabutu, şehit Astsubay Üstçavuş Ş.'nin nikahlandığı, ancak henüz düğün yapmadıkları için bir araya gelemediği eşi A. Ş. de omuzladı. Ş.'nin resmini, tören alanından şehitliğe dek eşi A. Ş. taşıdı. A. Ş. de üzerinde askeri üniformasıyla eşini uğurladı. Düğünü yerine kavuşamadığı eşinin cenazesine katılan A. Ş., bayrağı sarılı tabutu taşıdı, mezarına toprak attı..."⁶³

29 Haziran 2014 tarihinde Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesinde yayınlanan Muhabir Ahu Özyurt tarafından yapılan "Zor Görevlerin Kadınları"⁶⁴ başlıklı haberin (röportaj) başlığından da anlaşıldığı gibi askerliğin zor bir görev olduğu vurgusu yapılmaktadır. Haberin içeriğinde bahsedilen görevler "yöneticilik, pilotluk ve hakimlik" görevleridir. Bu görevleri bir kadının yapması "zor" olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu görevleri orduda yüzlerce erkek yapmaktadır ve bu durum normal karşılandığından "zor" olarak nitelendirilmemektedir.

"...Türk Silahlı Kuvvetleri değişiyor. Artık kadınlar da ordunun zirvesine çıkıyor. Silahlı Kuvvetler'in her biriminden ilham verici kadınları dinledik. Güçlüklere nasıl göğüs gerdiklerini anlattılar. Yirmi yıllık gazetecilik hayatımda ilk kez Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yenilenen, değişen ve kadınlarla güçlenen yüzüne tanık oldum. "Hızla sayılarını arttırmayı hedefledikleri kadın askerlerimizin bir kısmının ilham veren hikâyelerini paylaşıyorum..."

Haber içeriğinde, kamusal alanda kadın varlığının kısıtlandığını gösteren ifadeler yer almaktadır. Üst düzey makam ve mevkiler sadece erkeklerin işiymiş ve normal olan da buymuş gibi yansıtılmaktadır. Ordunun maskülen ve erkeklerden oluşan bir kurum olduğu vurgusu yapılmaktadır. Komuta kademelerinde erkeklerin çoğunlukta olduğu ve kadınların "zirve" olarak tanımlanan görevlerde "artık" yer bulduklarının anlatıldığı haberde kadının

⁶³ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tabutunu-esi-tasidi-6814806> (erişim tarihi: 10.04.2019)

⁶⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/zor-gorevlerin-kadinlari-26701891> (erişim tarihi: 20.04.2016)

ordu içindeki geleneksel rollerinin dışında (öğretmen, hemşire, bakıcı, temizlikçi veya geri plandaki masa başı hizmetleri) görev aldıkları vurgusu yapılmaktadır. Ordunun hiyerarşik düzeni içerisinde önemli görevlerde ve komuta kademesinde tarihsel süreçte sadece erkeklerin var oldukları dile getirilmekte, “artık” zaman zarfı ile de kadınların da bu statülerde yer aldıkları belirtilmektedir. Çünkü normal olan kadının özel alan olan ev ile sınırlanması ya da kamusal alanda da erkeklere göre daha alt statü ve görevlerde yer alması ve üst düzey statüdeki görev alanlarının erkeklere hizmet etmesidir.

Haberin içeriğinde yer alan “güçlüklere nasıl göğüs gerdiklerini anlatılar” ifadesi ile orduda kadın olmanın ve askerlik mesleğinin zorluk ve meşakatleri vurgulanırken, kadınların bu zor mesleği erkekler kadar iyi yaptıkları anlatılmaktadır. Bu noktada muhabirin askerlik mesleğini yapan kadınları yücelten bir dil kullandığı, ancak; askerlik mesleğini yapan kadınların erkekler üzerinden-erkeklerle karşılaştırılarak askerliğin kadınlar için “zor bir iş” olarak tanımlandığı üstü kapalı olarak görülmektedir.

Muhabirin söylemlerinde, maskülen bir alan olan orduda askerlik görevini profesyonel anlamda yapan kadın askerlerin yaşam hikayeleri “ilham verici” olarak nitelendirilmekte, olağanüstü-sıradışı bir iş yaptıkları vurgulanmakta, kadınlar bireysel anlamda yüceltilmektedir.

“Cesaret Simgesi” başlığı altında üç kadın subay habere konu edilmiştir. Erkeklerle ilişkilendirilen “cesaret ve kahramanlık” gibi niteliklerin asker olmaları sebebiyle kadınlarla da ilişkilendirildiği görülmektedir.

Haberin aşağıdaki bölümünde, kadın albayın eşi şehit olduktan sonra verdiği hayat mücadelesi anlatılmaktadır.

“...Hava Albay R. Ü., Ahu Özyurt’a konuştu. Ü., kıdemli yarbay eşi şehit olduktan sonra çocuklarını tek başına yetiştirdi. Türk Silahlı Kuvvetleri’ndeki en kıdemli kadın askerlerden Hava Albay R.Ü., ATASE adıyla bilinen Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü’nde genel müdür. Hayatının aşkı eşi Kıdemli Yarbay N.K.Ü’nün yaralanmasından sonra yaşadığı “yedi zor yılı” anlatırken, hayata hiç küsmediğine tanık oluyor insan. Güçlenen, sükûnetiyle güç veren bir kadın. Rezzan Albay da bütün o süreçte bir kız bir de erkek evlat yetiştirmiş...”

Burada kadın albayın “fedakar anne ve eş rolü üzerinde durulmaktadır”. Aynı zamanda ordu içindeki statüsünden bahsedilirken yüceltilmekte ve sıra dışılığı yansıtılmaktadır. “Güç veren kadın” tanımlamasıyla da sanki asker olmanın verdiği güçten bahsedildiği görülmektedir. Haberin içeriğinde, kadını yücelten ve toplumsal konumunu olumlu bir şekilde ortaya koyan ifadeler yer almaktadır. Bununla birlikte, kadın bir asker ordunun zirvesinde bir görevde çalışıyor olsa bile bu statüsü geleneksel toplumsal düzenin kadına yüklemiş olduğu annelik görevinden ayrı ve bağımsız bir şekilde anlatılmamakta,

fedakar anne ve eş olma rolü ile birlikte sunulmaktadır. İşte bu noktada da medyanın toplumsal cinsiyet rollerini ve cinsiyetçi söylemleri tekrar tekrar üreten bir konumda olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Haberin aşağıdaki kısmında, kadın askerinin ordudaki başarısı annelik rolü ile birlikte yansıtılmıştır.

“...Yüzbaşı Hülya Ercan, iki çocuğuna hamileyken de helikopter uçurdu. Biz “kaç aylık hamileyken uçağa binilir” diye tartışıp duralım, jandarmanın “harika kadın” pilotu Yüzbaşı Hülya Ercan iki kızına hamileyken de ilk üç ay Sikorsky uçurmuş bir kadın...”

Haberin bundan sonraki kısmında “kadın askeri hakim” kamusal alandaki başarısıyla yansıtılmaktadır.

“...Askeri yargıda kadın askerler üst düzey rütbelere çıkabiliyor. Genç raportör Hâkim Teğmen E. F. de birliklere keşfe gittiklerinde olay yerinde hep tek kadın olarak görev yaptığını belirtiyor ve “Hiç güçlük yaşamadım” diyor. “Kürsüde genç kadın teğmen görünce sanıklar da avukatlar da önce biraz şaşırıyor ama sonra alışıyorlar” diye anlatıyor ve ekliyor: “Bizde önce hukuk gelir. Askeriz elbette ama hukuku üstün kılmak görevimiz...”

Şimşek (1996) kadın asker ve polislerin konu edildikleri haberlerde, kadınların şaşkınlık ve takdir ile karşılanarak “erkek gibi” olduğu tasvir edilen söz konusu kadınlardan “sıra dışı” olarak bahsedildiğini, diğer kadınlar ve “kadınlık” kavramının bu kadınlar üzerinden küçümsendiğini saptamıştır (Yavuz, 2016: 153). Kadın asker olmak zaten toplum içerisinde başlı başına sıradışı bir durumken, orduda üst düzey bir kadın hakim görev yapıyor olması olağan üstü-sıra dışı bir durum olarak yansıtılmaktadır. Kadın askeri hakim de toplum içerisinde kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerine aykırı bir görev yapmış olduğunun farkındalığı içerisinde söylemlerde bulunarak yaptığı işin “şaşkınlık” yarattığını belirtirken “hiç güçlük yaşamadım” ifadesiyle de kadın olmanın gerektirdiği güçlüklerden bahsetmektedir. Çünkü güç ve zor olan işleri yapmak erkeklerle bağdaştırılmaktadır. Kadın askeri hakim kendini ifade ederken “askeriz ama hukuku üstün kılmak görevimiz” derken kadınlığını vurgulamamakta ve cinsiyetçi bir söylemden uzak sadece görevi ile ilgili tanımlamalarda bulunmaktadır. Burada sadece “askeriz” demekle yetinmiş, kadınlığını ön plana çıkarmamıştır. Bu durum da dikkat çekici niteliktedir. Bu örnekte olduğu gibi, kadınların ne kadar zorlu ve meşakatli de olsa erkeklerle özdeşleştirilen işleri yaptıklarında, ataerkil toplumun kendilerine dayattığı cinsiyetçi söylemden ve rollerden kendilerini ne kadar uzak tutarlar ve bu dili kullanmamaya özen gösterirlerse o ölçüde çağdaş toplumlar seviyesinde kendilerine yer edinebilecekleri düşünülmektedir.

Haberin aşağıdaki kısmında, meslektaşlarıyla flört eden ve evlenen kadın askerlerden bahsedilmektedir.

“...Asker eşiyile yamaç paraşütü yaparken tanışıp flört eden, sonra “onun peşinden asker olanlar” mı ararsınız, okulda tanıştığı genç silah arkadaşıyla geçen hafta “harika bir nikâh yapanı mı...”

Burada asker olan erkek sadece eş olma rolüyle tanımlanırken kadın asker erkeğin peşinden koşan fedakar eş rolüyle karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ataerkil sistemde, kadın erkeğin peşinden koşar, onun peşinden gider, fedakarlık yapması gereken kadındır. “Harika bir nikah” yapılmaktan bahsedilirken de “yuvayı dışı kuş kurar” deyimini tam da bu noktada yerini bulmaktadır. Kadın astsubayların hayat hikayeleri ve nasıl asker oldukları süreci anlatılırken geleneksel toplumun ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeklerle ilişkilendirilen yanlarını destekler nitelikte söylemler (eş olma, nikah yapma-yuva kurma, erkeğin peşinden giderek asker olma gibi) görülmektedir.

“...Hepsi üniversite mezunu, pek çoğu öğretmen olmayı uman bu genç kızlar şimdi kriminalden balistiğe, hukuktan personel yönetimine yepyeni bir hayatı tanıyorlar. Onların görev yaptığı Jandarma Genel Komutanlığı, inanıyorum ki çok başka bir yer olacak...”

Haber içeriğindeki “yepyeni bir hayat” ifadesi kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında önem arz etmektedir. Neden yepyeni bir hayat? Çünkü ordu erkeklerin alanıdır, masküldür. Kadının yeri evidir ve özel alan ile sınırlıdır. Kadın fedakar ve iyi bir eştir, annedir, çocuklarının, evinin ve eşinin bakımından o sorumludur. Kadın maskülen bir alan olan orduya girmekle eli silah tutacak, yeri geldiğinde erkekler gibi cephede savaşacaktır. Geleneksel kadınlık rollerinden uzak tamamen alışlagelmişin dışında bir alan olan orduda görev almalarının onlar için yeni bir hayatın kapısını açacağı düşüncesi yansıtılmaktadır. Bu noktada medyanın toplumsal cinsiyet bağlamında kadının temsili ile ilgili olumlu katkısının yanında diğer bir ifade olan “çok başka bir yer olacak” ifadesi ile kadın askerlerin kadınlık rolleriyle orduyu farklılaştıracağı, sadece asker olma rolleri ile değil kadınlık rolleriyle bu farklılığı yaratacağı ima edilmektedir. Muhabirin taraflı bir söylem içerisinde olduğu dikkat çekmektedir.

Erkekler, kadınların biyolojik annelik rolleri dışındaki kadınlarla ilişkilendirilen rolleri üstlendiklerinde, cinsiyetçi sosyo-kültürel düzen ve cinsiyet hiyerarşinin varlığının ortadan kalkabileceği düşünülmektedir. Toplumsal kurumlar aracılığıyla meydana getirilen kadınların karşı karşıya kaldıkları toplumsal baskı ve ayrımcılık her seferinde yeniden üretilerek cinsiyetlendirilmiş kişilikleri yaratmaya devam etmektedir (Aktaş, 2013: 56). Haberlerin geneline bakıldığında, kadın askerlerin annelik ve eş rolleri ile birlikte

mesleklerini icra ederken fazla zorlanmadıklarını ifade ettikleri ve militarist söylemlerde buldukları görülmüştür. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirdikleri ve cinsiyetçi söylemlerde de buldukları da görülmüştür.

4.6.2. Kadın Askerlerin Doğal Eşit Varlık Olarak Temsili

Çalışmanın bu kısmında kadın askerlerin kendilerini erkeklerle eşit gördüğü, askerlik mesleğini seçme nedenlerinin anlatıldığı ve hem medyanın hem de kadın askerlerin militarist ve cinsiyetçi söylemlerde bulunduğu medya temsilleri incelenmiştir. Doğal eşit varlık temsili kadınların tıpkı erkekler gibi değerlendirildiği ve görüşlerinin alındığı durumlardaki temsil biçimidir (Yavuz, 2016: 148).

Haber içerikleri incelendiğinde, erkek ve kadın arasındaki biyolojik cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan ve erkeğin kas gücü itibarıyla kadından fiziksel anlamda daha güçlü olduğu, ancak kadın askerlerin kendilerini erkeklerle eşit gördüğü ve aynı eğitim süreçlerinden geçerek askerlik mesleğini erkekler kadar hatta onlardan daha iyi yaptıkları vurgulanmaktadır. Erkeklikle özdeşleştirilen sıfat ve deyimlerin kadın askerler içinde kullanıldığı, kadın askerlerin “gurur ve onur” duyulan bir meslek ve çocukluk hayali olduğu için askerlik mesleğini seçtiği görülmüştür.

“Kadın Komandolar Evde Anne, Dağda Gözü Pek Askerler, Tunceli Komando Tugayının Kadın Komandoları Erkek Meslektaşlarına Taş Çıkartıyor” başlıklı haberde; kadın askerinin, askeri eğitim sürecini anlattığı ve bu eğitimler sonunda erkeklerle eşit seviyeye geldiklerini anlattığı görülmektedir.

“...Erkeklerin çoğunlukta olduğu bir meslekte onlara ayak uydurabilmek için biraz daha fiziksel çaba harcamamız gerekiyordu”. O “açığı” kapattığımızı değerlendiriyorum. Eğitimler başlarda zordu, öncelikle intibak eğitiminde. Daha sonra kondisyon kazandıkça yavaş yavaş eğitimlere biz de alıştık...”

Haber içeriğinde yer alan “o açığı kapattığımızı değerlendiriyorum” ifadesi ile erkek ve kadın arasındaki fiziksel güç farklılıklarının meleke kazanılarak, çeşitli eğitimlerle alışkanlık haline getirildiğinde ve kondisyon kazandıkça kapatılabileceği ve kadınların erkeklerle eşit seviyede fiziksel güce sahip olabileceği vurgusu yapılmaktadır.

Haberin içeriğinde kadın askerinin, asker olmayı neden tercih ettiği yer almaktadır.

“...Ailemden çok etkilendim. Ailemde asker yok, ailem üniformaya hayran. Bu meslekte olmaktan gurur duyuyorum. “Eşleri de onlarla gurur duyuyor...”

Kadın askerinin ve muhabirinin de söylemlerinden askerliğin “gurur ve onur duyulan” bir meslek olduğu vurgusu yapılmakta olup, “ailem üniformaya hayran” ifadesiyle de, militarist

sistemin unsurlarının bir araya geldiği görülmektedir. Askerlik ordu-millet anlayışı çerçevesinde toplum tarafından yüceltilen bir meslek olması sebebiyle bir kadın bu mesleği yaptığında “hayranlık” uyandırması, kadınların hem kendi söylemlerinde hem de medya söylemlerinde yerini fazlasıyla bulmaktadır.

Hürriyet Gazetesi’nde yayınlanan “Afrin İçin Bekliyorlar...Cephe İçin Hazırız”⁶⁵ başlıklı haberde (röportaj); kadın askerin militarist söylemleri son derece dikkat çekicidir.

“...Afrin’de cepheye Türk Silahlı Kuvvetleri askerleri savaşırken kadın jandarmalar da sınır hattında görev yapıyor. Hatay bölgesinde sınır hattı boyunca 15 kadın jandarma astsubay görev yapıyor. Bölgede zaman zaman çeşitli noktalarda asayiş ve güvenlik görevi yerine getiren Astsubay C., görev verildiğinde cepheye gitmek için sabırsızlıkla beklediklerini belirtti. C. C., aldıkları eğitimi, karargâh yaşantılarını ve vatandaştan son günlerde gördükleri ilgiyi şöyle anlattı: “Türk kadınının vatan aşkıyla yanan kor gibi bir yüreği var. Nene Hatun’un torunlarıyız. Onların müdaafasındaki bayrağını her yerde dalgalandırmayı, gerekirse sınır ötesinde dalgalandırmayı biz canı gönülden zaten istiyoruz. Mehmetçiğin mermisini battaniyesine saran analar, Mehmetçikle beraber düşman mücadelesinde bulunan kadınlarımız bugün hâlâ varlar. Onlar da bizleriz. Görevimizi de sonuna kadar canımız pahasına, kanımızın son damlasına kadar yerine getirmek için hazır bekliyoruz...”

Kadın asker görevimizi “canımız pahasına, kanımızın son damlasına kadar” yerine getiririz ifadeleriyle militarizmin cinsiyetçi suretlerine ve ordunun eril varlığına resmen meydan okumaktadır.

“Jandarma’ya Katılacak Kadınlara Eğitim Veriyor” başlıklı haberde Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı’nda takım komutanlığı yapan kadın Jandarma Teğmen’in ifadelerinde de eşitlik vurgusu ve militarist söylemler can alıcı bir şekilde görülmektedir.

“...Eskiden sadece erkeklerin görev alanında olan jandarma gibi kolluk kuvvetlerinde, toplumda duyarlılığın artmasıyla beraber kadın personel sayısının da arttığına dikkati çekti”. “Gören, kadın-erkek ayrımının yaşanmadığını belirttiği Jandarma teşkilatında personel olmanın bir yaşam tarzı olduğuna işaret etti”. “Gören, asker olmak için doğduğunu ve başka bir meslek yapabileceğini düşünmediğini belirtti”. “Mesleğimizde cinsiyet ayrımı yoktur. Yaptığımız iş kutsal bir görevdir. Bu iş, cinsiyet meselesi değil, memleket meselesidir. Aslanın dişisi de aslandır. “Gören, vatani savunmanın imandan olduğunu ve zorluklar karşısında pes etmek gibi bir şeyin söz konusu olmadığını belirterek, “Eli hamurdan çok silah tutan kadınlarız biz. Temizliğimizi, hem dağda hem de evimizde yapabilecek güce ve kudrete sahibiz.” dedi. Kadın olarak jandarma üniforması giymesıyla ilgili duygularını anlatan Jandarma Teğmen Ö. G., jandarma personeli olmanın çocukluk hayali olduğunu söyledi. Bu teşkilatta yer aldığı için kendisini “şanslı” olarak nitelendiren Gören, asker olmak için doğduğunu ve başka bir meslek yapabileceğini düşünmediğini belirtti“Kadın astsubay öğrencilerimiz emir verilse Afrin'e

⁶⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/afrin-icin-bekliyorlar-cephe-icin-haziriz-40738125> erişim tarihi: 15.02.2018)

koşarak gider". Gören, kendisiyle aynı mesleği yapmak isteyen kadınlara şu tavsiyelerde bulundu: "Eğitimlerde başarılı olmak için ellerinden gelen en üst gayreti gösteren, disiplinli, mesleğine aşık, milli ruh ve bilinçte olan yaklaşık 400 aslan yürekli jandarma kadın astsubay öğrencilerimizle birlikteyiz. Yürekları vatan aşkıyla çarpan bu kızlarımız, şu an emir verilse Afrin'e koşarak giderler, buna eminim. Bizler gibi bu mesleğe aşık yürekleri vatan aşkıyla yanan, hudutta gözünü kırpmadan canını vermeye hazır olan kadınlarımız varsa Jandarma Genel Komutanlığı'nın açtığı sınavlara başvuruda bulunabilirler..."

Kadınların toplum tarafından kendilerine dayatılan kimlik tanımlamaları yerine kendileri adına gerçek ve bağımsız bireyler olabilme anlamında alternatif tanımlar yaratma mücadelesi içine girmeleri açısından (Aktaş, 2013: 53) kadın subayın "aslanın dişisi de aslandır" ifadesi cinsiyet ayrımcılığına sert bir meydan okuyuştur. Kültürel feminizmin savunucularından Fuller, kadınların "özgüvenlerini" geliştirmek zorunda olduklarını ve bunu yaparken birey olarak kendi özelliklerini geliştirme serbestliğine sahip olmakla birlikte, kadınların kendi kimliklerini anlamaya ihtiyaçları olduğunu iddia etmektedir (Donovan, 2005). Kadın subayın söylemlerinde de bu özgüven açıkça görülmektedir. Kadınların özgüvenlerinin kazanmaları ve bu ötekilik adı altındaki tanımlamaların dışına çıkıp kendilerini toplumsal kurumların her alanında kanıtlayabilmeleri açısından ordudaki kadın varlığının önemi altı çizilmesi gereken bir durumdur.

"Doğunun Kadın Komutanları"⁶⁶ başlıklı haberde orduda kadın erkek ayrımı yapılmadığı ve kadınların da askerlik mesleğini layıkıyla yapabileceği ifade edilmektedir.

"...Kara Harp Okulu'nun eğitimleri gerçekten ağır. Ayrıca kadın-erkek ayrımı da kesinlikle yapılmıyor. Ama insan bir şeyi çok isterse bunların hiçbiri engel değil..."

Bu örnek de kadın askerlerin "doğal eşit varlık" olarak temsili görülmektedir. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik cinsiyet farklılıklarının kadınların askerlik mesleğini yapmalarına bir engel teşkil etmediği vurgusu yapılmaktadır. Kadın askerlerin erkeklerle eşit şartlarda eğitim aldıklarının anlatıldığı bu örnekler, erkeklerin kadınlara göre fiziksel olarak daha üstün oldukları ve askerliğin sadece erkeklere atfedilen bir iş olduğu düşüncesini çürütmektedir. Hangi mekanda kadın ve erkek olarak bulunulduğunun da toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesinde önemli etkileri vardır (Demez, 2005: 16). Jill Matthews (1984)'e göre toplumlar, kadın ve erkekleri birbirinden farklı bir biçimde ayırmıştır. Söz konusu ayrımın muhakkak hiyerarşik, eşitsiz ve baskıcı olması gerekli değildir. Bu bağlamda bir toplumsal cinsiyet düzeni ataerkil olabileceği gibi anaerkil veya eşitlikçi olabilir (akt. Baştürk Akca ve Ergül, 2016: 18). Haberlerin genelinde kadın askerlerin söylemlerinde eşitlik vurgusu

⁶⁶ <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/49363-yasam-dogu-nun-kadin-komutan-lari-/16> (erişim tarihi: 20.08.2017)

yapıldığı görülmektedir. Kadın askerlerin erkek işi olarak genel kabul gören askerlik mesleğini erkeklerle aynı şartlarda ve aynı ortamda maskülen bir alan olan orduda yapmaları biyolojik kuram çerçevesinde savulan normları çürütür nitelikte bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

“www.ajansinternet.com” internet sitesinde yayınlanan “Kadın Subaylar Etekli Teröristlerin Peşinde, Asker Üniformalı Kadın İzleyiciyi Şaşırttı”⁶⁷ başlıklı haberde kadın askerlerin görev alanlarının genişlediği ve orduda alışlagelmiş görevlerinin dışına çıkılarak “sıcak çatışma alanlarındaki” görevlerinden bahisle, sıradışı bir görev üstlendikleri anlatılmaktadır.

“...Türk Silahlı Kuvvetleri’nde görev yapan 3 bin 319 rütbeli kadın askerden bazıları artık “sıcak çatışma bölgelerine katılıyor. Türk Silahlı Kuvvetleri’nde daha önce yargıda, havacılıkta, olay yeri incelemede, asayiş olayında ve atış taliminde görev yapan kadın askerler, “artık terör olaylarında ağır silahlarla çatışma bölgelerine giriyor. “Zıpkın kod adlı kadın subay, “ağır makinalı silah kullanıyor”, tam tesisat askeri kıyafetle görev yerinde olan kadın subayın elinde 4,5 kilo ağırlığındaki dakikada 500 mermi atan bıksi bulunuyor...”

Haberin içeriğine bakıldığında, haberin konusu kadın olunca cinsel kimliğinin, giyim şeklinin ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Zıpkın kod adıyla kadın subayın “tam teçhizatlı-askeri kıyafetle” ağır silahla görev yaptığı anlatılırken; çoğu zaman cinsel kimliğiyle medyada yer bulan kadınların cicili bicili ve süslü kıyafetler giyinen bireyler olarak resmedildiği durumun tam tersi bir imajla temsil edildiği görülmektedir. Kadın ve erkek toplumsal rolleri, aynı şekilde toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde özü ve görüntüyü kodlayan giyisi, jest ve mimik gibi bir takım seremoniler içerisine girerek benimser ve kendisi de böylelikle içinde yaşadığı toplum tarafından kabul görür. Zaman içerisinde toplumsal değişmelerin gereği toplumsal cinsiyet kavramına ait kabuller de değişebilmektedir (Demez, 2005: 22). Kadınların askeri üniforma içerisindeki görüntüleri toplum tarafından zamanla sindirilebilecek konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şehit Jandarma Yarbay S. Y. ile ilgili “www.sondakika.com” internet sitesinde yayınlanan “Asker Üniformalı Kadın İzleyiciyi Şaşırttı”⁶⁸ başlıklı haberde kadınlık, kadınlıkla ilişkilendirilen değerler bağlamında kadınlık-üniforma ve askerliğin bir arada oluşu sıra dışı bir durummuş gibi yansıtılmaktadır.

⁶⁷ <https://www.ajansinternet.com/haber/kadin-subaylay-etekli-teroristleirn-peşinde--h145.html/> (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁶⁸ <https://www.haberler.com/askeri-uniformali-kadin-izleyiciyi-sasirtti-5328438-haberi/> (erişim tarihi: 14.04.2016)

“...A Haber'de yayınlanan Satır Arası programını açan izleyiciler karşılarında askeri üniformalı kadını görünce şaşırdılar. A Haber ekranlarında yayınlanan “Satır Arası” programına resmi üniforması ile konuk olan kadın jandarma binbaşı ekran başındakiler tarafından şaşkınlıkla izlendi. Ekranında uzun süre konuşan üniformalı kadın jandarma binbaşının neden ekrana böyle çıktığı merak konusu oldu. Ekranında kadın subayı görenler şaşırdı...”

Kadın askerler askerlik mesleğini genelde “onur ve şeref duyulan bir meslek olarak nitelendirmekte ve “çocukluk hayali” olduğu için seçtiklerin ifade etmektedir. Anadolu Ajansı’nda yayınlanan “Jandarmanın Göz Bebeği R. Teğmen”⁶⁹ başlıklı haberde kadın asker “çocukluk hevesi” olduğu için askerlik mesleğini seçtiğini ifade etmiştir.

“...T., küçük yaştan beri asker olmak istediğini ifade ederek, çevresindekilerin çocukluk hevesi olarak gördüğü bu mesleği yapmaya babasını kaybettiği 12 yaşında karar verdiğini kaydetti...”

“Komando S. 55 Yıl Sonra Bir İlke İmza Attı” başlıklı haberde de kadın asker yukarıdaki ifadeye benzer şekilde “asker olmanın hayalini çocukluğundan beri kurduğunu” ifade etmiştir.

“...S. C., asker olmanın hayalini çocukluğundan beri kurduğunu ifade ederek, “çok istediğim bir şeydi ama harp okulu okumamız gerektiği için bir türlü başvuramamıştım...”⁷⁰

Bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini seçme süreci doğuştan önce başlayıp devam etmekte (cinsiyetin bu şekilde kurulması) bizim nasıl birer birey olduğumuzu, neleri yapıp yapmadığımızı, neyin hayalini kurduğumuzu ve nelerden vazgeçtiğimizi belirlemektedir (Bora, 2008: 12). Kadın askerlerde “çocukluk hayali” olduğu için askerlik mesleğini seçtiklerini ifade etmiştir.

“Bayan Askerler” başlıklı haberde kadın subay “onurlu ve şerefli bir meslek olduğu için bu mesleği seçtiğini ifade etmiştir.

“...Yüzbaşı N. E.: Askerlik çok onurlu ve şerefli bir meslek olduğu için seçtim. Çok mutluyum...”

“Türkiyenin İlk ve Tek Kadın Karakol Komutanı” başlıklı haberde kadın astsubay “ne kadar zor da gözükse çok gurur verici bir görevimiz var” ifadesini kullanmıştır.

“...Astsubay Ş. H.: Tavsiye ediyorum. Türk Silahlı Kuvvetleri gibi şanlı bir geçmişe sahip bir teşkilatın mensubu olarak özellikle Jandarma Teşkilatı mensubu bir astsubay olarak ben herkese tavsiye ediyorum. Ne kadar zor da gözükse çok gurur verici bir görevimiz var...”

⁶⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya-kadinlar-gunu/jandarmanin-goz-bebegi-refika-tegmen-/1082050> (erişim tarihi: 25.04.2019)

⁷⁰ <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/06/30/komando-seher-55-yil-sonra-bir-ilke-imza-atti> (erişim tarihi: 30.04.2019)

Haberlerin geneline bakıldığında, kadın askerlerin kimi söylemlerinde kendilerini erkeklerle eşit olarak gördükleri hiç zorlanmadıklarını ifade ettikleri, kimi söylemlerinde de askerliğin zor bir meslek olduğunu dile getirdikleri görülmüştür. Kadın askerlerle yapılan röportajlarda muhabirlerin sormuş oldukları soruların taraflı bir bakış açısını yansıttığı, medyanın toplumsal cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunan söylem ve sorularla kadın askerlerin söylemlerini etkilediği, bir yandan da militarist söylemlerde bulunarak onları yücelttikleri görülmüştür. Hem medyanın hem de kadın askerlerin cinsiyetçi söylemlerin yanında militarist ve eşitlikçi söylemlerde buldukları görülmüştür.

4.6.3. Kadın Askerlerin Cinsel Kimlikleriyle Temsili

Toplumsallaşma sürecinde kız ve erkek çocuklara öğretilen roller, cinsiyet temelinde farklılaşırlar. Kız çocuklarına konuşma yetenekleri gibi sosyal beceriler, fiziksel çekicilik gibi dış görünüş ile ilgili özellikler ile ev ve ailenin, çocukların sorumlulukları gibi özellikler aktarılırken, erkek çocuklarına, teknik beceriler gibi işle ilgili yetenekler, liderlik, fiziksel güç ve iktidarı elinde bulundurma gibi duygu, düşünce ve beceriler aktarılmaktadır (Dündar, 2010: 100). Medyada kadın olgusunu değerlendirdiğimizde kadınların cinsel bir obje veya cinsel kimlikleriyle yansıtılmaya çalışılmaları bağlamında kadın askerlerin de bundan payını aldıklarını, kadının cinselliğinin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir.

“Bayan Askerler” başlıklı haberde kadın askerler cinsel kimliğiyle yansıtılmaktadır.

“...Saçıyla, makyajıyla ve elbette “kadın olmanın gerektirdiği küçük ayrıntılarla” birlikte yüzlerce erkeğin arasında iki çiçek gibiler. Duruşları yüzlerindeki ifade başka ama onların da ortak dile getirdikleri kararlılık aynı...”

Asker de olsa kadın “çiçek gibi” olmalı, “makyajı, saçı başı” her zaman düzgün ve “güzel” olmalı yanılığısına düşülmekte ve kadınla ilgili klişeleşmiş beklentiler dile getirilmektedir.

Sabah Gazetesinde yayınlanan “Komutan Hanım” başlıklı haberde (röportaj) kadın askerler kadınlık rolleri ve cinsel kimliğiyle temsil edilmektedir.

“...Hem Disiplinliyim Hem De Makyajlı.” “Şırnak’taki Psikolojik Harekât Subaylığı’ndan tayin olan S. Y. disiplinli ve makyajdan taviz vermiyor...”⁷¹.

Haber başlığında ve içeriğinde yer alan kadının kadınlık rolleri ve cinsel kimliğiyle betimlendiği “hanım”, “makyajından taviz vermiyor” ifadeleri erkeklikle özdeşleştirilen “komutan” ve “disiplin” ifadeleriyle birlikte yansıtılmıştır.

⁷¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/10/02/gnd104.html> (erişim tarihi: 01.05.2019)

Medyanın askerlik mesleğini yapan ve ordudaki görünürlüğü çok az sayıda olan kadın askerleri bu şekilde nitelendirmesi, medyanın cinsiyet rolleriyle ilgili hakim toplumsal değerleri üretmedeki rolünü göstermektedir.

“Zor Görevlerin Kadınları” başlıklı haberde (röportaj); kadın pilotun askeri alandaki başarısı annelik rolü ve cinsel kimliğiyle birlikte ön plana çıkarılmaktadır.

“...Yüzbaşı H. E., iki çocuğuna hamileyken de helikopter uçurdu. Biz “kaç aylık hamileyken uçağa binilir” diye tartışıp duralım, jandarmanın “harika kadın” pilotu Yüzbaşı H. E. iki kızına hamileyken de ilk üç ay Sikorsky uçurmuş bir kadın. Çekim öncesinde “Rimelim akmadı değil mi” diye soracak kadar da güzelliğine dikkat ediyor...”

Kadın subayı “hamileyken bile görevini en iyi bir şekilde yapıyor olması” da olağanüstüleştirilerek anlatılmakta, aynı zamanda da “harika ve “güzel” bir kadın olduğu vurgulanarak kadın için klişeleşmiş olan cinsiyetçi tanımlamalar dile getirilmektedir. Cinsiyet şemasına göre fiziksel güç erkek çocukları için uygunken, fiziksel çekicilik kız çocukları için uygun olan şema bileşenidir (Franzoi, 1996). Pilot subayın muhabire sormuş olduğu “rimelim akmadı değil mi” sorusuna haberde yer verilmiş olması medyanın yanlı bir tutum sergilediğini ve cinsiyetçi bir kullandığını göstermektedir. Kadın subay toplum tarafından kadınla ilişkilendirilen biyolojik cinsiyetinden kaynaklanan ve kadının her zaman güzel ve bakımlı olması gerektiği düşüncesini destekler nitelikte bir söylemde bulunurken kadın muhabir de bu ayrıntıyı gözden kaçırmayarak cinsiyetçi unsurlara katkıda bulunmayı ihmal etmemiştir.

Haberin bundan sonraki kısmında kadın askerler, kadının daima güzel ve bakımlı olması gerektiği imajıyla yansıtılmıştır.

“...Manken Gibi Jandarmalar”, Ankara’da Jandarma Okullar Komutanlığı’nda “Genç kadın astsubaylarla tanışacaksınız” dediklerinde “bu kadar güzel” ve içten olacaklarını düşünmemiştim. “Yedi harika genç kadın” hayallerini, umutlarını benimle paylaştı. Komutanlarının talimatıyla on dakikada üniforma değiştirdiler ki mankenlere taş çıkartırcasına hızlıydılar. Saçları bile bozulmadı...”

Haber içeriğinde yer alan “manken gibi jandarmalar, mankenlere taş çıkartırcasına, bu kadar güzel, yedi harika genç kadın” ifadeleriyle kadına yönelik klişeleştirilmiş cinsiyetçi söylemlerle kadının dış görünüşü ve cinsel kimliği ile ilgili niteliklere vurgu yapılmıştır.

4.6.4. Kadın Askerlerin Ordunun Yumuşak Yüzü-Vitrini Olarak Temsili

Kadın askerler medyada daha çok “Anneler Günü ve Dünya Kadınlar Günü” gibi kadınlara özel günlerde ve “şehit cenazelerinde” medyada temsil edilmektedir. Kadın

dayanışması ve toplumsal bütünleşme çerçevesinde kadınlara çiçek ve broşür dağıtırken ya da şehit cenazelerinde şehidin ailesinin kadın fertlerinin özellikle de annelerinin yanında temsil edildikleri görülmüştür.

Milliyet Gazetesi internet sitesinde yayınlanan “Kadın Astsubay Şehit Annesiyle Ağladı”⁷² başlıklı gazete haberinde şehit annesinin yanında yer alan ve onunla birlikte gözyaşı döken kadın astsubayın kadımla ilişkilendirilen özellikler çerçevesinde yansıtılmaktadır.

“...Aksaray Kapalı Cezaevi’nde vatani görevini yaparken devriye nöbeti esnasında silah arkadaşının tüfeğinden çıkan kurşunla yaralanarak şehit olan 20 yaşındaki Jandarma Er Volkan Duysak’ın cenazesi toprağa verildi. Cenaze töreninde “sinir krizi geçiren annesi Fulya Duysak’ı görevli kadın jandarma kıdemli Astsubay çavuş, güçlkle sakinleştirdi. Tören sırasında annenin başucundan ayrılmayan kadın asker, oğlunun tabutuna sarılan anne ile birlikte gözyaşı döktü...”

Kadın astsubayın şehit annesini “güçlkle sakinleştirmesi, annenin başucundan ayrılmaması ve onunla birlikte gözyaşı dökmesi” kadınsı özelliklerdir ve ne de olsa asker de olsa o da bir “anne” adayıdır. Medyanın, kadının geleneksel toplumsal rollerinin devamlılığına katkıda bulunduğu bu haberde, şehit cenazesinde yaşanan durumlar, kadın bir askerin yine bir kadını, bir anneyi teselli edişi cinsiyetçi bir dille anlatılmıştır.

“www.haberler.com” internet sitesinde yayınlanan “Astsubaydan Şehidin Annesine: Zengin Asker De Olmaz, Şehit De Olmaz”⁷³ başlıklı haberde, kadın askerin medya tarafından sansasyonel söylem ve hareketlerinin yansıtıldığı görülmektedir.

“...Hakkari'nin Yüksekova'da şehit düşen Mustafa Kemal Özata'nın cenazesinde, görevli kadın astsubay şehidin annesine, “Zengin olan asker de olmaz, şehit de olmaz.” dedi “Eşinin şoför olduğunu ifade eden şehit annesi Cennet Özata, Babası şofördü. Nüfusumuz çoktu. Çocuklarım küçüklü, büyüklüleri. Kendi kendilerini idare ederlerdi.” dedi. Bu sırada şehit annesi Cennet Özata'nın elinden tutan görevli kadın astsubay, “Teyzem bilmem mi? Zengin olan asker olur mu? Olmaz. Zengin olan; asker de olmaz, şehit de olmaz. Ne güzel evlatlar yetiştirmişsin” diyerek onu teselli etmeye çalıştı...”

Her iki örnekte “Jandarma Kadın Astsubayların” orduya alınmalarındaki temel etken olan; Jandarmanın değişen yüzünün ve imajının sembolik birer temsilcisi olarak halk ile bütünleşme ve Jandarmanın-ordunun görünen yüzü-vitrini olma rolünün ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Jandarma kadın astsubayların, Jandarmanın halk ile temas kurma ve kırsaldaki

⁷² <http://www.milliyet.com.tr/kadin-astsubay-sehit-annesiyle-agladi-gundem-1447165/> (erişim tarihi: 20.04.2016)

⁷³ <https://www.haberler.com/astsubaydan-sehidin-annesine-zengin-asker-de-7641411-haberi/> (erişim tarihi: 15.04.2016)

kadınlarla bütünleşme ve onlarla iletişim kurma stratejileri kapsamındaki rollerinin yansıtıldığı görülmektedir.

Kadın astsubayların şehit annesini teselli etmeye çalışması, elini tutması ve ağlaması, gözyaşı dökmesi ile yine kadına atfedilen annelik rolünün tekrarlandığı ve kadınlara atfedilen niteliklerden olan “şevkatli, hassas ve duygusal olmak” gibi özelliklere vurgu yapıldığı görülmektedir. Kadın asker geleneksel kadınlık-annelik rolleri bağlamında, bir kadın diğer bir kadını teselli etmektedir. Burada bir kadını yine en iyi şekilde bir kadın teselli edebilir imajı yaratılmaktadır. Çünkü erkeğe biçilen toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeğin sert ve otoriter olması beklenmektedir.

Söz konusu haberde kadın astsubayın “zengin olan asker de olmaz, şehit de olmaz” sıra dışı-sansasyonel söylemi sonucunda haber konusu olduğu görülmektedir. Bu noktada medyanın sıklıkla kullandığı bir yöntem olan olayların sansasyonel aktarımı bu haberde açıkça görülmektedir.

Kadın askerlerin “Dünya Kadınlar Günü”nde temsil edindikleri haberler neredeyse her yıl tekrarlanmaktadır.

08 Mart 2014 tarihinde “www.sabah.com.tr” internet sitesinde yayınlanan “Kadın Astsubaylar Boğaz Köprüsünden Denize İndi”⁷⁴ başlıklı haberde kadın askerlerin “Dünya Kadınlar Günü”nde Boğaz Köprüsünden halatla denize atlamaları konu edilmiştir. Bu haber aynı zamanda A Haber Kanalında canlı yayında “Kadın Komandolardan Boğaz Köprüsünde 8 Mart Şovu” başlığı altında yayınlanmıştır.

“...Jandarma Komando Özel Asayiş Komutanlığı Dağcılık Timleri, Boğaziçi Köprüsü'nde “Dünya Kadınlar Günü'nde” “nefes kesen bir gösteriye imza attı”. “4'ü kadın astsubay olmak üzere 8 personel”, boğaz köprüsüne kadınlar günü temalı pankart ve Türk bayrağı astı. Jandarmalar daha sonra köprüden denize halatla iniş yaptı...”

Haberin içeriğinde de görüldüğü gibi 4 kadın astsubayla birlikte 4 de erkek personel aynı gösteriyi yaptıkları halde kadın astsubayların yaptığı gösteri “nefes kesen bir gösteriye imza attı” söylemiyle de desteklenerek abartılmakta, sıra dışı ve sansasyonel bir iş yaptıkları vurgusu yapılmaktadır.

08 Mart 2016 tarihinde “www.uskudarses.com” internet sitesinde yayınlanan “Kadın Astsubaylardan Kadınlara Karanfil”⁷⁵ başlıklı haberde kadın astsubaylar tarafından “Dünya Kadınlar Günü”nde kadınlara karanfil dağıtıldığı konu edilmiştir.

⁷⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=D2ITMJh-3EQ> (erişim tarihi: 18.04.2016)

⁷⁵ <http://www.uskudarses.com/haber/kadin-astsubaylardan-kadinlara-karanfil-62422.html> (erişim tarihi: 18.04.2016)

“...8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nde Muğla İl Jandarma Komutanlığı, Mentеше Kurşunlu Cami meydanında “stant açtı”. “İki kadın astsubay tarafından Dünya Kadınlar Günü” nedeniyle kadınlara kırmızı karanfil dağıtıldı. Yıl boyunca değişik ortamlarda kadınların bilinçlenmesi ve kadına yönelik şiddetin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapan Muğla İl Jandarma Komutanlığı, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nde kırmızı karanfil dağıttı. Kurşunlu Camii meydanında açılan stantta “kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik afişler yer alırken, hazırlanan küçük el broşürleri ile de kadınlar bilgilendirildi”. Kadın astsubaylar tarafından kadınlara kırmızı karanfil dağıtıldı. Kadınlar etkinliğe büyük ilgi gösterirken, “kadın astsubaylarla bol bol hatıra fotoğrafı çektirdiler...”

Kadın astsubayların, kırsal alandaki kadınlarla iletişim kurma becerileri arttırılarak, toplum destekli projeler kapsamında (mutlu aile mutlu çocuk, kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele vb. konularda) halkla bütünleşmeleri amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Jandarma Genel Komutanlığı envanterinde görevli kadın askerler komutanlığın vitrini, halka açılan gülen yüzü olarak görülmekte olup, “Anneler Günü ve Dünya Kadınlar Günü” gibi kadınlarla ilgili özel günlerde açılan stantlarda kadınlara söz konusu projelere ilgili broşür dağıtmakta, halka bütünleşmek arzusuyla çiçek vermektedir.

Haberin içerik çözümlemesi toplumsal cinsiyet ve kadının medyada temsili bağlamında yapıldığında; medya tarafından kamusal alandaki kadın asker varlığının cinsiyetçi bir dilden uzak sadece kadının kamusal alandaki rolüyle yansıtıldığı görülmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet rollerinin ve kadının medyada temsili açısından olumlu bir örnektir.

“Türkiye’nin İlk ve Tek Kadın Karakol Komutanı, Bir Köyün Asayiş ve Huzuru Ona Emanet” başlıklı haberde; kadın astsubayın kadına yönelik şiddetle ilgili projedeki görevi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

“...Kadına Şiddet konusunda büyük projelere imza atmış. Öncelikli hedefi köylerde kadına karşı şiddeti önlemek. Kaymakam ile köy köy dolaşarak köylünün sorunlarını dinliyor...”

Bu örnekte de kadın askerinin kamusal alandaki başarısının medya tarafından yansıtıldığı görülmektedir.

Kadın askerlerin ordunun yumuşak yüzü ve vitrini olarak sembolik anlamda temsil edildikleri günlerde kadınsı değerler ve kadınlık üzerinden habere konu edildikleri görülmektedir. Kadınların kamusal alandaki varlığı ve başarısının en çarpıcı örneklerinden biri olan kadın askerler, medya tarafından bu başarıları ile yüceltilirken bir yandan da cinsiyetçi bir dille yansıtılmaktadır.

4.6.5. Kadın Askerlerin Medyatikleştirildikleri Temsiller

Çalışmanın bu kısmında; kadınların medyada ancak sansasyonel veya magazinsel olduklarında gündeme geldiklerini gösteren örneklere yer verilmiştir. Haberin konusunun olaylar ve bir olayın haber niteliği taşıması açısından sıra dışı olması noktasında “kadın askerlerin” haberin objesi oldukları görülmüştür. Televizyon haberlerinde kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerin “ana haber bültenleri”nde yer aldığı görülmüştür. Bu durumun konunun önemini göstermektedir.

“www.haberler.com” internet sitesinde yayınlanan “Türkiye'nin İlk Bayan İlçe Jandarma Komutanı Yüzbaşı S. Y., Diyarbakır'a Atandı”⁷⁶ başlıklı 31 Mayıs 2017 tarihinde helikopter kazası sonucunda şehit olan ve daha önce kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde en çok temsil edildiği tespit edilen Türkiye'nin ilk kadın Jandarma Subayı “Şehit Jandarma Yarbay S. Y.’den bahsedilmiştir. Jandarma kadın subay kıtaya çıktığı günden şehit olana kadar birçok haberde “ilk ve tek” olma özelliği ile medyatikleştirilmiştir.

“...Jandarmanın 167 yıllık tarihinde Türkiye'nin ilk bayan ilçe Jandarma Komutanı olan Yüzbaşı S. Y., Diyarbakır'a atandı. Ankara'nın Beypazarı İlçesi Jandarma Komutanı S. Y., artık Diyarbakır'da görev yapacak. Yüzbaşı Y., Diyarbakır'a atanması kararı üzerine, Beypazarı'ndan ayrıldı. S. Y., Jandarma Komutanı olarak 3 yıldır görev yaptığı Beypazarı'nda vatandaşlardan büyük ilgi görüyordu...”

Bu haberde daha önce defalarca kez habere konu edilerek medyatikleştirilen şehit Jandarma Yarbay S. Y.’den, “Türkiye'nin ilk bayan İlçe Jandarma Komutanı” olması vasfı ile bahsedilirken, “ilk” vurgusu yapılarak yine sıra dışı-olağandışı bir görev yaptığı yansıtılmıştır. Aynı zamanda da “vatandaşlardan büyük ilgi görüyordu” söylemiyle de bu durum tekrar edilmektedir. Söz konusu görevi erkek bir birey yaptığında ilk ve tek örnek olmaması dolayısıyla habere konu edilmeyecek ve vatandaşlardan büyük bir ilgi görmeyecekti. Çünkü erkek işi olarak görülmektedir. Bu haberde kadının, kadın bir subay üzerinden medyatikleştirildiği görülmektedir.

Şehit Jandarma Yarbay S. Y. ile ilgili diğer bir örnek; “Asker Üniformalı Kadın İzleyiciyi Şaşırttı” başlıklı haberdır. Kadınlık, kadınla ilişkilendirilen değerler bağlamında kadınlık-üniforma ve askerliğin bir arada oluşu sıra dışı bir durummuş gibi yansıtılmaktadır.

“...A Haber'de yayınlanan Satır Arası programını açan izleyiciler karşılarında askeri üniformalı kadını görünce şaşırdılar. A Haber ekranlarında yayınlanan “Satır Arası” programına resmi üniforması ile konuk olan kadın jandarma binbaşı ekran başındakiler tarafından şaşkınlıkla izlendi...”

⁷⁶ [https:// www.haberler.com/turkiye-nin-ilk-bayan-ilce-jandarma-komutani-haberi/](https://www.haberler.com/turkiye-nin-ilk-bayan-ilce-jandarma-komutani-haberi/) (erişim tarihi: 16.04.2016)

Söz konusu haberi toplumsal cinsiyet ve medya bağlamında ele aldığımızda, askerliğin sadece erkek mesleği olarak görülmesi nedeniyle bir kadının askeri üniformayla ekran karşısına çıkmasının şaşkınlıkla karşılandığı yorumu yapılmaktadır. Bu durum Pierson'un (1986: 37) gösterişli üniformaların sertlik, otorite, güç gibi eril özellikleri çok fazla yansıttığı düşüncesini desteklemektedir.

Kadınların sanki sadece etek ve elbise gibi cinsel kimliğine uygun kıyafetleri giyebileceği, erkeklere mahsus olarak düşünülen askerlik mesleğinin gerektirdiği askeri üniformayı kadınların giyemeyeceği gibi bir algı yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu haberde asker bir kadının geleneksel toplum anlayışı çerçevesinde yapmış olduğu askerlik mesleğinin alışlagelmişin dışında bir örnek olarak görüldüğü ve bu durumun olağandışı-sıradışı bir durummuş gibi yansıtıldığı görülmektedir.

“www.yenicaggazetesi.com.tr” İnternet Sitesinde yayınlanan “Jandarmanın İlk Kadın Komutanı da Şehit Oldu”⁷⁷ başlıklı haberde helikopter kazasında içinde bir general de bulunan toplam 13 kişi şehit olmasına rağmen, sadece kadın olması ve medyatik olması sebebiyle Jandarmanın ilk kadın komutanı Yarbay S. Y'nin şehit olduğundan bahsedilmektedir.

“...Türk Silahlı Kuvvetleri'nden yapılan açıklamada, 31 Mayıs 2017 Çarşamba günü, Şırnak/Şenoba Tugay Komutanlığından kalkış yapan ve içinde 13 personelin bulunduğu AS 532 COUGAR tipi bir helikopterin, kalkışından kısa bir süre sonra ilk alınan bilgilere göre, yüksek gerilim hatlarına takılması sonucunda saat 20.55 sularında kaza kırırma uğradığı bildirildi. Şırnak'ın Şenoba İlçesi'nde yaşanan helikopter kazasında, jandarmanın ilk kadın komutanı Yarbay S. Y.'un da şehit olduğu öğrenildi...”

Kadın subayın şehit olmasından sonra “www.yenicag gazetesi.com.tr” internet sitesinde “Şehit Yarbay S.Y'ni Mirası Mehmetçik Vakfı'na”⁷⁸ başlıklı haber yayınlanmıştır.

Haberlerin geneline baktığımızda ordudaki başarılarıyla gündeme gelen ve medyatikleştirilen kadın subay neredeyse tüm askeri safahatı ve şehit olduktan sonraki süreç haberin malzemesi olmuştur.

4.6.6. Kadın Askerlerin “Gözbebeği, Kadın, İlk ve Tek” Tanımlamalarıyla Temsili

Kadın askerlerlerin ordudaki başarıları “ilk ve tek, gözbebeği, gurur kaynağı, cesaret simgesi” tanımlamalarıyla yansıtılmaktadır. Haber başlıkları ve içeriklerinde kadın askerlerden bahsedilirken “kadın asker(ler) kadın subay(lar), kadın astsubay(lar), kadın

⁷⁷ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/jandarmanin-ilk-kadin-komutani-songul-yakut-da-sehit-oldu-164830h.htm> (erişim tarihi: 20.04.2019)

⁷⁸ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/sehit-yarbay-songul-yakutun-mirasi-mehmetcik-vakfina-174264h.htm> (erişim tarihi: 06.10.2017)

komutan(lar), bayan asker (ler), bayan astsubay(lar), bayan subay(lar)” tanımlamaları kullanıldığı görülmüştür.

“Bayan Askerler” konulu haberin hem başlığında hem de içeriğinde kadın ve bayan ifadeleri kullanılmıştır. Kadın subayların Türk Silahlı Kuvvetleri’nin “gözbebeği” olduğu ifade edilmiştir.

“Sevgili seyirciler Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görev yapan kadın askerlerden ikisi terörlü mücadele bölgesinde görev yapıyor. Biri yüzbaşı diğeri Skorsky pilotu üsteğmen. Her ikisi de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gözbebekleri...”

“Türkiye’nin İlk ve Tek Kadın Karakol Komutanı, Bir Köyün Asayiş ve Huzuru Ona Emanet” başlıklı haberde de “ilk ve tek” vurgusu ve haber içeriğindeki “hayata geçirdiği sosyal sorumluluk projeleriyle Mesudiyelilerin gözbebeği olmuş” cümlesinde de “gözbebeği” vurgusunun tekrarlandığı görülmektedir.

“Ö. Üsteğmen Kimdir Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Gözbebeği Üsteğmen” başlıklı haber “gözbebeği” ifadesinin geçtiği bir diğere örnektir.

“...Dünyada da Türk kadınlarını başarıyla temsil edenlerden kadın subay ve astsubaylar, toplumun genel algısındaki, geri hizmet denilen masa başı görevler yerine, kritik noktalarda kendilerini gösteriyor. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gözbebeği kadın subaylarından biri de Hava Savunma Üsteğmen Ö. A...”

Haberin içeriğinde yer alan “geri hizmet denilen masa başı görevler yerine, kritik noktalarda” ifadesinde, hava savunma subayı kadın askerinin ordu içerisindeki statüsünün ön plana çıkartıldığı ve bu durumun sıra dışılığını göstermek içinde “gözbebeği” tanımlamasıyla yansıtıldığı görülmektedir.

“Üsteğmen Ö. A., TSK’nın Gözbebeği, Muharip Sınıf Subayı” başlıklı haber ve içeriği de aynı şekilde kadın subayın “muharip sınıf” olmasının vurgulandığı bu yüzden de “gözbebeği” olduğu yansıtılmıştır.

“...Türkiye’nin birçok bölgesinde, Türk Ordusu’nda artık en az erkek silah arkadaşları kadar başarılı kadın subay ve astsubaylar görev yapıyor. Dünyada da Türk kadınlarını başarıyla temsil edenlerden kadın subay ve astsubaylar, toplumun genel algısındaki, geri hizmet denilen masa başı görevler yerine, kritik noktalarda kendilerini gösteriyor. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gözbebeği kadın subaylarından biri de Hava Savunma Üsteğmen Ö. A...”

“Kadın Komandolar Evde Anne, Dağda Gözü Pek Askerler”

“...Türk Silahlı Kuvvetleri’nin “gözbebeği kadın askerler, erkeğin olduğu her yerde kadının da olabileceğinin en güzel örneği...”

Haber başlığında yer alan “gözü pek” tanımlamasıyla erkeksi özelliklerin kadınlar için de kullanıldığı görülmektedir.

“Jandarmanın Göz Bebeği Refika Teğmen” başlıklı haber diğer bir örnektir.

“Gözbebeği” deyimini (pek değerli, çok sevilen, sevgili, çok önem verilen kimse) anlamında kullanılmaktadır. Kadın sıra dışı bir iş eylem veya görev yaptığında birden geleneksel toplumsal değerlerin dışına çıkarılmakta, “çok önemli, “çok değerli”, “çok sevilen” varlıklar olarak nitelendirilmektedir. Erkekler de aynı işi yapmalarına rağmen “gözbebeği” “baş tacı” gibi nitelendirmelerle anlatılmamaktadır. Askerlik erkek işidir ve normal olan da budur. Ama askerlik gibi maskülen bir işte görev alan kişi bir kadın olduğunda söz konusu görev abartılarak, sıra dışı gösterilerek ve olağanüstüleştirilerek yansıtılmaktadır.

Haber başlıkları genelde “kadın” kelimesi ile başlamaktadır. Bu da medyanın cinsiyetçi bir dil kullandığının en bariz göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Erol (201: 62), kadınların belirli bir meslek sahibi olduğu durumlarda, kadın doktor ya da kadın polis gibi tanımlamalarla, kadın olduklarının altının çizildiğini, buna karşın haber metinlerinde genel olarak sadece doktor ve polis olarak adlandırılan kişilerin erkek olduğunu ve okuyucuların tek başlarına doktor ya da polis olarak nitelendirilen kişilerin “erkek” olduğunu varsayacaklarını savunarak, haber metinleri açısından bu tür kullanımların cinsiyetçi haber dilinin varlığına işaret ettiğini saptamıştır. Bu çalışmada da kadın askerlerle ilgili yapılan neredeyse tüm haber başlıklarının ve haber metinlerinin içeriğinin “kadın subay, kadın asker, kadın astsubay, bayan astsubay, bayan subay, bayan asker” tanımlamalarıyla yapıldığı görülmüştür. Medyanın “Kadın da olsa o bir Mehmetçik” gibi söylemlerle bu cinsiyetçi dili tekrarladığı görülmektedir. Bu bağlamda, kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde askerlik mesleğinin erkek işi olarak görüldüğünü kanıtlar nitelikte haberler yapıldığı görülmüştür. Aşağıdaki 15 örnekte bu durum açıkça görülmektedir. Bu noktada Eken’in (2010) de ifade ettiği şekliyle Türk Silahlı Kuvvetlerinde “kadın olmanın taşıdığı anlama” vurgu yapılmaktadır.

Zor Görevlerin Kadınları, Asker Üniformalı Kadın İzleyiciyi Şaşırttı, Bayan Askerler, Jandarmanın İlk Kadın Komutanı da Şehit Oldu, Kadın Astsubay Şehit Annesiyle Ağladı, Kadın Astsubaylar Boğaz Köprüsünden Denize İndi, Kadın Astsubaylardan Kadınlara Karanfil, Kadın Subaylar Etekli Teröristlerin Peşinde, Doğunun Kadın Komutanları, Jandarma’ya Katılacak Kadınlara Eğitim Veriyor, Kadın Astsubaylar Göreve Gün Sayıyor, Kadın Komandalardan Boğaz Köprüsünde 8 Mart Şovu, Kadın Astsubaylar Boğaz Köprüsünden Atladı, Komandonun 4 Kadın Kartalı, Komutan Hanım, Türk Savaş Gemisinde Kadın Olmak, Türkiye’nin İlk ve Tek Kadın Karakol Komutanı, Kadın Komandolar Evde

Anne, Dağda Gözü Pek Askerler, Tunceli Komando Tugayının Kadın Komandoları Erkek Meslektaşlarına Taş Çıkartıyor, Komando Seher 55 Yıl Sonra Bir İlke İmza Attı.

Kadın askerlerin üstlenmiş oldukları görevlerde “ilk ve tek” oldukları ifade edilerek sıra dışı ve olağanüstü varlıklar oldukları vurgusu yapılmaktadır.

SONUÇ

Kadınların siyaset, ekonomi, iş yaşamı gibi alanlarda temsil edildikleri haberlerin sayısının çok az olduğu yapılan araştırmaların temelini oluştururken, kadın asker temsilinin yok denecek kadar az olduğu bu çalışmada tespit edilmiştir. Medyada kadın askerlerin temsiliyle ilgili herhangi bir çalışmaya henüz rastlanılmaması açısından bu çalışma ilk olma özelliğine sahip olacaktır.

Toplumda genel olarak maskülen olarak ifade edilen askerlik mesleğini ele aldığımızda Türk Silahlı Kuvvetlerinde profesyonel olarak görev alan kadın subay ve kadın astsubayların medyadaki algılanış ve temsil biçiminin ele alınması gereken önemli bir konu olduğu düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerini her defasında yeniden üreten medya genel olarak maskülen bir iş olduğu bilinen askerlik mesleğini yapan kadınların sıra dışı ve olağanüstü bir iş yaptıklarını yansıtmıştır. Televizyon haberlerinde kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerin “ana haber bültenleri”nde yer aldığı görülmüştür. Bu durumun konunun önemini göstermektedir.

Bu çalışmada kadın askerlerle ilgili haberlerde kadın askerlerin temsil ediliş biçimleri incelendiğinde, daha çok iyi ve fedakar anne ve eş rolleriyle, erkek meslektaşlarıyla aynı şartlarda görev yapmalarıyla da doğal eşit varlık, askeri alandaki başarıları abartılarak olağanüstü ve sıra dışı varlıklar, fiziksel özellikleri üzerinden cinsel kimlikleriyle ve bazen de magazinselleştirilerek temsil edildikleri görülmüştür. Kadın askerler özel alandaki rolleri ve kamusal alandaki rolleriyle birlikte sunulmaktadır. Kadın askerlerin, başka bir erkekle ilişkileri bağlamında (eşleri, babaları) veya annelik rolleri üzerinden çocukları ile bağımlı olarak temsil edildikleri görülmüştür. Kadınların erkeklerle aynı eğitim sürecinden geçip erkekler kadar askerlik mesleğinde başarılı oldukları lanse edilmiştir.

Yazılı ve görsel medyada kadın askerler, toplumsal cinsiyet rollerinden kadına atfedilen fedakar-iyi bir anne ve iyi bir eş olma özellikleriyle ön plana çıkartılmaktadır. “Kadın komandolar evde anne, dağda gözü pek askerler, erkeğin olduğu her yerde kadının da olabileceğinin en güzel örneği” ifadesinde görüldüğü gibi medya kadını yapmış olduğu sıra dışı işle yüceltmeye çalışırken aynı zamanda da ev içi rolleriyle birlikte sunmaktadır. Annelik ve eş rolleri kadının her ne yapıyorsa yapsın birinci önceliği ve görevi olarak gösterilmektedir.

Kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerin daha çok evli kadın askerlerle yapıldığı ve evlilik kurumu üzerinden anne ve eş olma rolleriyle resmedildikleri görülmüştür. Kadın

askerlerin medyada temsilinde genelde eşlerinin de asker olduğu ve yapılan röportajlarda bu durumun bir avantaj olarak sunulduğu gözlemlenmiştir.

Medyada kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde olumlu olduğu kadar olumsuz örneklere rastlanılmaktadır. Her ne kadar olumlu oldukları gözükse de toplumsal cinsiyet ayrımcılığına hizmet eden haberlerin çoğunluğu dikkat çekmektedir. Hem medya hem de kadın askerlerin kendi söylemlerinde erkek işi olarak görülen askerlik mesleğinin kadınlar tarafından layıkıyla yapıldığı yansıtılmıştır. Kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde durularak üstü kapalı da olsa toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yapılmaya devam edildiği ve kadınların profesyonel anlamda askerlik yapmasının sıra dışı bir olaymış gibi gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Haber başlıkları genelde “kadın” kelimesi ile başlamaktadır. Bu da medyanın cinsiyetçi dilinin en bariz göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya “Kadın da olsa o bir Mehmetçik” gibi söylemlerle de bu cinsiyetçi dili tekrarlamaktadır. Haberlerde askerlik mesleğinin erkek işi ve kadınlar için zor bir meslek olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Kadın askerlerle yapılan röportajlarda muhabirlerin sormuş oldukları soruların taraflı bir bakış açısını yansıttığı da gözlemlenmiştir. Böylelikle medyanın toplumsal cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunan söylem ve sorularla kadın askerlerin söylemlerini de etkiledikleri görülmüştür. Kadın askerlerin kendi söylemlerinde de toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirdikleri görülmüştür. Kadın askerlerin kimi söylemlerinde kendilerini erkeklerle eşit olarak gördükleri ve cinsiyetçi bir dilden uzak söylemlerde buldukları, kadın askerlerin annelik, eş ve askerlik rollerini yerine getirirken fazla zorlanmadıklarını ifade ettikleri ve militarist söylemlerde buldukları görülmüştür.

Kadın askerler yine çoğunlukla şehit cenazelerinde şehit ailelerinin yanında, “8 Mart Dünya Kadınlar Günü veya Anneler Günü”nde ana haber bültenlerinde veya gazete haberlerinde gündeme geldiği, diğer zamanlarda kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise çok açıktır. Kadınlar medyada ancak sansasyonel veya magazinsel olduklarında gündeme gelmektedir. Anneler Günü veya Dünya Kadınlar Günü gibi kadınlarla ilgili özel günlerde kadınlara çiçek dağıtan kadın askerleri medyada görmekteyiz. Kadın askerler Türk Silahlı Kuvvetleri’nin görülen yumuşak yüzü ve vitrini olmaları itibarıyla bu tip günler olsun şehit cenazeleri olsun medyatikleştirilmektedir. Şehit cenazelerinde şehit annelerinin yanında boy gösteren kadın askerler yine medyaya malzeme olmaktadır ve annelik rolleri gündeme gelmektedir.

Haberin konusunun olaylar ve bir olayın haber niteliği taşıması açısından sıra dışı olması noktasında “kadın askerlerin” haberin objesi olmaları noktasında son derece

magazinsel oldukları görülmüştür. Kimi haberlerde de kadın askerlerin cinsel kimlikleriyle (kadınlıkla ilişkilendirilen klişe tanımlamalar ve roller bağlamında) haberin konusu olduğu, saç ve makyaj gibi konulara değinildiği görülmüştür.

Medyanın kullandığı cinsiyetçi dil ve eril söylemlerle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tekrar tekrar ürettiği ve pekiştirdiği görülmüştür. Egemen toplumsal cinsiyet anlayışını benimseyen medyanın erkek alanı olarak görülen ordunun ideolojik söylemlerini destekler bir rolde olduğu görülmüştür.

Medyanın genel anlamda kadınlarla ilgili haberlerde cinsiyetçi bir dil kullandığı gerçeğinin yanında, kadın askerlerle ilgili yapılan haberlerde kadının yüceltildiği belki de tek meslek dalının askerlik olduğu görülmüştür. Bununla birlikte kadın askerlerin medya tarafından, yapmış oldukları işle yüceltilmekle birlikte, bu başarılarının kişiselleştirilerek diğer kadınların ötekileştirilmesine neden olduğu düşünülmektedir.

Ataerkil bir örgütlenmeye sahip olan Türk Ordusu'nda kadın askerlerin temsili sayılarının az olması nedeniyle henüz heterojen durumda olmakla birlikte polis teşkilatında olduğu gibi sayılarının artmasıyla birlikte yukarıda bahsedilen sıra dışılıktan kurtulacağı düşünülmektedir. Neden bir kadın polis medyada bu kadar magazinselleştirilmiyor da kadın askerler medyada sıra dışılıklarıyla yer alıyor sorusunun yanıtı Türk Silahlı Kuvvetleri'nde yer alan kadın asker sayısının toplam mevcudun %1.5'i kadar olmalarıyla açıklanabilir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın askerlerin sayısının artmasının Türkiye'de pozitif anlamda kadın-erkek eşitliğinin gelişimi açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet örüntüleri bağlamında askerliğin sadece erkeklerin yapabileceği bir iş olarak görülmesi açısından kadın askerlerin medyadaki olumlu temsil edildikleri örneklerin toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi ve dönüşümüne, medyada olumlu olduğu kadar olumsuz yönde yer bulan kadın temsilinin, görece çok az çalışmanın olduğu medyada kadın asker temsilleri üzerinden toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi ile toplumsal cinsiyet, kadının medyada temsili ve kadın çalışmaları alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu.
- Akbulut, T. N. (2004). "Türk Televizyonunda Kadın Söylemi". *Kadın Çalışmalarında Disiplinler Arası Buluşma, 1-4 Mart Sempozyum Bildiri Metinleri*, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 2: 157-162.
- Akgül, Ç. (2010). *Cinsiyet ve Militarizm*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akgül, Ç. (2011). *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri. Devlet Ordu ve Toplumsal Cinsiyet*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Aktaş, G. (2013). "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1): 53-72
- Altınay, A.G. (drl.). (2016). *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Altınay, A.G. (2007). "Militarizm". F. Baskaya (drl.). *Kavram Sözlüğü I: Söylem ve Gerçek*. Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 351-366.
- Altuntaş, N. ve Karaçay, Ç. H. (2009). *Kesişen Mikro Farklılıklar: Feminizm ve Dayanışma*. *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 12(2): 35-50.
- Anar, B. (2011). *Evli ve Çalışan Yetişkinlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Evlilik Doyumu ve İş Doyumu İlişkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Arat, N. (1991). *Feminizmin ABC.si*. Simavi Yayınları, İstanbul.
- Arsan, E., Ünal, E. ve Türkoğlu, S. (2009). "Cinsiyetçilik ve Medya: Güzin Abla Köşesinde Yeniden Üretilen Ataerkil Cins Kimlikleri". *Cogito: Feminizm*. Sayı: 58 (Bahar). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Atabek, E. (1989). *Kışkırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık*. Altın Kitaplar, İstanbul.
- Atan, M. (2015). "Radikal Feminizm: Kişisel Olan Politik Söyleminde Aile". *The Journal of Europe_Middle East Social Science Studies*, 1(2): 1-21.
- Bandura, A. (1977). "Social Learning Theory", Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Baştürk Akca, E. ve Ergül, S. (2016). "Kitle İletişim Çalışmaları Alanında Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Gelişimi; Temel Yaklaşımlar ve Çalışmalar Üzerinden Bir Çerçeve Çizme Çabası". Ş. Yavuz (drl.). *Toplumsal Cinsiyet & Medya Temsilleri*. Heyamola Yayınları, İstanbul, 17-68.

- Baştürk Akca, E. ve Tönel, E. (2011). “*Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe*”. İ. Erdoğan (Ed.), *Medyada Hegomonik Erkek(lik) ve Temsil*. Kalkedon Yayınları, İstanbul, 11-41
- Bem, S. L. (1981). Gender Schema Theory: A Cognitive Account Of Sex Typing. *Psychological Review*, 88(4): 354-364.
- Bem, S. L. (1985). “*Androgyny and Gender Scheme Theory: A Conceptual and Empirical Integration*” Solderegger, T. B. (ed.), *Psychology and Gender Nebraska Symposium on Motivation 1984* (Lincoln ve London: University of Nebraska Press).
- Bem, S.L. (1998). *Gender Schema Theory and Its Implications for Child Development: Raising Gender-ashematic Children in a Gender in a Gender-Schematic Society*, Anselmi, D. L. ve Law, A. L. (eds.), *Questions of Gender: Perspektif and Paradoxes* (A Division of The McGraw-Hill Companies): 262-274.
- Berkem, G. (1995). *Sosyal Değişme Sürecinde Demokratik Değerler, Toplumsal Katılım ve Hizmet Programları*. Aile Kurultayı: Değişim Sürecinde Aile, Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Berktaş, F. (2011). *Feminist Teoride Açılımlar. Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Y.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2312.
- Berktaş, F. (2009). “*Feminist Teorinin Önemli Bir Alanı: Cinsellik, “Feminizm”*”. *Cogito*. Sayı: 58 (Bahar). YKY, İstanbul.
- Bora, A. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*. STGM Yayınları, Ankara.
- Bora, A. (2012). “*Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık*”. Çayır, K. ve M. Ayan Ceyhan (der.). *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 35-44
- Bouchier, D. (1984). *The Feminist Challenge: The Movement for Women’s Liberation in Britain and the USA.*, Schocken Books, New York.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Burton, G. (1995). *Medya Analizlerine Giriş Görünenden Fazlası*. (Çev. N. Dinç), Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Buss, D. M. (1995). Psychological Sex Differences. Origins Through Sexual Selection. *American Psychologist*, 50(30): 164-171.
- Bussey, K. ve Bandura, A. (1999). “*Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation,*” *Psychological Review*, 106/4, 676-713.

- Caporael, R. L. (2001). "Evolutionary Psychology: Towarda Unifying Theory and a Hybrid Science", *Annual Review Psychology*, 52: 607-628.
- Cemal, M. (1996). *Eşitlikçi Toplumlar*. Belge Yayınları, İstanbul.
- Chodorow, N. (1974). *Family Structure and Feminine Personality. Women, Culture and Society: Atheoretical Oveview* (Ed. M.Z. Rosaldo ve L. Lamphere). Standfort: Standfort University Press.
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ö. (1996). *Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. Vadi Yayınları, Konya.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum.Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Davis, F. (1997). *Moda, Kültür ve Kimlik*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- de Beauvoir, S. (1949). *The Second Sex*. Translated by H.M. Parshley. London: Vintage.
- Demez, G. (2005). *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya*. Değişen Erkeklik İmgesi. Babil Yayınları, İstanbul.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve Postmodern Feminizm*. Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Donovan, J. (2005). *Feminist Teori*. (Çev.A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dökmen, Z. Y. (2016). *Toplumsal Cinsiyet*. Sosyal Psikolojik Açıklamalar. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Durgun, L. (2004). *Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Subaylar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Savunma Yönetimi ABD Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, (Çev. C. B. Akal), Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Ç. (2010). Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği, *Fe Dergi*, 2(1):19-32.
- Dündar, S. (2010). "Televizyon Haberlerinde Kadının Temsili". *Erciyes İletişim Dergisi "Akademia"*, 1(4): 91-105.
- Eagly, A. H. (1983). "Gender and Social İnfluence: A Social Psychological Analysis." *American Psychologist*, 38: 971-981.
- Ecevit, Y. (2013). *Emek. Feminist Teoride Açılımlar*. Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. Y.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2312, s.36.

- Eken, H. (2006) “Askeri Kurumların Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimindeki Rolü: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Eken, H. (2010). *Rol Etkileşimi Bağlamında Kadın Subaylar*. Palet Yayınları, Konya.
- Elshtain, J. B. (1987). *Women and War*, Littlefield, New York.
- Enloe, C. (1993). *The Morning After*, University of California Press, London.
- Enloe, C. (2000). *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*, University of California, Berkeley.
- Erdoğan, İ. (ed.). (2011). *Medyada Hegemonik Erkeklik ve Temsil*. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Erol, D. D. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basımında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları”. H. Kuruoğlu ve B. Aydın. (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet ve Medya*. Detay Yayıncılık, Ankara, 31-67.
- Eşel, E. (2005). “Kadın ve Erkek Beyninin Farklılıkları”, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni* 15: 138-152.
- Franzoi, S. L. (1996). *Social Psychology* (Dubuque, IA: Brown ve Benchmark).
- Giddens, A.(2008). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Güdekli, A. (2016). Küreselleşme ve Toplumsal Cinsiyet Açısından “Küresel Erkeklik ve Medya”. *LiteraTürk(academia)*.
- Güldü, Ö. ve Ersoy Kart, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64-3: 97-116.
- Güllüoğlu, Ö. (der.). (2012). *İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri Yazılı Metin Çözümleme*. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Günindi Ersöz, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Güzel, E. (2014). “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ve Medyanın Rolü”. *Global Media Journal, TR Edition* 4(8): 185-199.
- Hilsdon, A. M. (1995), *Madonnas and Martyrs*, Allen& Unwin, Australia.
- Hürkan, S. (2016). *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*. Sinemis Yayınları, Ankara.
- İlgaz Büyükbal, C. (2011). “Medyada Kadın Olgusu”. *İstanbul İletişim Fakültesi Dergisi*, (28): 19-30.
- İlbuğa Uçar, E. ve Sepetçi, E. (2010). Representations of Foreign Women in the Turkish Media: A Study on Regional Supplements of National Newspapers and Local Newspapers in Antalya. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 13: 29-54

- İmançer, D. (2002). Feminizm ve Yeni Yönelimler. *Doğu Batı*, 5(19): 151-169.
- İmançer, D. (2006). (der.). *Medya ve Kadın*. Ebabil Yayınları, İstanbul.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*, Temuçin Yayınları, İstanbul.
- İnanç, N. ve Hatipoğlu, S. (1998). "GATA Komutanlığı Bünyesinde Görev Yapmakta Olan Kadın Subaylar" 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı, Ankara, *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü*, Yayın No: 285: 311-322.
- İnceoğlu, Y. (2004). Medyada Kadın İmajı. Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma, Kadın, *Metis Yayınları*, İstanbul, 2: 11-20..
- Karakılıç, M., Alay, S. ve Koçak, S. (2008). "Kadın ve Yönetici: Aday Yöneticiler Yönetimsel Becerilerde Cinsiyete Özgü Kalıplara Sahip midirler?". *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 19(4): 220-237.
- Kaylı Şaşman, D. (2013). *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*. İlya Yayınevi, İzmir.
- Kaypakoğlu, S. (2003). *Toplumsal Cinsiyet ve İletişim*. Naos Yayınları, İstanbul.
- Kaypakoğlu, S. (2004). *Medyada Cinsiyet Stereotipleri*. Naos Yayıncılık, Ankara.
- Keskin, F. ve Uluşan, A. (2016). Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Akdeniz İletişim*, (26): 47-69.
- Kılıç, Z. (1998). Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler İçinde*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 347-360.
- Kırca, S. (2001). Feminist Kültürel Çalışmalarda Kuram ve Yöntem Tartışmaları: Dünyadan Türkiye'ye Açılan Pencere. *Toplum ve Bilim*, 14: 25-31.
- Kırık, A. M. ve Korkmaz, M. (2014) Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinde Medyanın Rolü. *Uluslar arası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 01(01): 1-16.
- Köker, E. (2011). "Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları". Y. Ecevit ve N. Karkıner (drl.). *Medya. Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir, 96-116.
- Kuruoğlu, H. ve Aydın, B. (ed.). (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Medya*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Maral, E. (2004). İktidar, Erkeklik, Teknoloji. *Toplum ve Bilim: Erkeklik. Birikim Yayıncılık*, İstanbul. Güz 2004(01).
- Mediz Kadınların Medya İzleme Grubu. (2008). *Medyada Cinsiyetçiliğe Son*. İstanbul.
- Mısırhoğlu, A. (1977). *Kuva-yı Milliye'nin Kadın Kahramanları*. Sebil Yayınları, İstanbul.
- Moskos, C. (2000). *The Postmodern Military*, Oxford University Press, New York.

- Mustafaoğlu, S. (2006). *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kadının Statüsüne Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Nagel, J. (2016). “*Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik*”, Vatan Millet Kadınlar. A. G. Altınay (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Navaro, L. (1996). *Tapınağın Öbür Yüzü*. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Notz, G. (2012). *Feminizm*. (Çev. Sinem Derya Ç.), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Omay, U. (2011). Yedek İş Gücü Ordusu Olarak Kadınlar. “Çalışma ve Toplum”. *Ekonomi ve Hukuk Dergisi*. 2011/3(30): 137-166.
- Özbay, Y., Terzi, Ş., Erkan, S. ve Cihangir Çankaya, Z. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Profesyonel Yardım Arama Tutumları, Cinsiyet Rollerini ve Kendini Saklama Düzeyleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4(1): 59-71.
- Pierson, R. R. (1986). *They Are Still Women After All: Wartime Jitters over Femininity*, McClelland and Stewart, Toronto.
- Ridgeway, C. L. ve Smith-Lovin, L. (1999). “The Gender System and Interaction”, *Annual Review of Sociology*, 25: 191-216.
- Saraç, S. (2013). "Toplumsal Cinsiyet", *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, der. Lerzan Gültekin, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Savcı, İ. (1999). “Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji”, Ankara Üniversitesi. *SBF Dergisi*, 54(1): 123-142.
- Schmitt, D. P. (2003). “Are Men Universally More Dismissing Than Women? Gender Differences in Romantic Across 62 Cultural Regions,” *Personal Relationships*, 10(3): 307-333.
- Sözen, E. (1999). *Söylem*. Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Stanley, J. (2012). Women’s Absence From News Photos: The Role of Tabloid Strategies at Elite and Hon-Elite Newspapers, *Media, Culture & Society*, 34(8): 979-988.
- Sünbuloğlu, N. Y. (2013). “*Türkiye’de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek (lik) lere Dair Bir Çerçeve*”, Erkek Millet Asker Millet. N.Y. Sünbuloğlu (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şimşek, L. (1999). *Gazete Haberlerinde Kadınların Sunumuna İlişkin Analitik Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Timisi, N. (1996). *Medyada Cinsiyetçilik*. T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

- Ünal, C. (2013). *Ülkemizde Kadın Sporcuların Gelişiminde Yerel Basın ve Medyanın Etkisi ile Kadın Sporcuların Medyada Beklentileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Ünlü, S. (2001). “Psikoloji”, *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi*, Yayın No.1288.
- Van Zoonen, L. (2002). “*Medya, Kültür, Siyaset*”. S. İrvan (Ed.). *Medyaya Feminist Yaklaşımlar*. Alp Yayınevi, Ankara, 467-514.
- Vargel Pehlivan, P. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye’de Gündüz Kuşağı Programlarında Kadın Temsili*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Dergipark Sosyoloji Konferansları*, (35): 29-56.
- Wood, W. ve Eagly, A. H. (1999). “The Origins of Sex Differences in Human Behavior: Evolved Dispositions Versus Social Roles”, *American Psychologist*, 54(6): 408-423.
- Wood, W. Ve Eagly, A. H. (2002). “A Cross Cultural Analysis of the Behavior of Women and Man: Implications For The Origins of Sex Differences”, *Phsicological Bulletin*, 128(5): 699-727.
- Yapar, A. (1999). “Kadın Dergilerinde Kadın İmgesinin Kullanımı”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (9): 75-79.
- Yavuz, Ş. (drl.). (2016). *Toplumsal Cinsiyet & Medya Temsilleri*. Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, Ş. (2016) “*Trabzon Örneğinde Ulusal medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması*”, *Toplumsal Cinsiyet & Medya Temsilleri*. Ş. Yavuz (drl.). Heyamola Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- “ABD’de Kadın Askerler Cepheye Gönderilecek.” <https://t24.com.tr/haber/abdde-kadin-askerler-cepheye-gonderilecek,196912> (erişim tarihi: 21.04.2019).
- “Afrin için bekliyorlar... Cephe için hazırız!”. (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/afrin-icin-bekliyorlar-cephe-icin-haziriz-40738125> (erişim tarihi:15.02.2018).
- “Asker Üniformalı Kadın İzleyiciyi Şaşırttı”. <https://www.haberler.com/askeri-uniformali-kadin-izleyiciyi-sasirtti-5328438-haberi> (erişim tarihi:14.04.2016).
- “Astsubaydan Şehidin Annesine: Zengin Asker De Olmaz, Şehit De Olmaz”. (<https://www.haberler.com/astsubaydan-sehidin-annesine-zengin-asker-de-7641411-haberi/> (erişim tarihi:15.04.2016).

- “Bayan Askerler”. <https://www.youtube.com/watch?v=3czmCPd2GVo> (erişim tarihi: 12.04.2016).
- “Burcu Arpacı, F-16 Pilotu”. <http://kokpit.aero/burcu-arpaci-f16-pilotu> (erişim tarihi: 20.04.2016).
- “Doğunun Kadın Komutanları”. <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/49363-yasam-dogunun-kadin-komutanlari-/16> (erişim tarihi: 20.08.2017).
- “Dünyanın Kadın Askerleri”. <https://www.ensonhaber.com/dunyanin-kadin-askerleri-2011-10-02.html>, (erişim tarihi: 16.04.2016).
- “İngiltere’de Kadın Askerler Artık Sıcak Çatışmalarda Görev Alabilecek”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45982569> (erişim tarihi:21.04.2019).
- “Jandarma’daki Kadın Subay Sayısı 8 Bine Çıkarılacak”
(<https://www.kamupersoneli.net/askeri-personel/jandarma-daki-kadin-subay-sayisi-8-bine-cikarilacak-h40346.html> (erişim tarihi: 10.05.2019).
- “Jandarma’ya Katılacak Kadınlara Eğitim Veriyor”.
<http://www.trthaber.com/haber/turkiye/jandarmaya-katilacak-kadinlara-egitim-veriyor-354173.html> (erişim tarihi:25.04.2019).
- “Jandarmanın Göz Bebeği Refika Teğmen”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya-kadinlar-gunu/jandarmanin-goz-bebegi-refika-tegmen-/1082050> (erişim tarihi:25.04.2019).
- “Jandarmanın İlk Kadın Komutanı da Şehit Oldu”.
(<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/jandarmanin-ilk-kadin-komutani-songul-yakut-da-sehit-oldu-164830h.htm> (erişim tarihi: 20.04.2019).
- “Kadın Askerler Cepheye”. <https://www.haberler.com/japonya-kadin-askerleri-cepheye-surecek-4385582-haberi/> (erişim tarihi:21.04.2019).
- “Kadın Astsubay Şehit Annesiyle Ağladı” başlıklı gazete haberi
(<http://www.milliyet.com.tr/kadin-astsubay-sehit-annesiyle-agladi-gundem-1447165/> (erişim tarihi: 20.04.2016).
- “Kadın Astsubaylar Boğaz Köprüsünden Denize İndi”.
<https://www.sabah.com.tr/webtv/yasam/kadin-astsubaylar-bogaz-koprusunden-denize-indi>. (erişim tarihi:18.04.2016).
- “Kadın Astsubaylar Göreve Gün Sayıyor”. <http://www.milliyet.com.tr/kadin-astsubaylar-goreve-gun-sayiyor/gundem/gundemdetay/30.04.2013/1700782/default.htm> (erişim tarihi: 20.04.2016).
- “Kadın Astsubaylardan Kadınlara Karanfil”. (<http://www.uskudarses.com/haber/kadin-astsubaylardan-kadinlara-karanfil-62422.html> (erişim tarihi: 18.04.2016).

“Kadın Komandolar Evde Anne, Dağda Gözü Pek Askerler”, “Tunceli Komando Tugayının Kadın Komandoları Erkek Meslektaşlarına Taş Çıkartıyor”.

(<https://www.youtube.com/watch?v=IFn-goI5X2E> (erişim tarihi: 20.04.2016).

“Kadın Komandalardan Boğaz Köprüsünde 8 Mart Şovu”.

<https://www.youtube.com/watch?v=D21TMJh-3EQ> (erişim tarihi:18.04.2019).

“Kadın Postallar Cepheye”. <http://www.radikal.com.tr/dunya/kadin-postallar-cepheye-1065066/> (erişim tarihi:21.04.2019).

“Kadın Subaylar Etekli Teröristlerin Peşinde”. (<http://www.ajansinternet.com/haber/kadin-subaylar-etekli-teroristlerin-pesinde--h145.html> (erişim tarihi: 20.04.2016).

“Kadın ve Erkek Askerler Aynı Koğuşta Uyuyor”.

<http://www.eurovizyon.co.uk/magazin/kadin-ve-erkek-askerler-ayni-kogusta-uyuyor-h27936.html> (erişim tarihi:21.04.2019).

“Kadınların Askerlik Yaptığı Ülkeler”. <http://www.gazetevatan.com/kadinlarin-askerlik-yaptigi-ulkeler-hangileri--arti-detay-1191/?PAGE=4> (erişim tarihi:21.04.2019).

“Kadınların Askerlik Yaptığı Ülkeler”. <http://www.milliyet.com.tr/Kadinlarin-askerlik-yaptigi-ulkeler-molatik-4214/?Sayfa=3> (erişim tarihi:21.04.2019).

“Komando Seher 55 Yıl Sonra Bir İlke İmza Attı”.

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/06/30/komando-seher-55-yil-sonra-bir-ilke-imza-atti> (erişim tarihi:30.04.2019).

“Komandonun 4 Kadın Kartalı”. <http://www.haberturk.com/galeri/diger/438583-komandonun-4-kadin-kartali> (erişim tarihi: 20.04.2016).

“Komutan Hanım”. <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/10/02/gnd104.html> (erişim tarihi: 01.05.2019).

“Özlem Üsteğmen Kimdir Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Gözbebeği Üsteğmen”.

<https://www.haberler.com/ozlem-ustegmen-kimdir-Türk Silahlı Kuvvetleri-nin-gozbebegi-8236827-haberi/> (erişim tarihi:10.05.2019).

“Rus Kadınlar Askere Gidiyor”. <https://www.sabah.com.tr/dunya/2012/12/21/rus-kadinlar-askere-gidiyor> (erişim tarihi: 21.04.2019).

“Şehit Yarbay S. Y.'un Mirası Mehmetçik Vakfı'na”.

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/sehit-yarbay-songul-yakutun-mirasi-mehmetcik-vakfina-174264h.htm> (erişim tarihi: 06.10.2017).

“Tabutunu Eşi Taşdı”. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tabutunu-esi-tasidi-6814806> (erişim tarihi:10.04.2019)

- “Türk Silahlı Kuvvetleri’nde Kadın Gücü”. [http://www.cnnturk.com/Türk Silahlı Kuvvetlerida-kadin-gucu342](http://www.cnnturk.com/Türk_Silahlı_Kuvvetlerida-kadin-gucu342) (erişim tarihi: 20.04.2016).
- “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Personel Mevcudu Açıklandı”
[https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/Türk Silahlı Kuvvetlerinin-personel-mevcudu-aciklandi/718727](https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/Türk_Silahlı_Kuvvetlerinin-personel-mevcudu-aciklandi/718727) (erişim tarihi:10.05.2019).
- “Türk Savaş Gemisinde Kadın Olmak” <http://www.denizhaber.com.tr/turk-savas-gemisinde-kadin-olmak-haber-49000.htm> (erişim tarihi: 20.04.2016).
- “Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Sayısı Açıklandı”.
[https://www.cnnturk.com/video/turkiye/Türk Silahlı Kuvvetleri-personel-sayisi-aciklandi](https://www.cnnturk.com/video/turkiye/Türk_Silahlı_Kuvvetleri-personel-sayisi-aciklandi) (erişim tarihi: 22.04.2019).
- “Türkiye’nin İlk ve Tek Kadın Karakol Komutanı, Bir Köyün Asayiş ve Huzuru Ona Emanet”. <https://www.ahaber.com.tr/webtv/yasam/turkiyenin-ilk-ve-tek-kadin-karakol-komutani> (erişim tarihi: 20.04.2016).
- “Türkiye’nin Kadın Askerleri” <https://www.star.com.tr/guncel/turkiyenin-kadin-askerleri-haber-1411167/> (erişim tarihi:10.05.2019).
- “Türkiye'nin İlk Bayan İlçe Jandarma Komutanı Yüzbaşı S. Y., Diyarbakır'a Atandı”.
<https://www.haberler.com/turkiye-nin-ilk-bayan-ilce-jandarma-komutani-haberi/> (erişim tarihi: 20.04.2016).
- “Üsteğmen Ö. A., Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Gözbebeği, Muharip Sınıf Subayı”.
[https://www.haberturk.com/gundem/haber/1206564-ustegmen-ozlem-aydemir-Türk Silahlı Kuvvetlerinin-gozbebegi-muharip-sinif-subayi/18](https://www.haberturk.com/gundem/haber/1206564-ustegmen-ozlem-aydemir-Türk_Silahlı_Kuvvetlerinin-gozbebegi-muharip-sinif-subayi/18) (erişim tarihi: 10.05.2019).
- “Zor Görevlerin Kadınları”. <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/zor-gorevlerin-kadinlari-26701891> (erişim tarihi: 20.04.2016).
- “Zor Görevlerini Layıkıyla Yerine Getiren Rus Kadın Askerler”.
<https://tr.sputniknews.com/foto/201903071038080889-rusya-kadin-askerler-harp-okulu-pilot-egitimi-rus-ordusu/> (erişim tarihi: 21.04.2019).
- Binici, Ö. (2013). “Yeni Toplumsal Hareketler ve Feminizm”,
<http://akademikperspektif.com/2013/22/09/yeni-toplumsal-hareketler-ve-feminizm/> (erişim tarihi:01.09.2015).
- Çimen, D. (2011). “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Televizyon Reklamlarında Kadın”. Yayınlanmış Uzmanlık Tezi. T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, İzmir.
<https://docplayer.biz.tr/26279580-Toplumsal-cinsiyet-esitligi-baglaminda-televizyon-reklamlarinda-kadin.html> (erişim tarihi:10.05.2019).

Eken, H. “Askeri Kurumların Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimindeki Rolü: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar Örneği”.

<http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/huriguleken.pdf> (erişim tarihi:10.05.2019)

Hacalaki, İ., (2016). “Türk Medyasının Cinsiyetçi Dilinin 12 Örneği”.

<https://listelist.com/turk-medyasinda-cinsiyetcilik/> (erişim tarihi: 10.05.2019).

<http://caferyuzbasi.blogspot.com/2015/07/kadinlar-asker-olursa.html> (erişim tarihi: 01.05.2019)

<http://www.jgnk.tsk./Jandarma Genel Komutanlığı Kurumsal İnternet Sitesi>.

<http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/12/turkey-military-woman-power-personnel-increasing.html>, (erişim tarihi: 20.04.2016).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ccdeb18a87983.22758365(erişim tarihi: 01.05.2019).

<http://www.sinefesto.com/turk-yonetmen-elif-ovarin-belgeseli-italyadan-odul-aldi.html> (erişim tarihi: 20.04.2016).

Savaşta ve Barışta Türk Ordusu Programı., “Kadın Astsubaylar.”

<https://www.youtube.com/watch?v=AdkR42vnGi0> (erişim tarihi:20.04.2016).

Vurucu, İ., “Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Olmak”.

<http://www.21yite.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2011/03/17/6128/turk-silahli-kuvvetlerinde-kadin-olmak.html> (erişim tarihi: 16.04.2016).

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Ayşegül SUNAL
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Ankara-Cumhuriyet Lisesi
Lisans Diploması	Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Dış Ticaret Müsteşarlığı Türk Eximbank
Çalıştığı Kurumlar	Jandarma Genel Komutanlığı NATO Barış Gücü-Afganistan NATO Barış Gücü-Kosova
E-Posta	aysegulsunal3@gmail.com